

**DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ SİYASETİNİN TARIMSAL HAYATA ETKİLERİ:
HÜR SÖZ GAZETESİ EKSENİNDE ERZURUM İLİ ÖRNEĞİ**

Elif YALÇINKAYA
Tarih Anabilim Dalı
Doç. Dr. Şemsettin ÇELİK
Erzurum-2024
Her hakkı saklıdır

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ SİYASETİNİN TARIMSAL HAYATA ETKİLERİ:
HÜR SÖZ GAZETESİ EKSENİNDE ERZURUM İLİ ÖRNEĞİ**

Elif YALÇINKAYA

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Şemsettin ÇELİK

Anabilim Dalı: Tarih

Erzurum-2024

Her hakkı saklıdır

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY SAYFASI

Elif YALÇINKAYA tarafından hazırlanan **Demokrat Parti Dönemi Siyasetinin Tarımsal Hayata Etkileri: Hür Söz Gazetesi Ekseninde Erzurum İli Örneği** adlı bu çalışma 10.10.2024 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda ☐ oybirliği / ☐ oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından **Tarih Ana Bilim Dalı**, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalında **yüksek lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı	Doç. Dr. Ulvi Ufuk TOSUN Atatürk Üniversitesi	İmza
Danışman	Doç. Dr. Şemsettin ÇELİK Erzurum Teknik Üniversitesi	İmza
Jüri Üyesi	Doç. Dr. Mehmed Gökhan POLATOĞLU Erzurum Teknik Üniversitesi	İmza

Elif YALÇINKAYA tarafından hazırlanan Demokrat Parti Dönemi Siyasetinin Tarımsal Hayata Etkileri: Hür Söz Gazetesi Ekseninde Erzurum İli Örneği başlıklı yüksek lisans tezi kabul edilmiştir. 10.10.2024

Prof. Dr. Serap BEDİR KARA

Enstitü Müdürü

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada kullandığım her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sorumluluğu ve tezin erişim sürecine ilişkin aşağıdaki beyanımı kabul ediyorum. 10.10.2024

İmza

Elif YALÇINKAYA

Öğrenci

- ☐ Tezle ilgili patent başvurusu yapılması / patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle Enstitü Yönetim Kurulunun Tarih girmek için tıklayınız tarih ve Karar No sayılı kararı ile teze erişim 2 (iki) yıl süreyle engellenmiştir.
- ☐ Enstitü Yönetim Kurulunun Tarih girmek için tıklayınız tarih ve Karar No sayılı kararı ile teze erişim 6 (altı) ay süreyle engellenmiştir.
- ☐ Enstitü Yönetim Kurulunun Tarih girmek için tıklayınız tarih ve Karar No sayılı kararı ile teze erişim süresi ile ilgili bir kısıtlama bulunmamaktadır.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	III
ABSTRACT.....	V
TABLolar LİSTESİ.....	VII
KISALTMALAR LİSTESİ.....	VIII
ÖN SÖZ	IX
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ: KURULUŞ VE İKTİDAR

1.1. DEMOKRAT PARTİNİN KURULUŞ DÖNEMİ

1.1.1. Demokrat Partinin Kuruluşu.....	10
1.1.2. Demokrat Partinin Siyasi Yapısı.....	16
1.1.3. Demokrat Partinin Erzurum’da Teşkilatlanması.....	19
1.1.4. Demokrat Partinin Erzurum Milletvekili Adaylarını Belirlemesi.....	21
1.1.5. Seçim Sonuçları ve Erzurum.....	24

1.2. DEMOKRAT PARTİNİN İKTİDAR DÖNEMİ

1.2.1. 1950-1954 Dönemi.....	28
1.2.2. 1954-1957 Dönemi.....	30
1.2.3. 1957-1960 Dönemi.....	33

İKİNCİ BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ’NDE TARIM POLİTİKALARI VE BUNUN TOPLUMSAL YANSIMALARI

2.1. DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ’NDE TARIMIN GELİŞTİRİLMESİ İÇİN YAPILAN DESTEKLER VE TARIM TEKNOLOJİSİ ALANINDAKİ YENİLİKLER

2.1.1. Kredi Desteği: Çiftçiye Tarım Kredisi Sağlanması ve Bunun Organizasyonu.....	37
2.1.1.1. Tarım Kredi Kooperatifleri.....	37
2.1.1.2. Tarım Satış Kooperatifleri.....	39
2.1.1.3. Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası.....	41
2.1.2. Yardım Desteği: Amerikan Ekonomik Yardımı ve Marshall Planı.....	43
2.1.3. Tarım Alanında Gelişmeler.....	46
2.1.3.1. Geleneksel Aletlerin Yerini Mekanik Aletlerin Alması.....	46
2.1.3.2. Makinelerin İnsan ve Hayvan Gücünün Yerini Alması.....	48
2.1.3.3. Makineleşmenin Olumlu ve Olumsuz Yönleri	50

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DEMOKRAT PART İ DÖNEMİ'NDE ERZURUM'DA TARIM VE HAYVANCILIK

3.1.DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ'NDE ERZURUM'DA TARIM ALANINDA GELİŞMELER

3.1.1. Toprak Komisyonu'nun Erzurum'daki Faaliyeti.....	54
3.1.2. Tarım ve Küçük Ölçekli İşletmelerin Durumu.....	56
3.1.3. DP Dönemi'nde Ekilen Başlıca Tarım Ürünleri.....	58
3.1.4. Hububat Üretimi ve Un Fabrikaları.....	58
3.1.5. Şeker Pancarı Üretimi ve Şeker Sanayi	62
3.1.6. Yem Üretimi ve Sanayisi.....	69
3.1.7. Bağcılık, Fidancılık, Kumes Hayvanları ve Arıcılık.....	74
3.1.8. Çiftçi Eğitimi.....	78

3.2. DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ'NDE HAYVANCILIK ALANINDAKİ GELİŞMELER

3.2.1. Et ve Balık Kurumu Erzurum Et Kombinasi.....	79
3.2.2. Canlı Hayvan Ticareti.....	81
3.2.3. Hayvan Hastalıklarıyla Mücadele Çalışmaları.....	83

SONUÇ 85

KAYNAKÇA 89

EKLER 103

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ
DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ SİYASETİNİN TARIMSAL HAYATA ETKİLERİ:
HÜR SÖZ GAZETESİ EKSENİNDE ERZURUM İLİ ÖRNEĞİ

Elif YALÇINKAYA
Tez Danışmanı: Doç. Dr. Şemsettin ÇELİK
2024, 133 sayfa

Jüri: Doç. Dr. Ulvi Ufuk TOSUN
Doç. Dr. Şemsettin ÇELİK
Doç. Dr. Mehmed Gökhan POLATOĞLU

Bu çalışma, Tek Parti Dönemi'nin ardından Türkiye'de II. Dünya Savaşı sonrası yaşanan dönüşümleri ve çok partili hayata geçişle birlikte gerçekleşen iktidar değişiminin siyasal ve sosyal hayat üzerindeki etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla çalışmada, savaşa katılmamasına rağmen Türkiye'nin savaş sonrasında karşılaştığı siyasal ve sosyal gerçeklikler incelenmiş ve özellikle Erzurum ili çerçevesinde uygulanan tarımsal dönüşüm ve gelişim süreci detaylı bir şekilde değerlendirilmiştir. Bu çalkantılı dönem sonrasında yaşanan sistem değişikliği, köklü bir dönüşümü beraberinde getirmiş ve Türkiye'nin 1946 yılında çok partili hayata geçişi bu süreçte belirleyici bir rol oynamıştır. Demokrat Parti (DP)'nin iktidara gelmesiyle birlikte Türkiye genelinde tarımsal reform süreci başlamış ve bu dönem, tarım alanında yenilik ve modernleşmeyle kendisini göstermiştir. Çiftçiler, yurt dışından sağlanan yardımlar sayesinde yeni tarım aletleriyle tanışmış ve üretim kapasitelerini artırma imkânı bulmuşlardır. Erzurum'da da DP'nin iktidara gelmesiyle birlikte şehrin siyasi, sosyal ve ekonomik yapısında önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu gelişmeler dönemin basınına da yansımış, *Hür Söz* gazetesinde 1950 seçimlerinin ardından DP'nin iktidara gelmesinin Erzurum'daki siyasi ve toplumsal yaşama etkileri ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.

Çalışmada, DP'nin Erzurum'daki iktidarının başlangıcından itibaren uyguladığı tarımsal politikalar, *Hür Söz* gazetesi başta olmak üzere dönemin yerel gazetelerindeki haberler ve köşe yazıları ışığında incelenmiştir. Erzurum çiftçisinin bu değişimden nasıl etkilendiği, yeni tarım tekniklerinin ve modern aletlerin çiftçilerin yaşamına nasıl entegre edildiği, bu süreçte yaşanan zorluklar ve elde edilen başarılar ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Bu bağlamda, dönemin yerel gazetelerindeki haberler, köşe yazıları ve röportajlar, Erzurum'daki toplumsal hayatın ve

tarımsal gelişim sürecinin değerlendirilebilmesine ve daha iyi anlaşılabilmesine imkân sağlamıştır.

Çalışma sonucunda, DP iktidarının on yıllık sürecinde Türkiye'nin toplumsal hayatında meydana gelen değişimlerin Erzurum'a da yansıdığı ve tarımsal faaliyetlerin geliştirilebilmesi adına önemli politikaların uygulandığı tespit edilmiştir. Bu kapsamda, DP iktidarı döneminde Erzurum'da modern tarım aletleri ile tekniklerinin benimsetilmesine, tarımsal kredi imkânlarının geliştirilmesine ve tarımsal pazar ağlarının genişletilmesine yönelik politikaların öne çıktığı belirlenmiştir. Bu sonuçlar, DP iktidarı döneminde Erzurum'da tarımsal üretimin artırılması ve çiftçilerin refah düzeylerinin geliştirilebilmesine yönelik önemli tarım politikalarının tasarlanıp uygulandığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Demokrat Parti Dönemi, Erzurum İli, Tarımsal Hayat.

ABSTRACT
MASTER’S THESIS
THE IMPACT OF DEMOCRATIC PARTY ERA POLITICS ON AGRICULTURAL
LIFE: THE CASE OF ERZURUM PROVINCE

Elif YALÇINKAYA

Advisor: Assoc Prof. Şemsettin ÇELİK

2024, 133 page

Jury: Assoc Prof. Ulvi Ufuk TOSUN

Assoc Prof. Şemsettin ÇELİK

Assoc Prof. Mehmed Gökhan POLATOĞLU

This study aims to examine the transformations in Turkey following World War II and the impact of the power shift on political and social life with the transition to a multi-party system after the Single-Party Period. In this context, the study explores the political and social realities Turkey faced after the war, despite not participating in it, with a detailed evaluation of the agricultural transformation and development process implemented within the framework of Erzurum Province. The system change that occurred after this turbulent period brought about a profound transformation, with Turkey's transition to a multi-party system in 1946 playing a decisive role in this process. With the Democratic Party (DP) coming to power, an agricultural reform process began throughout Turkey, characterized by innovation and modernization in the agricultural sector. Farmers were introduced to new agricultural tools, provided through foreign aid, allowing them to increase their production capacities. Significant developments also took place in the political, social, and economic structure of Erzurum with the DP's rise to power. These developments were reflected in the press of the time, and the effects of the DP's ascendancy on political and social life in Erzurum were thoroughly covered in Hür Söz newspaper following the 1950 elections.

The study examines the agricultural policies implemented by the DP in Erzurum from the beginning of its rule, based on news articles and editorials from local newspapers of the period, particularly Hür Söz newspaper. It explores how Erzurum's farmers were affected by these changes, how new agricultural techniques and modern tools were integrated into the lives of farmers, the challenges encountered during this process, and the successes achieved. In this context, news articles, editorials, and interviews from local newspapers of the period have

provided insights into the social life and agricultural development process in Erzurum, enabling a better understanding and evaluation of these aspects.

As a result of the study, it was determined that the societal changes in Turkey during the DP's ten-year rule were also reflected in Erzurum Province, where significant policies were implemented to develop agricultural activities. In this regard, it was found that policies promoting the adoption of modern agricultural tools and techniques, the expansion of agricultural credit facilities, and the enlargement of agricultural market networks were prominent in Erzurum during the DP era. These findings indicate that significant agricultural policies were designed and implemented during the DP's rule to increase agricultural production and improve the welfare of farmers in Erzurum.

Keywords: Democratic Party Era, Erzurum Province, Agricultural Life.

TABLÖLAR LİSTESİ

1.1	CHP Erzurum Milletvekili Adaylarının Aldıkları Oyların Dağılımı	27
1.2	DP Erzurum Milletvekili Adaylarının Aldıkları Oyların Dağılımı	27
2.1	Tarım Kredi Kooperatiflerinin Gelişim Seyri	39
2.2	Tarım Satış Kooperatiflerinin Gelişme Durumu	41
2.3	Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası Tarafından Çiftçilere Verilen Kredi Miktarları	43
2.4	Bazı Tarım Alet ve Makinelerinin Gelişim Seyri	47
2.5	Traktör ve Biçerdöver Sayısının Gelişimi	50
3.1	Pancar Nakliyatı Yapılma İhtimali Olan Yerler ve Miktarları	66

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AİD	: Uluslararası Kalkınma Ajansı
AİİT	: Avrupa İktisadi İş Birliği Teşkilatı
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CMP	: Cumhuriyetçi Milliyet Partisi
DP	: Demokrat Parti
FAO	: Gıda ve Tarım Örgütü
IMF	: Uluslararası Para Fonu
MKP	: Millî Kalkınma Partisi
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SCF	: Serbest Cumhuriyet Fırkası
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TPCF	: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası
TKP	: Türkiye Köylü Partisi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
Vb.	: Ve benzerleri
bk.	: Bakınız.

ÖNSÖZ

Bu çalışma, Türkiye’de çok partili hayata geçişin önemli bir aşaması olan 1950 yılında, iktidarın CHP’den DP’ye geçişi sırasında Erzurum’da yaşanan siyasal, sosyal ve tarımsal gelişmeleri incelemektedir. Bu incelemelerde yerel nitelikteki *Hür Söz* gazetesi başta olmak üzere arşiv belgeleri, resmî yayınlar, gazeteler ve telif eserlerden faydalanılmıştır.

Giriş bölümünde Türk siyasetinde iktidarın CHP’den DP’ye geçiş süreci açıklanmış ve bunun tarım politikalarına etkileri incelenmiştir. Birinci bölümde DP’nin 1946-1950 dönemindeki kuruluş ve iktidar sürecinin gelişimi açıklanmış ve Erzurum bağlamında incelemelere yer verilmiştir. İkinci bölümde DP Dönemi’nde ülke genelinde uygulanan tarım politikaları ele alınmış ve sosyoekonomik açıdan analiz edilmiştir. Üçüncü bölümde ise 1950 Seçimlerinin ardından iktidara gelen DP’nin uyguladığı tarım politikalarının *Hür Söz* gazetesi ekseninde Erzurum’un tarımsal hayatına etkileri incelenmiş ve çiftçilerin refahına olan etkileri ekonomik ve sosyal boyutlarıyla değerlendirilmiştir.

Bu çalışmanın yürütülmesinde her daim desteğini gördüğüm başta danışman hocam Doç. Dr. Şemsettin ÇELİK olmak üzere öğretici değerlendirmeleriyle katkıda bulunan Doç. Dr. Ulvi Ufuk TOSUN ile Doç. Dr. Mehmed Gökhan POLATOĞLU hocalarıma, değerli birikim ve katkılarını paylaşmayı esirgemeyen Prof. Dr. Murat KÜÇÜKÜĞURLU hocama ve manevi desteğini koşulsuz sunan eşime sonsuz teşekkürlerimi sunmak isterim.

Elif YALÇINKAYA

Erzurum-2024

GİRİŞ

Tarım politikası yalnızca bir ekonomi politikası olarak görülmemelidir. Bu, ekonomileri tarıma dayanan ülkelerde en önemli unsurlardan biridir. Tarım politikası, tarım ürünlerinin üretimi, pazarlanması ve arz-talep dengesi sağlanarak tarımsal faaliyetlerin sürdürülebilirliğini ve verimliliğini artırmayı amaçlar. Üreticilerin üretim, pazarlama, fiyat belirleme ve tarımsal araştırma gibi konularda yetersiz kalmaları durumunda devletin bu alanlara müdahale etmesi gerekmektedir. Bu müdahaleler bütünü, tarım politikalarını oluşturmaktadır (Özgüven, 1977: 219).

Devletler, tarım politikalarını oluştururken ülkenin ekonomik, sosyokültürel, siyasal, hukuki ve doğal özelliklerini dikkate alır. Ayrıca, hükûmet politikaları ve diğer ülkelerin uyguladığı tarım politikaları da göz önünde bulundurulur. Bu nedenle, tarım politikasının şekillenmesinde dönemin ve coğrafyanın özellikleri büyük ölçüde etkili olmaktadır. Tarım politikalarının oluşturulmasında veya incelenmesinde tarihî ve coğrafi faktörler de önemli bir rol oynar. Örneğin, belirli bir dönemde yaşanan savaşlar, ekonomik krizler veya doğal afetler, tarım politikalarının belirlenmesinde etkili olabilir. Aynı şekilde, bir ülkenin coğrafi özellikleri, iklim koşulları ve doğal kaynakları, tarım politikalarının şekillenmesinde dikkate alınması gereken temel unsurlar arasındadır (Kazgan, 2003: 335).

Devlet müdahaleleri, tarım politikalarının uygulanmasında önemli bir rol oynar. Bu, tarım sektöründe üretimin artırılması, tarımsal ürünlerin pazarlanmasının kolaylaştırılması, fiyat istikrarının sağlanması ve tarımsal araştırmaların desteklenmesi gibi çeşitli alanlarda olabilir. Tarım politikaları, bu müdahaleler aracılığıyla, tarım sektörünün gelişimini teşvik etmek ve ülkenin genel ekonomik büyümesine katkıda bulunmak amacıyla tasarlanır. Tarım politikası, bir ülkenin ekonomik kalkınmasında ve tarım sektörünün sürdürülebilirliğinde kritik bir rol oynar. Bu politikalar, tarım ürünlerinin üretiminden pazarlanmasına kadar geniş bir yelpazede, devletin müdahalesiyle şekillenir ve uygulanır. Her ülkenin kendi özgün koşullarına göre uyarlanmış tarım politikaları, onun ekonomik, sosyokültürel, siyasal ve doğal özelliklerine göre belirlenir ve bu politikaların başarısı, dönemin ve coğrafyanın sunduğu fırsatlar ve zorluklarla yakından ilişkilidir (Kazgan, 2003: 335).

Her ülkenin uyguladığı tarım politikası, o devletin kendine özgü sorunlarını çözmeye yöneliktir. Ancak sorunların ve ulaşılmak istenen amaçların benzer olması, ülkelerin birbirine benzer politikalar geliştirmelerine neden olmuştur. Tarım politikalarının belli başlı amaçları arasında tarım kesimini genel ekonomi içine entegre etmek, tarımsal verimi artırmak ve tarım

kesiminin yaşam koşullarını iyileştirmek bulunmaktadır. Bu politikaların hedefi, sadece tarımsal üretimi artırmak değil, aynı zamanda tarım sektörünü modernleştirerek, genel ekonomik yapıya dâhil etmektir (Kazgan, 2003: 335).

Tarım kesimini genel ekonomi içine dâhil etme gereksinimi, özellikle Sanayi Devrimi'nden sonra belirginleşmiştir. Sanayi Devrimi ile birlikte şehirlerde yaşanan ekonomik ve sosyal gelişmelere kırsal kesimin de ayak uydurabilmesi için tarım politikalarında önemli modernleşme çabaları görülmüştür. Bu modernleşme çabaları, tarım sektörünün üretkenliğini artırmayı ve onu daha rekabetçi bir hâle getirmeyi amaçlamıştır. Bu bağlamda, tarım kesimini genel ekonomi içine katarak tarımsal verimi artırma gayreti, tarım politikalarının ortak hedeflerinden biridir. Ancak tarımsal üretimin artması, arz-talep dengesinde değişikliklere yol açarak ürün fiyatlarını ve dolayısıyla üreticinin ekonomik koşullarını önemli ölçüde etkilemektedir. Bu nedenle tarım politikalarının bir diğer önemli amacı, tarım kesiminin refahını sağlamaktır. Tarım kesiminin refahını artırmak, üreticilerin yaşam standartlarını iyileştirmek ve tarımsal faaliyetleri daha sürdürülebilir kılmak için devletler çeşitli destek ve teşvik programları uyguladılar. Bu programlar arasında, tarımsal kredilerin artırılması, fiyat destekleme mekanizmaları, teknik eğitim ve danışmanlık hizmetleri, altyapı yatırımları ve araştırma-geliştirme faaliyetleri yer almaktadır (Özgüven, 1977: 220-221).

Tarım politikalarının bir diğer amacı da kırsal kalkınmayı destekleyerek, tarım sektöründe çalışanların yaşam kalitesini yükseltmektir. Bu bağlamda, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim, kırsal altyapının iyileştirilmesi ve sosyal güvenlik sistemlerinin geliştirilmesi gibi sosyal politikalar da tarım politikalarının bir parçası olarak görülmektedir. Tarım kesiminin genel ekonomiye entegrasyonu, sadece ekonomik büyümeye katkı sağlamakla kalmaz, aynı zamanda kırsal nüfusun sosyal ve ekonomik gelişimini de destekler. Tarım politikaları, tarımsal üretimin artırılmasından kırsal kesimin refahının sağlanmasına kadar geniş bir yelpazede hedefler içerir. Bu politikaların başarısı, tarım sektörünün genel ekonomi içindeki rolünün güçlendirilmesi, tarımsal verimliliğin artırılması ve tarım kesiminde çalışanların yaşam koşullarının iyileştirilmesi gibi unsurlara bağlıdır. Bu amaçlarla uygulanan tarım politikaları, her ülkenin özgün koşullarına uyarlanmakta, ancak temel hedefler açısından büyük ölçüde benzerlik göstermektedir (Özgüven, 1977: 220-221).

Sanayi Devrimi'nden itibaren, ülkeler yalnızca tarımda kendi kendine yeterli olmayı hedeflemekle kalmamış, aynı zamanda uluslararası pazarda da söz sahibi olmayı amaçlamışlardır. Bu hedef doğrultusunda, uluslararası anlaşmalar, dostluklar ve rekabet

durumları ortaya çıkmıştır. Bu kadar geniş bir alanda devletin etkili olabilmesi için modern bir teşkilatlanmanın ve bilimsel tarım politikalarının oluşturulması zorunluluğu doğmuştur (Eraktan, 1988: 34). Bu bağlamda, tarım politikalarının bilimsel temellere dayandırılması ve etkin bir şekilde uygulanabilmesi için kamu ve sivil toplum kuruluşlarının katkıları büyük önem taşımaktadır. Tarım politikalarının oluşturulmasında, kamu kuruluşları ve sivil toplum kuruluşları arasında iş birliği önemli bir rol oynamaktadır. Kamu kuruluşları, tarımsal üretimin artırılması, çiftçilere yönelik destek programlarının uygulanması ve tarımsal altyapının geliştirilmesi gibi konularda aktif rol alırken kooperatifler ve dernekler ise çiftçilerin örgütlenmesi, eğitim ve bilinçlendirme faaliyetlerinin yürütülmesi, tarımsal pazarlamanın iyileştirilmesi gibi alanlarda önemli katkılar sunmaktadır. Bu kuruluşlar, çiftçilerin ihtiyaçlarına daha doğrudan ve hızlı bir şekilde yanıt verebilme kapasitesine sahip olup, tarım politikalarının sahada etkin bir şekilde uygulanmasını sağlamaktadırlar (Eraktan, 1988: 35).

Ayrıca, uluslararası düzeyde tarım politikalarının şekillendirilmesinde de önemli adımlar atılmaktadır. Ülkeler, uluslararası tarım örgütleri ile iş birliği yaparak, küresel tarım politikaları ve standartlarının oluşturulmasına katkıda bulunmaktadır. Bu iş birlikleri, tarımsal ticaretin düzenlenmesi, gıda güvenliğinin sağlanması ve sürdürülebilir tarım uygulamalarının teşvik edilmesi gibi konularda ortak politikaların geliştirilmesini mümkün kılmaktadır. Uluslararası pazarda rekabet edebilme hedefi doğrultusunda devletlerin tarım politikalarını sürekli olarak gözden geçirmelerini ve güncellemelerini gerektirmektedir. Modern bir teşkilatlanma ve bilimsel tarım politikalarının oluşturulması sürecinde, araştırma ve geliştirme faaliyetleri de kritik bir rol oynamaktadır. Üniversiteler, araştırma enstitüleri ve diğer bilimsel kuruluşlar, tarımsal verimliliği artıracak yenilikçi çözümler ve teknolojiler geliştirmekte, bu bilgilerin çiftçilere ulaşmasını sağlamaktadır. Bu bağlamda, devletin bilimsel araştırmaları desteklemesi ve tarımsal yenilikleri teşvik etmesi, tarım sektörünün uzun vadeli sürdürülebilirliğini sağlamak açısından hayati önem taşımaktadır. Sonuç olarak, tarım politikalarının etkin bir şekilde uygulanabilmesi için kamu kuruluşları ile kooperatifler ve dernekler gibi sivil toplum kuruluşlarının iş birliği büyük önem taşımaktadır. Bu kuruluşlar, tarım sektörünün gelişimi ve modernizasyonu sürecinde önemli katkılar sunmakta, tarım politikalarının bilimsel temellere dayandırılmasını ve sahada etkin bir şekilde uygulanmasını sağlamaktadır. Tarım politikalarının başarısı, bu iş birliklerinin etkinliği ve sürekliliği ile yakından ilişkilidir (Eraktan, 1988: 35).

Tarım politikası, yukarıda belirtilen gelişmeler doğrultusunda sadece bir ekonomi politikası değildir. Aynı zamanda devletin ve toplumun sosyal, kültürel, toplumsal ve hukuki yapısıyla yakından ilgili bir politikadır. Bu nedenle hem Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Dönemi'nde hem de Demokrat Parti (DP) Dönemi'nde önemle üzerinde durulan bir politika olmuştur. Tarım politikaları, bu süreçlerde ekonomik kalkınmanın yanı sıra, toplumsal düzenin sağlanması ve tarımsal üretimin artırılması amacıyla uygulanmıştır (Eraktan, 1988: 35).

Savaş yıllarında oluşan ticaret burjuvazisi ve büyük toprak sahiplerinin aşırı güçlenmesiyle birlikte, bu dönemde büyük bir vurgun ve zenginleşme süreci yaşanmıştır. Bu vurgun ortamının oluşması ve giderek büyümesi, savaş yıllarında uygulanan bazı politikalarla egemen sınıfların belirli kesimlerinde tepkilere yol açmıştır. Özellikle savaş zenginlerinin dışa dönük, İstanbullu ve gayrimüslim kesimini hedef alan Varlık Vergisi Kanunu¹, büyük çiftçi kesimini hedef alan Toprak Mahsulleri Vergisi Kanunu² ve Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu³ bu tepkilerin başlıca nedenleri arasında yer almıştır (Boratav, 1998: 75).

Varlık Vergisi, savaş yıllarında hızlı bir şekilde zenginleşen ticaret burjuvazisini ve gayrimüslimleri hedef alarak bu kesimlerin servetlerine önemli ölçüde el koymayı amaçlamıştır. Bu politika, ekonomik adaleti sağlama ve savaşın finansal yükünü paylaşma amacı taşımasına rağmen toplumsal huzursuzluk ve ayrımcılık eleştirilerine neden olmuştur. Büyük çiftçi kesimi ise Toprak Mahsulleri Vergisi ile hedef alınmış, bu vergi aracılığıyla tarımsal üretimden elde edilen gelirler üzerinden devletin payını artırma çabası güdülmüştür. Bu politika, büyük toprak sahiplerinin ekonomik gücünü sınırlamak ve daha adil bir gelir dağılımı sağlamak amacı taşımaktaydı (Boratav, 1998: 75).

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ise tarımsal üretimi artırmayı, kırsal kesimin eğitim seviyesini yükseltmeyi ve topraksız köylülerin toprak sahibi olmasını sağlamayı hedefleyen politikalar olarak ön plana çıkmıştır. Bu politikalar, kırsal kesimde sosyal ve ekonomik dönüşüm yaratmayı amaçlamış, ancak büyük toprak sahipleri ve bazı egemen sınıf üyeleri tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Özellikle büyük toprak sahipleri, bu politikaların kendi ekonomik çıkarlarına zarar vereceği endişesiyle muhalefet etmişlerdir. Sonuç olarak, tarım politikaları sadece ekonomik kalkınma aracı olarak değil, aynı zamanda sosyal adalet,

¹11/11/1942 Kabul Tarihli 4305 Sayılı Varlık Vergisi Kanunu hakkında ayrıntılı bilgi için bk. (12/11 1942 Tarihli ve 5255 Sayılı Resmî Gazete).

²04/06/1943 Kabul Tarihli ve 4429 Sayılı Toprak Mahsulleri Vergisi Kanunu hakkında ayrıntılı bilgi için bk. (07/06/1943 Tarihli ve 5423 Sayılı Resmî Gazete).

³11/06/1945 Kabul Tarihli ve 4753 Sayılı Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu hakkında ayrıntılı bilgi için bk. (15/06/1945 Tarihli ve 6032 Sayılı Resmî Gazete).

toplumsal düzen ve hukuki yapının şekillendirilmesi amacıyla da uygulanmıştır. Hem CHP hem de DP dönemlerinde tarım politikalarının önemi vurgulanmış ve bu yolla kırsal kesimdeki ekonomik ve sosyal sorunların çözülmesi hedeflenmiştir. Bu politikaların uygulanmasında, dönemsel koşullar ve toplumsal dinamikler göz önünde bulundurulmuş, ancak bu süreçte egemen sınıfların tepkileri ve direnişleriyle de karşılaşmıştır (Boratav, 1998: 75).

Türkiye Cumhuriyeti'nin İkinci Dünya Savaşı'na girmemesi, ekonomik olarak ülkeyi rahatlatmamıştır. Ülkenin 18 milyonluk nüfusu, ordunun sayısının 1 milyonun üzerine çıkmasıyla birlikte gıda maddelerine olan talebin artmasına yol açmıştır. Savaşın meydana getirdiği koşullar altında mevcut tarımsal yapılar, bu yükü kaldıramayacak durumdaydı. Kırsal alanlarda nüfusun %80'inin yaşadığı göz önüne alındığında, üretim gücünün ve emeğin sınırlılığı, üretimin ne ölçüde ve hangi şartlarda yapıldığını daha da belirginleştirmiştir. Bu dönemde yoksul üreticiler, hayvanlarını besleyemez duruma gelmiş ve çiftlik hayvanlarındaki sayısal düşüş %10 civarına ulaşmıştır. Devletin, savaş koşullarında tarımsal ürünlere piyasa fiyatlarının oldukça altında el koyması ve ağır vergiler uygulaması, üreticiler için çok zor şartlar oluşturmuştur (Pamuk, 2004: 203).

Bu zorlu koşullarda, tarımsal üretim büyük ölçüde gerilemiş, kırsal kesimde yaşayan nüfusun hayat standartları önemli ölçüde düşmüştür. Tarımın temel girdileri olan tohum, gübre ve ilaç gibi malzemelerin teminindeki zorluklar, tarımsal verimliliği daha da azaltmış, bu da gıda maddesi üretiminde büyük düşüşlere yol açmıştır. Üreticiler, maliyetlerin artması ve gelirlerin düşmesi nedeniyle, tarımsal faaliyetlerini sürdürmede büyük güçlükler yaşamıştır. Ayrıca, savaşın getirdiği ekonomik sıkıntılar nedeniyle, devletin tarımsal ürünlere olan talebi düşük fiyatlarla karşılaması, çiftçilerin mali durumunu daha da kötüleştirmiştir (Pamuk, 2004: 203).

Bu dönemde uygulanan ağır vergiler ve devletin tarımsal ürünlere düşük fiyatlarla el koyması, üreticilerin gelirlerini ciddi şekilde düşürmüş ve birçok çiftçiye ödenmesi güç bir borç yüküne sokmuştur. Tarımsal üretimin azalması, kırsal kesimde açlık ve yoksulluğun artmasına neden olmuş, bu durum sosyal ve ekonomik açıdan büyük bir kriz doğurmuştur. Savaşın ortaya çıkardığı bu olumsuz şartlar, tarım sektöründeki yapısal sorunları daha da derinleştirmiş, kırsal alandaki nüfusun yaşam koşullarını daha da zorlaştırmıştır. Sonuç olarak, İkinci Dünya Savaşı yıllarında Türkiye'nin tarım sektörü hem ekonomik hem de sosyal açıdan büyük zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. Savaşın getirdiği yükler, mevcut tarımsal yapıların bu şartlara ayak uydurmasını imkânsız hâle getirmiş ve kırsal kesimdeki nüfusun yaşam koşullarını ciddi şekilde

olumsuz etkilemiştir. Tarım politikalarının bu dönemdeki zorlukları hafifletecek şekilde yeniden düzenlenmesi ve üreticilerin desteklenmesi gerekliliği, bu dönemin en önemli meselelerinden biri olmuştur (Demokrat Parti, 1949: 16-23).

DP, iktidara geldiğinde Türkiye'nin nüfusunun yaklaşık %75'i kırsalda yaşamaktaydı ve büyük bir kısmı tarımla uğraşıyordu. Bu durum, DP'nin ekonominin temelini tarımın oluşturması gerektiğini savunmasına ve kalkınmanın ancak tarımda gerçekleştirilebileceğini, sosyal adaletin sağlanabilmesi için köylü ve ziraat konularının ele alınması gerektiğini ileri sürmesine neden olmuştur. Parti programında ve liderlerinin demeçlerinde, köylü kitlesinin savunucusu olarak kendini konumlandırmıştır (Timur, 1994: 44). 1949 yılına ait parti programında, tarım işleri 12 maddede ele alınmış ve tarımsal üretimin artırılması ile pazar imkânlarının geliştirilmesi esas hedef olarak belirtilmiştir. Bu hedefi gerçekleştirmek için köylünün ihtiyacı olan vasıta, ilaç, tohumun sağlanması ve kredi kooperatiflerinin yanı sıra satış kooperatiflerinin kurulması planlanmıştır. Ziraat Bankasının yanında, özel girişimcilerin de tarım alanında yatırımlar yapması amaçlanmış, köylünün ihtiyacı olan tarım aletlerini imal edecek bir sanayinin kurulması vaat edilmiştir (Demokrat Parti, 1949: 16-23).

CHP'nin iktidarındaki yorgunluk dönemi, DP'nin bu söylemlerinin köylü kesimi üzerinde önemli bir siyasi güç kazanmasına yol açmıştır (Aydemir, 1999: 217). I. Menderes Hükûmeti'nin⁴ programında, Menderes tarım ile ilgili görüşlerini şu sözlerle dile getirmiştir: *"...Yeni iktidarı Halk Partisinden ayıran mühim bir görüş farkı da ziraat işlerimizin ele alınışında tecelli edecektir. Nüfusumuzun yüzde sekseni ziraatla meşgul bulunmakta, Türkiye'de ziraat millî ekonominin ticaretimizin ana kaynağını teşkil etmektedir. Bunun içindir ki millî gelirin artması ve her sahada kalkınmanın ana şartı bu temelin kuvvetlenmesi suretiyle mümkün olabilecektir..."* (Öztürk, 1968: 355). Menderes, bu sözleriyle tarımın ülke kalkınmasındaki rolünü ve önemini vurgulamıştır.

Hükûmet programında, öncelikle tarım kredileri ve ziraat aletlerinden bahsedilmiş, sonrasında zirai mücadele, ıslah çalışmaları ve sulama gibi modern tarım konuları programa dâhil edilmiştir. I. Menderes Hükûmeti'nde bulunan tarımın ülke kalkınmasındaki önceliği, diğer Hükûmet programlarında da aynı şekilde yer almıştır. Tarımsal kalkınmanın sağlanabilmesi için köylülerin ihtiyaçlarının karşılanması ve tarımsal üretimin artırılmasına yönelik çeşitli stratejiler geliştirilmiştir. Bu çerçevede, Ziraat Bankasının köylüye yönelik kredi

⁴Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin 19. Hükûmeti ya da diğer ismiyle I. Menderes Hükûmeti, 22/05/1950 ve 09/03/1951 Tarihlerini kapsamaktadır (Demiral, 1973: 83).

desteği artırılmış, tarımsal üretimin modernleştirilmesi için gerekli olan tarım makineleri ve ekipmanları üretimi teşvik edilmiştir. Ayrıca, hükümet programında tarımsal mücadele ve ıslah çalışmaları da öncelikli konular arasında yer almıştır. Bu kapsamda tarımsal ilaçlama ve hastalıklarla mücadele gibi modern tarım teknikleri üzerinde durulmuştur. Sulama projeleri, tarımsal verimliliğın artırılmasında kritik bir rol oynayacak şekilde ele alınmış ve sulama sistemlerinin geliştirilmesi için çeşitli projeler hayata geçirilmiştir. DP Hükümeti, tarım alanında özel teşebbüslerin ve kooperatiflerin desteklenmesini teşvik ederek, çiftçilerin tarımsal üretimde daha etkin ve verimli hâle gelmelerini sağlamayı amaçlamıştır (Öztürk, 1968: 355).

Bu yaklaşım, tarımın kalkınmanın temel taşlarından biri olarak görülmesi ve köylünün ekonomik olarak güçlendirilmesi açısından büyük önem taşımıştır. DP'nin tarım politikaları, köylülerin ekonomik durumlarını iyileştirmek ve tarımsal üretimi artırmak amacıyla atılan adımlar olarak değerlendirilebilir. Bu dönemde tarımsal kalkınmaya yönelik yapılan hamleler, Türkiye'nin ekonomik yapısının güçlenmesine ve köylünün yaşam standartlarının yükselmesine katkı sağlamıştır. DP'nin tarım politikalarının temel amacı, tarımsal üretimi artırmaktı. Bu doğrultuda, tarımsal ürünlerdeki artışın desteklenmesi ve köylünün refahının artırılması en önemli hedeflerden biri olarak belirlenmişti. Ayrıca, ihracatı artırarak döviz elde etmek de DP'nin tarım politikalarında önemli bir yer tutuyordu. DP Hükümeti'nin tarım politikaları, başta traktör olmak üzere tarım aletlerinin sayısının artırılması, kredilerin genişletilmesi ve ürün fiyatlarının yüksek tutularak desteklenmesi politikalarına dayalıydı. Bu çerçevede, bu sektördeki modernleşme sadece tarım aletleriyle sınırlı kalmamış; gübreleme, ilaçlama, tohum ıslahı, sulama ve modern teknikler gibi konuları da kapsamıştı (Çavdar, 2006: 93).

Tarımda modernleşmenin sağlanabilmesi için zirai krediler artırılmış ve tarımda istihdamın genişletilmesi hedeflenmiştir. Aynı zamanda, tarımdan elde edilen kaynakların sanayiye aktarılması ve böylece işsizliğin önlenmesi amaçlanmıştır. Köylerin şehirlerle bağlantısının kurulması, tarımsal ticaretin geliştirilmesi ve ihracat ürünlerinin artırılması da öncelikli hedefler arasında yer almıştır. Bu doğrultuda, tarımsal altyapının güçlendirilmesi ve köylünün modern tarım teknikleriyle tanışması için çeşitli projeler hayata geçirilmiştir. Özellikle traktör ve diğer tarım aletlerinin sayısının artırılması, tarımsal üretimin verimliliğini büyük ölçüde yükseltmiştir. Tarımsal üretimdeki bu büyüme, köylünün gelir düzeyini yükseltmiş ve tarımsal verimliliği artırarak ülke ekonomisine önemli faydalar sağlamıştır. Ayrıca, tarım sektörüne yapılan yatırımlar, tarımsal üretim kapasitesinin artırılması ve modern

tarım tekniklerinin uygulanması ile tarımsal ürünlerin kalitesinin yükseltilmesine katkıda bulunmuştur (Çavdar, 2006: 93).

DP Hükûmeti'nin tarım politikaları, aynı zamanda köylülerin finansal açıdan desteklenmesini de kapsamış, tarımsal kredilerin genişletilmesiyle köylülerin ekonomik durumlarının iyileştirilmesi hedeflenmiştir. Bu kredi destekleri, tarımsal üretim araçları ile gübre, ilaç ve tohum gibi tarımsal girdilerin temininde önemli rol oynamıştır. Tarımsal üretimde modernleşmenin sağlanması, tarımda daha verimli ve ekonomik yöntemlerin kullanılmasına imkân tanımış, bu da ülke genelinde tarımsal üretimin artışına büyük katkı sunmuştur. DP Hükûmeti'nin tarım politikalarının bir diğer önemli yönü de köylerin şehirlerle olan bağlantılarının güçlendirilmesi ve tarımsal ticaretin geliştirilmesidir. Bu kapsamda, tarımsal ürünlerin pazarlanması için gerekli altyapının kurulması, tarımsal ürünlerin uluslararası pazarlarda rekabet edebilir hâle getirilmesi için çalışmalar yapılmıştır. Ayrıca, köylerdeki tarımsal üretimin artırılması ve bunların ihracatının teşvik edilmesi ile tarım ve sanayi sektörleri arasındaki uyumun sağlanması için çeşitli stratejiler geliştirilmiştir. DP'nin tarım politikaları, tarımsal üretimin artırılması, köylülerin refahının yükseltilmesi ve tarımsal ticaretin geliştirilmesi gibi birçok hedefi kapsamış, bunlara yönelik atılan adımlar, Türkiye'nin tarım sektöründe önemli ilerlemeler kaydetmesine imkân tanımıştır. Bu politikaların sonucunda, Türkiye'nin tarımsal üretimi büyüme kaydetmiş ve köylülerin yaşam standartları önemli ölçüde yükselmiştir. Ayrıca tarımın modernleşmesiyle birlikte, tarımsal ürünlerin kalitesi artmış ve ihracat potansiyeli genişlemiştir (Çavdar, 2006: 93).

1946 yılı, Türkiye için hem iktisadi hem de siyasi açıdan önemli bir dönüm noktası olmuştur. 18 Temmuz 1945'te kurulan Millî Kalkınma Partisi (MKP) ve 7 Ocak 1946'da siyaset sahnesine çıkan DP, çok partili hayata geçişte önemli bir rol oynamıştır. Tek partili rejimden çok partili siyasal hayata geçiş süreci, halkın ülke yönetimine doğrudan katılımını sağlamıştır. Bu süreç, halkın siyaset sahnesindeki rolünü güçlendirmiş, toplumsal taleplerin daha etkin bir şekilde ifade edilmesine imkân tanımıştır. Böylece, siyasal iktidar, halkın beklenti ve ihtiyaçlarına duyarlı hâle gelmiş, toplumsal taleplerin karşılanması konusunda daha sorumlu bir yaklaşım sergilemeye başlamıştır. DP, kuruluşunu izleyen 21 Temmuz 1946 tarihli Milletvekili Genel Seçimlerinde azınlıkta kalmasına rağmen Türkiye'de halkın siyasete katılımının artmasında önemli bir rol oynamıştır (Çavdar, 2006: 94).

DP, kuruluşundan 4 yıl sonra, 14 Mayıs 1950 Tarihli Milletvekili Genel Seçimlerinde 27 yıllık tek parti dönemini sona erdirmiş ve 10 yıl boyunca sürecek iktidarlık dönemini

başlatmıştır. DP'nin iktidara gelmesiyle birlikte köylülerin ve küçük üreticilerin ekonomik ve sosyal taleplerine daha fazla önem verilmeye başlanmıştır. Bu durum, DP'nin tarım politikalarının şekillenmesinde ve köylüye yönelik çeşitli desteklerin sağlanmasında belirleyici olmuştur. İktidar, tarım sektöründeki modernleşme çalışmalarını hızlandırarak köylülerin refah seviyesi ile tarımsal üretimi artırmayı hedeflemiştir. Ayrıca, köylülerin ekonomik bağımsızlığını temin etmeye yönelik kredi, tohum, ilaç gibi destekler vererek tarımsal üretimde verimliliğin artırılmasına yönelik stratejiler geliştirilmiştir. Bu dönüşüm, Türkiye'nin ekonomik ve sosyal yapısında önemli değişikliklere zemin hazırlamış ve tarım sektöründe gerçekleştirilen reformlarla birlikte, ülkenin kalkınma sürecine önemli katkılar sunmuştur (Polat, 2021: 9).

BİRİNCİ BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ: KURULUŞ VE İKTİDAR

1.1. DEMOKRAT PARTİNİN KURULUŞ DÖNEMİ

1.1.1. Demokrat Partinin Kuruluşu

1945 yılı hem dünya hem de Türkiye siyasi hayatında önem arz eden bir tarih olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte uluslararası ilişkilerin ve siyasi dinamiklerin yeniden şekillendiği bir sürece girilmiştir. Bu süreçte, Sovyet tehdidinin artması Türkiye'nin Batı'ya doğru yönelmesine ve Batılı müttefiklerle ilişkilerini güçlendirmesine yol açmıştır. Bu şekilde, Türkiye'nin savaşın sonlarına doğru Mihver Devletlerine⁵ savaş ilan etmesi ve Birleşmiş Milletlere katılma kararı, ülkenin uluslararası alanda etkin bir konum edinme çabalarının bir yansımasıdır (Temizgüney, 2019: 25-26). Savaşın sona ermesiyle birlikte demokrasiyi savunan güçlerin zaferi ortaya çıkmış, totaliter rejimlere karşı bir tepki oluşturmuş ve demokratik uygulamaların yayılmasını hızlandırmıştır. Bu bağlamda, tek parti yönetimlerinin eleştirilmesi ve demokratik reform talepleri artmıştır. Türkiye gibi ülkeler de uluslararası toplumun beklentilerine uyum sağlama zorunluluğu hissetmiş ve demokratikleşme sürecine yönelik adımlar atmıştır. Ancak bu sürecin tam anlamıyla gerçekleşmesi ve çok partili sisteme geçişin sağlanması zaman almış ve çeşitli zorluklarla karşılaşmıştır. II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte Türkiye'nin iç ve dış politikası büyük ölçüde etkilenmiştir. Uluslararası normlar ve kurumlar, Türkiye gibi ülkelerin demokratikleşme sürecine katkı sağlamış ve tek parti yönetiminden çok partili sisteme geçişin önünü açmıştır (Şahin ve Tunç, 2015: 33). Bu süreç, Türkiye'nin modernleşme ve demokratikleşme çabalarının önemli bir aşamasını temsil etmiştir.

II. Dünya Savaşı'nın Türkiye'nin ekonomik ve siyasi yapısına etkileri, ülkenin fiili olarak savaşa dâhil olmamasına rağmen derinden hissedilmiştir. Bu yıllarda, Türkiye'nin savaşa karşı hazır olması gerekliliği, ekonomiyi olumsuz etkilemiş ve kaynakların savaşa yönlendirilmesi iç piyasada sıkıntılara yol açmıştır. Bu dönemde kıtlık, yüksek fiyatlar ve karaborsa gibi sorunlar artmış, halk arasında iktidara karşı bir memnuniyetsizlik oluşmuştur. Bu hoşnutsuzluğu azaltmak ve ekonomik dengeleri sağlamak amacıyla CHP Hükûmeti, çeşitli ekonomik düzenlemeleri hayata geçirmiştir. Ancak özellikle Millî Koruma Kanunu, Varlık

⁵Mihver Devletler: II. Dünya Savaşı'nda Müttefik Devletler bloğuna karşı oluşturulan, Almanya, İtalya, Japonya gibi ülkelerin başını çektiği bloğu ifade etmektedir.

Vergisi ve Toprak Mahsulleri Vergisi gibi uygulamalar, belirli kesimlerin tepkisini çekmiş ve halk arasındaki memnuniyetsizliği artırmıştır (Temizgüney, 2019: 26).

Ekonomik zorluklarla birlikte, siyasi alanda da önemli gelişmeler yaşanmıştır. Tek Parti yönetimine karşı artan hoşnutsuzluk, muhalefet partileri ve bağımsız milletvekilleri arasında eleştirel bir atmosfer oluşturmuştur. Özellikle 1945 yılında Meclise sunulan Bütçe Kanunu tasarısına, Kütahya Milletvekili Recep Peker, İzmir Milletvekili Celal Bayar, Manisa Milletvekili Hikmet Bayur gibi siyasetçilerin yanı sıra Aydın Milletvekili Adnan Menderes, Mersin Milletvekili Refik Koraltan, Kars Milletvekili Fuat Köprülü ve Eskişehir Milletvekili Emin Sazak gibi isimler de ret oyu vermiştir. Bu durum, siyasetin çeşitli kanatları arasındaki görüş ayrılıklarının ve politik farklılıkların net bir yansımasıdır. Ayrıca, 11 Haziran 1945'te çıkarılan Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu⁶ gibi önemli yasal düzenlemeler de siyasi tartışmaların odağı olmuştur. 14 Mayıs 1945'te bu Kanun'un görüşüldüğü sırada, Adnan Menderes, Şükrü Saraçoğlu, Emin Sazak ve Refik Koraltan gibi milletvekilleri de tasarımı sert bir şekilde eleştirmiştir (Albayrak, 2004: 43). Özellikle 17. Maddenin sebep olduğu bu eleştirilerin temel dayanağını, büyük toprak sahiplerinin varlığının ortadan kalkacağı endişesi oluşturmuştur. 500 dönümden büyük özel mülklerin kamulaştırılarak az topraklı veya topraksız köylüye dağıtılabileceğini öngören 17. Madde, Hükûmet'e göre kanunun temelini oluşturmuş ancak muhalif vekiller tarafından değiştirilmesi istenmiştir. Muhalif vekiller, 17. Madde ile toprak düzeninin bozulacağını belirtmişlerdir. Adnan Menderes'in de bulunduğu geçici komisyonun hazırladığı kanun tasarısında yer almayan 17. Madde, Şükrü Saraçoğlu'nun isteği doğrultusunda tasarıya sonradan eklenmiş ve Menderes, komisyondaki görevinden istifa etmiştir (Balcı ve Karadeniz, 2018: 274).

17. Maddeye yönelik bir diğer eleştiri ise II. Hasan Saka Hükûmeti'nde⁷ daha sonra Tarım Bakanı görevini üstlenecek olan Cavit Oral tarafından dile getirilmiştir. Oral, "Çiftçiye Toprak Dağıtılması ve Çiftçi Ocakları Kurulması Hakkında Kanun Tasarısı ve Geçici Komisyon Raporu" görüşmelerinde Meclis kürsüsünden iktidara 17. Madde ile ilgili şu eleştirileri yöneltmiştir: "...17. maddenin hükümleri yalnız toprakla uğraşanları değil, bütün iş hayatını felce uğratacak bir durum yaratmaktadır ve hatta bu huzursuzluk ve endişe şimdiden başlamış bulunmaktadır. Sebebi şudur: Toprağa hiçbir hudut tanımayan bu maddeye göre,

⁶Arazisi olmayan ya da yetersiz olan çiftçilere aileleriyle geçimlerini sağlayacak miktarda arazi dağıtmak amacıyla çıkarılan Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu hakkında ayrıntılı bilgi için bk. (15/06/1945 Tarihli ve 6032 Sayılı Resmî Gazete).

⁷Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin 17. Hükûmeti ya da diğer ismiyle II. Hasan Saka Hükûmeti, 10 Haziran 1948 ile 16 Ocak 1949 tarihlerini kapsamaktadır (<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/hasan-saka/>).

memleketin bir ucunda kamulaştırma başladığı zaman diğer ucuna gelinceye kadar, yıllarca oradaki toprak sahibi ne olacağını bilmeyerek ve daimî bir emniyetsizlik içinde kıvranıp kalacaktır. Bu yüzden tarlasını imar etmeyecektir. Bu yüzden işine kredi bulamayacaktır. Bu yüzden kıymetsiz bir hâle gelen tarlasını satamayacaktır...” (TBMM. 1945: 59-84).

O sırada bir başka muhalif milletvekili olan Adnan Menderes ise özellikle dönemin Tarım Bakanı’ni eleştirmiş, tasarının hatalı ve sorunlu olduğunu dile getirerek Meclis’te şunları ifade etmiştir: “...Hükûmetin tasarısının 5 senedir olgunlaştığı Tarım Bakanınca ifade olunmasına rağmen iyi bir hazırlık mahsulü değildir. Böyle bir kanunun tatbikini sağlayacak müesseselerin temelleri atılmamış, vasıtalar yaratılmamış, elamanlar yetiştirilememiş ve gereken teşkilâtın kurulması dahi derpiş edilmemiştir. Hükûmet tasarısının dayandığı mucip sebepler yerinde, değildir. Geçici Komisyonun hazırladığı metinle, Hükûmet tasarısının birçok hatalı ve zararlı hükümleri tadil edilmiş ve yurttışa teminat verecek ve tatbikatı kolaylaştıracak birçok yeni hükümler ilâve olunmuştur. İkinci müzakereden sonra bazı maddelerin üçüncü defa müzakeresi usule ve İç tüzüğe aykırı olduğu gibi yapılan tadilât da zararlı olmuştur. Tarım Bakanlığının Toprak Kanunu muvacehesinde on sene evvelki düşünceleri ile bugün Hükûmetçe huzurunuzda getirilen kanun tasarısı arasında külli fark vardır. Vaktiyle Tarım Bakanlığı namına o raporu yazan Sayın Hatipoğlu, elimizdeki tasarımı hazırlayan Tarım Bakanı Hatipoğlu ile tezat halindedir. Onun için arkadaşlar, tasarının üçüncü müzakeresinde yapılan son değişikliklerin tashih edilmesi için tasarının tekrar Geçici Komisyona iadesini arz ve bu teklifimin kabulünü istirham ediyorum...” (TBMM, 1945: 98-122).

Bütçe Kanunu tasarısının görüşülmesi sırasında yöneltlen bu eleştiriler, ülkede siyasi ortamın gerilmesine neden olmuş ve çok partili sisteme geçişin tartışılmasına katkıda bulunmuştur. Meclis içindeki tartışmalar sırasında, Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü gibi önemli siyasetçiler tarafından 7 Haziran 1945’te parti grubuna “Dörtlü Takrir (Dörtlü Önerge)” adı verilen bir belge sunulmuştur. Bu takrir, demokrasinin daha geniş bir şekilde uygulanması yönünde talepler içermekteydi ve demokratik mekanizmaların güçlendirilmesi, ifade özgürlüğünün genişletilmesi ve siyasi katılımın artırılması gibi konuları ele almaktaydı. Ancak bu önerge CHP içinden önemli tepkilerle karşılaşmış ve parti grupları tarafından reddedilmiştir. Dörtlü Takrir’in sahipleri, düşüncelerini daha özgürce ifade edebilmek adına muhalefet partisi kurma girişiminde bulunmuşlardır. Ancak bu girişim, Menderes ve Köprülü’nün CHP’den ihraç edilmesinden sonra

gerçekleşmiştir. Bunun üzerine, CHP'den ayrılan Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan tarafından 7 Ocak 1946'da DP kurulmuştur (Albayrak, 2004: 62).

Bu süreçte, CHP'nin iktidarından ve Tek Parti yönetiminden memnun olmayanlar, özellikle CHP'nin hazırladığı köylere dayalı Toprak Reformunu benimsemeyen belirli bir kesim, DP'nin yanında yer almıştır (Ateş, 2007:121). Bu, CHP'nin politikalarına karşı bir tepki olarak ortaya çıkmış ve DP'nin kuruluşunda etkili olmuştur. Bu dönemde yaşanan siyasi ayrışma ve partileşme süreci, Türkiye'nin siyasi tarihinde önemli bir dönüm noktası olarak yer almıştır (Akkerman, 1950: 26).

DP'nin ortaya çıkış süreci, 1945 yılında yapılan bütçe görüşmeleri ve Meclis'teki Toprak Kanunu tasarısının tartışmaları sırasında açıkça ortaya çıkmıştır. Bu dönemde, iktidar partisi mensupları işlerin kötüye gitmesinden şikâyet etmiş ve Meclis görüşmelerinde Başbakan Şükrü Saraçoğlu tarafından Hükûmet, alışılmadık bir şekilde eleştirilmiştir. Başarısız bir Hükûmet'in çekilmesi talebi dile getirilmiştir. Toprak Kanunu tasarısının tartışıldığı süreçte ise Adnan Menderes'in eleştirileri dikkat çekmiştir (Akkerman, 1950: 26). Menderes, hazırlanan kanun tasarısının Almanya'da Hitler'in Nasyonal rejiminin İskân ve Toprak Kanunu olan "Erbhof'a benzediğini söylemiştir. Bu Kanun ile gerçek amacın kırsal hareketliliği kesintiye uğratmak ve köylünün şehirlere gelmesini engellemek olduğunu ifade etmiştir. Benzer eleştiriler, İstanbul Üniversitesi'nde görev yapan Prof. Dr. Celal Sarç tarafından şöyle dile getirilmiştir: *"...Yasanın hazırlayıcısı Tarım Bakanı Sayın Hatipoğlu'nun asıl amacı Türkiye'nin tarım ekonomisini tamamen "Köylü Ocağı" denilen tarım ekonomisi yapmaktır. Köylü Ocağı ile Hitler dönemindeki "Erbhof" aynı şeyleri ifade etmektedir. Hitler, kendisine ve ülkesine bağlı işçi sınıfının yanında bir de köylü sınıfı oluşturmak istemiştir. Aynı şey İnönü için de geçerlidir..."*(Pala, 2010: 118-119).

Bu yeni Kanun'dan en çok endişe duyanlar ise toprak sahipleri olmuştur. Meclisteki yoğun tartışmalara rağmen Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, Dörtlülük Takrir'in sunulmasından birkaç ay sonra, 11 Haziran 1945'te kabul edilmiştir (Lewis, 2007: 315). Bu Kanun, Türkiye'nin tarım politikalarında önemli bir değişiklik olarak kabul edilmiş ve DP'nin doğuşunda etkili olmuştur.

DP'nin kuruluşunda etkili bir belge olan Dörtlülük Takrir, Türkiye'nin siyasi tarihinde önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. 7 Haziran 1945'te CHP'nin Meclis Grup Başkanlığına sunulan bu belge, Celal Bayar, Fuat Köprülü, Refik Koraltan ve Adnan Menderes gibi önde gelen siyasetçiler tarafından imzalanmıştır (Ahmad ve Turgay, 1976: 13). Takrirde,

Türkiye Büyük Millet Meclisinde gerçek bir denetim mekanizmasının oluşturulması, demokratik kurumların güçlendirilmesi ve anti-demokratik yasal düzenlemelerin ve parti içi tüzüklerdeki hükümlerin gözden geçirilmesi talep edilmiştir (Eroğul, 1998: 11). Ancak DörtlÜ Takrir, CHP içinde geniş yankı uyandırmış ve parti içinde bir dizi tartışmaya neden olmuştur.

12 Haziran 1945'teki Meclis grup toplantısında takririn ele alınmasıyla birlikte, imzacılar Celal Bayar, Fuat Köprölü, Refik Koraltan ve Adnan Menderes, sert eleştirilere maruz kalmış ve takrir, oylama sonucunda reddedilmiştir. Reddedilme kararında, takririn önerdiği tüzük değişikliklerinin Kurultay'da, kanun değişikliklerinin ise Meclise verilecek tekliflerle gerçekleştirilmesi gerektiği belirtilmiştir (Barutçu, 1977: 303-307). Bu olay, CHP içindeki siyasi farklılıkların açıkça görülmesine ve DP'nin kuruluş sürecinin hızlanmasına katkıda bulunmuştur. DP'nin temel ilkeleri ve siyasi felsefesi, bu belge üzerindeki tartışmalar ve tepkilerle şekillenmiştir.

DP'nin kuruluş sürecindeki önemli dönemeçlerden biri, DörtlÜ Takrir'in reddedilmesi sonrasında Adnan Menderes ve Fuat Köprölü'nün *Vatan* gazetesinde görüşlerini ve eleştirilerini yayınlamaya başlaması olmuştur. Bu yazılar, DörtlÜ Takrir'de ifade edilen temel fikirleri ve reform taleplerini içermekteydi. Ancak CHP içinde bu yazılara karşı sessiz kalınmadı ve parti içinde Adnan Menderes ve Fuat Köprölü'nün ihraç edilmesi gündeme geldi. Bu doğrultuda, 21 Eylül 1945'te Saraçoğlu başkanlığında toplanan CHP Yüksek Divanı, Adnan Menderes ve Fuat Köprölü'yü partiden ihraç etme kararı aldı (Us, 1966: 14).

Asım Us, hatıralarında ihraç kararının nedenini, Menderes ve Köprölü'nün Hükûmet'i eleştirmek değil, mevcut rejimi yıkmak amacıyla Ahmet Emin Yalman'ın gazetesinde yer alan demeçleri olduğu şeklinde yazmıştır (Us, 1966: 14). Ayrıca, Refik Koraltan da *Vatan* gazetesine verdiği bir demeçte, bu ihraç kararlarının parti tüzüğüne aykırı olduğunu ileri sürmüş ve bunun üzerine 27 Kasım 1945'te CHP'den uzaklaştırılmıştır (Us, 1996: 650-651). Bununla birlikte, Celal Bayar da DörtlÜ Takrir'in reddedilmesinin ardından basın kanununda değişiklik yapılmasına dair Meclise bir teklif sunmuş, ancak bu, kabul edilmemiştir. Buna tepki olarak Bayar, ihraç edilen iki arkadaşıyla birlikte olduğunu belirterek 26 Eylül 1945'te milletvekilliğinden ayrılmış ve 3 Aralık 1945'te de CHP'den istifa ettiğini açıklamıştır. Bu olaylar, CHP içindeki siyasi ayrışmaların ve bölünmelerin derinleşmesine ve DP'nin kuruluşuna zemin hazırlamıştır (Çolak, 2002: 776).

Bayar'ın CHP'den ayrılmasıyla başlayan süreç, Türk siyasi hayatında önemli bir dönemin başlangıcını işaret etmiştir. Bayar'ın bu çıkışı, yeni bir siyasi oluşumun habercisi

olarak değerlendirilmiş ve aralık ayının ilk günlerinden itibaren basında ve kamuoyunda “Celal Bayar’ın Kuracağı Yeni Parti” gibi başlıklarla yoğun bir şekilde tartışılmıştır. Bu süreçte, Bayar’ın 1 Aralık’ta verdiği basın açıklaması, yeni bir siyasi parti kuracaklarını doğrulamış ancak partinin ismi ve kuruluş süreciyle ilgili detaylar hakkında net bilgiler içermemiştir. Ancak Bayar’ın bu açıklamasından kısa bir süre sonra, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün daveti üzerine Bayar ile görüşme yapmıştır. Bu görüşmenin ardından kurulacak olan partinin onayı alınmıştır. 7 Ocak 1946’da resmî olarak gerçekleşen DP’nin kuruluşu, Türk siyasi yaşamında önemli bir gelişme olarak kabul edilmiştir (Çolak, 2002: 776).

DP’nin kuruluşuyla birlikte, parti yönetimi büyük bir titizlikle oluşturulmuş ve Celal Bayar genel başkanlığa seçilmiştir. Bayar’ın liderliğindeki DP, ülkenin demokratikleşme sürecine ivme kazandırmayı hedeflemiştir. Parti, kuruluşundan itibaren geniş bir tabana yayılan bir ilgiyle karşılaşmış ve özellikle CHP’den memnun olmayan kesimleri kendisine çekmiştir. DP’nin temel amacı, ülkenin siyasi ve toplumsal alanında köklü değişimler yaparak daha demokratik bir yapı meydana getirmek olmuştur (Akşin, 2004: 226).

DP’nin kuruluş süreci, Türk siyasi tarihinde kritik bir dönemeç olarak kabul edilir (Yalman, 1970: 4). Bu süreç, 18 Temmuz 1945’te ilk muhalefet partisi olarak kurulan MKP’nin ardından DP’nin yeni bir muhalefet partisi olarak siyaset sahnesinde yerini almasıyla birlikte ülkedeki siyasi dinamiklerin değişmeye başladığını işaret eder. DP’nin adını veren Ahmet Emin Yalman, o dönemde kurucularla yakın ilişkiler içinde olup Türk basınında Tek Parti iktidarına karşı açılan muhalefet çizgisinin temsilcileri arasında sayılmıştır. Yalman’ın etkisiyle, parti halk arasında “Demir Kırat” olarak tanınmaya başlamış, bu da onun kararlılığı ve sağlamlığına vurgu yapmıştır (Aydemir, 1998: 127). DP’nin kuruluşunu duyurması hem iç hem de dış basında büyük yankı uyandırmış ve genel olarak olumlu bir tepkiyle karşılanmıştır. Ancak iktidar partisi, DP’nin yükselişine farklı anlamlar yüklemiş, bazıları sempati gösterirken bazıları ise temkinli yaklaşmıştır (Çolak, 2002: 777). Bu durum, daha önceki muhalefet partilerinin geniş halk kitlelerini etkilememesi nedeniyle CHP’ye rakip olarak görülmesiyle açıklanır. Ancak DP’nin kısa sürede geniş kitlelerin desteğini kazanması, CHP için ciddi bir rekabet unsuruna dönüşmüştür (Seyhan, 1966: 281).

Yurt içindeki olumlu hava, uluslararası basında da etkisini göstermiştir. Örneğin, *Manchester Guardian* gazetesinde yayınlanan bir makalede, Türkiye’nin siyasi durumu ele alınmış ve DP’nin ortaya çıkışı olumlu bir şekilde değerlendirilmiştir. Bu makalede, DP’nin yükselişinin Rusya ve diğer ülkelerden gelen sert eleştirilere rağmen Türk birliğini tehdit

etmediği vurgulanmıştır. Celal Bayar ve partisinin siyasetinde herhangi bir endişe uyandıracak bir noktanın olmadığına işaret edilmiştir. Bu değerlendirme, DP'nin uluslararası alanda da olumlu bir karşılığa sahip olduğunu ve Türk siyasi sahnesinde önemli bir aktör olarak kabul edildiğini göstermektedir (Tanyeli ve Topsakaloğlu, 1958: 31).

Paris ve Roma gazetelerinin yaptıkları değerlendirmelerde, DP'nin Türk siyasi sahnesindeki önemli bir dönüm noktası olduğunu vurgulanmıştır. Bu yorum, DP'nin Türkiye'de kurulan ikinci ancak ilk etkili muhalefet partisi olması ve liderinin Türkiye'nin kurucusu Atatürk'ün yakın arkadaşı Celal Bayar olmasıyla önem kazanmıştır. Ayrıca, partinin ileri gelenlerinin arasında, disiplin sebepleriyle iktidar partisinden çıkarılmış üç milletvekilinin bulunması, DP'nin siyasi arenadaki etkisini ve çekiciliğini artırmıştır (Erer, 1963: 232).

DP'nin kuruluşuyla başlayan süreç, Türk siyasi hayatında dönüşümü tetiklemiştir. Uzun yıllar süren Tek Parti iktidarının sona ermesi ve Türkiye'nin çok partili sisteme geçişi, bu sürecin temellerini oluşturmuştur. Bu dönem, San Francisco Konferansı'nda atılan adımlarla şekillenmiş ve yeni bir siyasi çerçevenin oluşmasını sağlamıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında 7 Kasım 1924'te Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TPCF) ve 12 Ağustos 1930'da Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF) aracılığıyla çok partili rejime geçiş denense de bu girişimler başarısızlıkla sonuçlanmış ve ülke 1946'ya kadar tek parti yönetimi altında kalmıştır (Akşin, 2008: 194-197).

San Francisco Konferansı'nın ardından Türkiye'de demokratikleşme yolunda ilk resmî adımı Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün 19 Mayıs nutkuyla attığı belirtilmektedir. İnönü, bu konuda dikkatli bir dil kullanmış ancak demokrasi yolundaki çabalara destek vermiştir. Bu adımların ardından, ülkede siyasi çehrenin hızla değiştiği ve liberalleşme sürecinin ivme kazandığı görülmüştür. Bu gelişmeler, Türk siyasi hayatında büyük bir dönüşümü işaret etmiş ve çok partili rejimin kaçınılmaz hâle geldiğini göstermiştir (Turhan, 2006: 41-47).

1.1.2. Demokrat Partinin Siyasi Yapısı

DP'nin kuruluş süreci, belirli bir organizasyonel evrimi beraberinde getirmiştir. Partinin kuruluşundan sonra, ilk büyük kongresinin düzenlenmesi ve kurul üyelerinin seçilmesi, parti yönetim kadrosunun belirlenmesi açısından önemli bir aşamadır. Bu süreç, partinin iç dinamiklerinin şekillenmesi ve liderlik yapılarının belirlenmesi açısından kritik bir dönemi temsil eder. Özellikle Hürriyet Misakı'nın kabul edilmesiyle birlikte, parti içindeki yeni yönetim kadrosunun seçilme süreci başlamıştır (Ahmad ve Turgay, 1976: 16). Bu husus, parti içindeki farklı görüşlerin ve grupların etkileşimiyle şekillenmiş ve çeşitli siyasi figürlerin

liderlik pozisyonları için yarışmasına sahne olmuştur. Celal Bayar'ın genel başkanlığa yeniden seçilmesi, partinin kurucu liderine güçlü desteğini göstermiş ve parti içindeki birlik ve istikrarı sağlamaya yönelik bir adım olmuştur. Ayrıca, genel kurul üyelerinin belirlenmesi sürecinde, partinin çeşitli kesimlerini temsil eden isimlerin yer alması, çeşitliliği ve temsiliyeti artırmıştır (Eroğul, 1998: 48-49). Bu isimler, partinin farklı bölgelerinden ve çeşitli sosyal kesimlerden gelerek DP'nin kapsayıcı bir yapıya sahip olduğunu göstermiştir. Bu şekilde belirlenen yönetim kadrosu, DP'nin siyasi ve ideolojik çizgisini belirlemede önemli bir rol oynamış ve parti içindeki liderlik dinamiklerini şekillendirmiştir.

DP'nin kurucuları, parti programlarının temel ilkelerini belirlerken geniş bir çerçeve çizmişlerdi. Öncelikle genel prensiplerine vurgu yaparak parti manifestosunun ilk maddelerinde demokratik değerlere ve millî iradenin üstünlüğüne atıfta bulunmuşlardı. Siyasi hayatın temel taşlarından biri olan seçimlerin özgür, adil ve gizli oy prensipleriyle gerçekleştirilmesinin önemini vurgulamışlardı. Ayrıca, siyasi partilerin eşit haklara sahip olması ve seçimlerin tek dereceli yapılması gibi ilkelerin altını çizmişlerdi. Bu da siyasi arenada herkesin eşit fırsatlara sahip olması gerektiğini ve demokratik süreçlerin sağlıklı işlemesi için şeffaflığın önemini vurgular. Bunun yanı sıra, hükûmet işleriyle ilgili görüşlerini açıklarken kontrollü bir devletçiliğe ihtiyaç duyduklarını belirtmişlerdi. Bunun ekonomik hayatı genişletmek ve iş hacmini geliştirmek için gerekli olduğunu savunmuşlardı. Parti kurucuları ayrıca, ülkenin bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü korumak adına herhangi bir tehdide karşı kararlılıkla hareket edeceklerini vurgulamışlardı. Bu ilkeler, DP'nin temel değerleri ve politika önceliklerinin bir yansıması olarak kabul edilebilir. Çünkü parti, millî iradenin üstünlüğünü ve demokratik değerleri koruyarak ülkenin iç ve dış politikalarında istikrar ve güvenliği sağlamayı amaçlamıştı (Demokrat Parti, 1949: 7).

DP'nin dış politika alanındaki temel ilkeleri, uluslararası ilişkilerde uluslararası hukuka ve eşitliğe dayalı bir yaklaşımı benimsemektedir. Bu ilkeler siyasi, ekonomik ve kültürel iş birliğini teşvik etmek, iyi komşuluk ilişkilerini güçlendirmek ve gerçekçi politikalar izlemek üzerine kurulmuştur (Tunaya, 1998: 664; Akkerman, 1950: 46). Parti, demokratik bir teşkilat yapısını benimseyerek her iki yılda bir toplanıp ana kararları alacak şekilde örgütlenmeyi planlamış ve parti çalışmalarını buna göre organize etmişti. DP'nin programı, TPCF'ye benzerlik göstermekteydi ve bazı maddeleri aynıydı. Özellikle yerel yönetimlere yetki devri, devletin küçültülmesi, liberalizm, kamu işletmelerinin satışı, devlet tekellerinin özelleştirilmesi, iç ve dış borçlanma gibi konular programın öne çıkan maddeleri arasındaydı

(Aydoğan, 2006: 201). DP kurulduktan sonra hızla örgütlenmeye başlamış, öncelikle Ankara ve İstanbul'da teşkilatlanmış, ardından diğer illerdeki yapılanmayı sürdürmüştür. Partinin teşkilatlanması, Samsun gibi illerde de hızla gerçekleşmiştir. Örneğin, Aydın'da teşkilatlanmayı Adnan Menderes'in yakın arkadaşı Ethem Menderes, İstanbul'da ise Kemal Öner yönetmiştir. Anadolu'nun birçok yerinde DP'nin vilayet başkanlıkları açılmış ve teşkilatları oluşturulmuştur (Ahmad ve Turgay, 1976: 17-21).

DP'nin kuruluşuyla birlikte, Türkiye'nin siyasi atmosferinde önemli bir değişim ve hareketlilik yaşanmıştır. Bu dönemde, Tek Parti yönetiminin etkileri hâlâ hissedilirken, DP'nin ortaya çıkışı ve büyümesi, toplumun geniş kesimlerinde büyük bir ilgi ve katılım meydana getirmiştir. DP, kuruluşunun ardından kısa bir süre içinde, Anadolu'nun pek çok köşesinde parti teşkilatlarını kurarak etkinlik göstermiştir. Celal Bayar'ın ifade ettiğine göre, partinin kuruluşundan sadece bir ay sonra 1 milyondan fazla üyeye sahip olduğu kaydedilmiştir. Partinin büyümesinde, özellikle CHP'den istifa edenlerin katılımı dikkat çekicidir. Bazı yerleşim yerlerinde, CHP ilçe ve köy teşkilatlarından gelen istifalar o kadar yoğun olmuştur ki CHP'nin üye sayısında ciddi azalmalar gözlemlenmiştir. Bu durum, DP'nin hızla toplumsal tabanını genişlettiğinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir (Karpas, 1967: 324).

DP'nin kuruluşundan sonra, Türkiye'deki siyasi yapıda da önemli şekillenmeler yaşanmıştır. Özellikle çok partili sisteme geçişle birlikte, parlamentonun yapısında ve işleyişinde belirgin değişimler gözlenmiştir. Bunlar, yasama organının daha çeşitli ve çoğulcu bir yapıya bürünmesini sağlamıştır. Artık, serbest meslek sahipleri ve girişimciler de siyasi arenada daha etkin bir rol oynamaya başlamıştır (Turhan, 1991: 165).

Bununla birlikte, DP'nin iktidara gelmesiyle birlikte bürokrasinin ve diğer egemen kesimlerin siyasi ve toplumsal statüsünde de kayda değer bir değişim yaşanmıştır. Tek Parti Dönemi'nde büyük güç ve ayrıcalıklara sahip olan bürokratlar, muhalefetin iktidara gelmesiyle bu statülerini kaybetmiş ve halkın daha fazla katılımıyla siyasi arenada nispeten dengeli bir yapı oluşmuştur. Bu dönemde, bürokrasinin halka bakışıyla ilgili olarak anlatılan öyküler, bürokrasinin eski egemen tavrını gösteren önemli ipuçları sunmaktadır. Örneğin, Ankara Valisi Nevzat Tandoğan'ın bir vatandaşın eleştirilerini duyduğunda gösterdiği tepki (hakaret içeren sözler), bürokrasinin halkla ilişkilerindeki zorlukları ve farklılıkları öne çıkarmaktadır (Üstel, 2012: 2-3).

1.1.3. Demokrat Partinin Erzurum’da Teşkilatlanması

Çok partili hayata geçişle birlikte, Türkiye genelinde yeni kurulan partilerin teşkilatlanma faaliyetleri hız kazanmıştır. Bu sürecin önemli bir parçası olan Erzurum da söz konusu dönemde siyasi bakımdan etkin bir rol oynamıştır. Özellikle MKP ve DP gibi muhalif partiler, Erzurum’da hızla teşkilatlanma çalışmalarına girişmişlerdir. DP’nin Erzurum’da teşkilatlanma çabaları, partinin kuruluşuyla birlikte başlamış ve bu süreç başlangıçta gizli bir şekilde yürütülmüştür. Şubat 1946’nın başlarında, DP’nin Erzurum teşkilatını kurmak için İş Bankası şubelerinden kimlerden yararlanılabileceğine dair bilgi alınmıştır. Bu doğrultuda, bankanın önerdiği kişilerle iletişime geçilerek DP’nin kurucu heyetinde yer almaları için teşvik edilmiştir. Bu dönemde, CHP Erzurum merkez teşkilatından gelen bilgilere göre, DP’nin teşkilatlanma sürecinde bazı stratejik adımlar atılmıştır. Özellikle İş Bankası şubelerinden alınan öneriler doğrultusunda kurucu heyetin belirlenmesi ve bu isimlerle iletişime geçilmesi, DP’nin Erzurum’da örgütlenmesi için önemli bir adım olmuştur (Küçükuşurlu, 2012: 305-307).

Belirtilen dönemde, CHP Erzurum teşkilatının önde gelen isimlerinden Avukat Süreyya Şarman, CHP’den istifa etmiştir. Bu da DP’nin Erzurum teşkilatının Şarman tarafından kurulacağı şeklindeki spekülasyonları artırmıştır. Özellikle 6 Mart 1946’da Cevat Dursunoğlu’nun Ankara’ya uğurlanması sırasında, Şarman’ın kalabalık bir halk kitlesi arasında DP teşkilatının kurulacağına dair yaptığı konuşma büyük yankı uyandırmıştır. Ancak ilerleyen süreçte, Şarman’dan DP’yi kurma konusunda herhangi bir açıklama gelmemiş ve bu girişimler farklı kişiler tarafından devam ettirilmiştir. Bu süreçte, 12 Haziran 1946’da CHP Genel Sekreterliğine ulaşan bir habere göre, 9. Kolordu Askerî Mahkemesi’nde yedek hâkim olarak görev yapan İstanbul avukatlarından Emrullah Nutku Ültay’ın Erzurum’da DP teşkilatını kurma çabaları olmuştur. Ancak buna rağmen başarı elde edilememiştir (Küçükuşurlu, 2012: 307).

Celal Bayar’ın 25 Haziran 1946’da: “Beyannameyi veriniz...” şeklindeki telgrafı, DP’nin Erzurum İl Teşkilatı’nın kuruluş sürecinde kritik bir dönüm noktası olmuştur. Bu telgrafın ardından, 26 Haziran 1946’da valiliğe gönderilen bir beyanname ile DP Erzurum Teşkilatı’nın resmî olarak kurulduğu duyurulmuştur (Gecikli, 2010: 11). Oluşturulan teşkilat, çeşitli sektörlerden ve bölgelerden gelen üyeleri bünyesinde barındırmıştır. Bu da partinin geniş bir tabana sahip olduğunu göstermektedir. Örneğin, Rıza Topçuoğlu, Erzurum Ticaret ve Sanayi Odası’nın eski başkanı olarak iş dünyasında etkili bir isimdi. Topçuoğlu, CHP’den istifa ederek DP’nin kurucu heyetine katılmıştır. Hasan Kenan Babür, gazete ve kitapçılık alanında

faaliyet göstermiş bir şahsiyet olup askerlikten istifa ederek DP'ye dâhil olmuştur. Şaban Dilaver, ticarete başarılı olmuş ve yerel ekonomiye katkı sağlamıştır. Ömer Çakmak ve Ömer Arı ise farklı bölgelerden gelerek DP'nin Erzurum teşkilatına katılan isimler arasındaydı. Bu kişilerin DP'nin Erzurum teşkilatında yer alması, partinin geniş bir coğrafi ve mesleki çeşitliliği temsil ettiğini ortaya koymuştur. Bu durum, DP'nin Anadolu'nun farklı kesimlerinden gelen insanların desteğini kazandığını ve siyasi tabanını genişlettiğini göstermiştir (Küçükuşurlu, 2012: 311).

DP Erzurum teşkilatının başkanlığına getirilen Hasan Kenan Babür, önemli bir askerî kariyere sahip olmasına rağmen 9. Kolordu Komutanlığındaki subaylık görevinden istifa ederek siyasete atılmıştır. Öncesinde CHP'den Erzurum milletvekili adayı olmak için başvuruda bulunmuş olan Babür, sonrasında DP'nin Erzurum teşkilatının başına geçmiştir (Gecikli, 2010: 11). Bu durum, DP'nin Erzurum'daki siyasi etkisini artırmak ve teşkilatını güçlendirmek amacıyla stratejik bir tercih kullandığını göstermektedir. Babür'ün liderliğindeki DP Erzurum teşkilatı, bölgedeki siyasi dinamikler üzerinde belirleyici bir rol oynamış ve partinin Anadolu'da güçlenmesine katkı sağlamıştır.

DP'nin kuruluş beyannamesinin resmî makamlarca kabul edilmesiyle birlikte Babür'ün başkanlığında Vahit Paşa Konağı'nda çalışmalar hızla başlamıştır. Ancak Babür'ün başkanlığı kısa sürmüştür, DP'den milletvekili adayı olmuş ve seçimler de başarısızlıkla sonuçlanınca bu görevinden istifa etmiştir. Babür'ün istifasıyla birlikte DP Erzurum teşkilatında Karadenizli üyelerin ağırlıkta olması, zamanla Erzurumlu üyelerle aralarında gerginliklere yol açmıştır. Bu sürtüşmeler, parti içi dengeyi etkilemiş ve DP'nin Erzurum'daki teşkilatının istikrarını zorlamıştır. Belirtilen durum, DP'nin bölgedeki siyasi etkinliği üzerinde olumsuz bir etki yaratmış ve parti içi uyumun sağlanmasını güçleştirmiştir (Küçükuşurlu, 2012: 311-312).

Babür'ün 1946 yılının sonlarında istifasıyla birlikte, DP Erzurum teşkilatının başına emekli hâkim Mustafa Zeren getirilmiştir. Zeren, 1946-1950 yılları arasında DP'nin Erzurum'daki önemli figürlerinden biri olarak görev yapmıştır. Bu dönemde parti içindeki il idare heyeti üyeleri arasında Avukat Memiş Yazıcı, Hemşinli lokantacı Şevki Muratoğlu, Erzurumlu dükkân sahibi Nedim Cinisli, Sürmeneli Şaban Dilaver, Bitlisli müteahhit Cemil Bekiroğlu, Erzurumlu tüccar Necip Kotan, Hemşinli terzi Ömer Arı, Erzurumlu Rıza Topçuoğlu ve Edip Keteci gibi isimler bulunmaktaydı. 1950 Seçimlerine doğru ise DP'nin Erzurum'daki yönetim kurulu, Mustafa Zeren başkanlığında Rıza Topçuoğlu, Ömer Arı, Cemil Bekiroğlu, Memiş Yazıcı, Avni Başar, Şaban Dilaver, Enbiya Kurşunoğlu ve İhsan Cinisli gibi

isimlerden oluşmuştur. Bu durum, Haziran 1946'da kurulan Erzurum'daki DP teşkilatının, 1947 yılının başlarında ilçe merkezlerinde örgütlenme sürecini önemli ölçüde tamamladığını göstermektedir (Küçükuşurlu, 2012: 313-314).

DP'nin kuruluşundan itibaren ülke genelinde hızla yayılması, dönemin siyasi atmosferindeki değişikliklerle ve halkın partiye gösterdiği ilgiyle yakından ilişkilidir. Bu hızlı teşkilatlanma süreci, Haziran 1946'da başlayarak kısa bir sürede 40 il ve 200'ü aşkın ilçe başta olmak üzere birçok köy ve mahallede örgütlenme sağlanmasıyla doruk noktasına ulaşmıştır. Bu sürecin dinamikleri incelendiğinde, halkın DP'ye olan ilgisinin ve desteğinin etkileyici bir faktör olduğu görülür. Partinin vaat ettiği değişim ve reformlar, özellikle Tek Parti Dönemi yıllarından sonra siyasi çeşitliliğin ve demokratik süreçlerin aranmasına yönelik bir talebi yansıtıyordu. Ayrıca, DP'nin kuruluşundaki lider figürlerin, geçmişteki siyasi deneyimleri ve toplum katındaki saygınlıkları da partiye duyulan güveni artırmış olabilir. Bununla birlikte, DP'nin geniş kitlelere hitap edebilme yeteneği ve teşkilatlanma stratejileri de bu başarılı yayılmanın arkasındaki önemli etkenlerden biri olmuştur. Partinin halkın ihtiyaçlarını ve taleplerini doğru bir şekilde anlaması ve bunlara uygun politika önerileri sunması, geniş kitlelerin partiye katılımını sağlamıştır. Dolayısıyla DP'nin hızla teşkilatlanması, sadece siyasi bir değişimin ifadesi değil, aynı zamanda toplumsal bir talebin ve siyasi tercihlerin bir yansıması olarak da değerlendirilebilir (Albayrak, 2004: 78).

1.1.4. Demokrat Partinin Erzurum Milletvekili Adaylarını Belirlemesi

Seçim atmosferi, yaklaşan 21 Temmuz 1946 tarihli seçimlerle birlikte Erzurum'da da heyecanla yaşanmaktaydı. DP, milletvekili adaylarını belirlemek ve seçimlere hazırlanmak için çalışmalarını sürdürürken kamuoyuna aday listesini açıklamaya başladı. Erzurum'da DP'nin 21 Temmuz 1946 Seçimlerine katılacak milletvekili adayları arasında önemli isimler bulunmaktaydı. Bunlar arasında Hasan Kenan Babür ve Hüseyin Avni Ulaş gibi tanınmış isimler yer almaktaydı (Küçükuşurlu, 2012: 355).

Hüseyin Avni Ulaş, Erzurum'un önemli köylerinden biri olan Kümbet köyünde 1887 yılında doğmuş yaşamının çeşitli dönemlerinde Türk siyasi hayatında aktif rol oynamıştır. İstanbul'da hukuk eğitimi almış ve ardından 1919 yılında Erzurum ve Sivas Kongrelerine katılarak Millî Mücadele Dönemi'nde önemli bir figür olmuştur. Osmanlı Mebusan Meclisinin kapatılmasının ardından 23 Nisan 1920'de Ankara'da açılan TBMM'ye katılan Ulaş, daha sonra 1922'de TBMM ikinci başkanlığına seçilmiştir. Siyasi kariyeri boyunca çeşitli görevlerde bulunmuş, 1935'te bağımsız, ardından 1946'da DP'den Erzurum milletvekilliği için aday

olmuştur. Ancak her iki seçimde de seçilememiştir. Özellikle 1946 Seçimlerinde, bazı çevreler Ulaş'ın en çok oyu aldığını, ancak oylarının çalındığını ya da yok edildiğini iddia etmişlerdir. Ulaş, her zaman Erzurumlu olmaktan gurur duymuş ve bu kimliğini avukatlık kimlik kartında dahi ifade etmiştir. İstanbul'da 23 Şubat 1948'de vefat etmiştir (Küçükuşurlu, 2012: 356).

Dönemim Türk siyasal hayatının önemli karakterlerinden biri de hem askerî hem de siyasi kimliği bulunan Mareşal Fevzi Çakmak'tır. Çakmak hem Osmanlı Devleti hem de Türkiye Cumhuriyeti döneminde etkili görevlerde bulunmuştur. 12 Ocak 1944'te isteği dışında emekli edilmesine karşı kırgınlık göstermiş ve bir süre evinde gözlerden uzak yaşamıştır. Ancak Çakmak'ın bu hayatı uzun sürmemiş ve kısa bir süre sonra siyasete girmek durumunda kalmıştır. Siyasete girişinde ailesinin ve sosyal çevresinin etkisinin olduğunu belirten Çakmak, isteği dışında emekli edilmesine karşı duyduğu tepkiyi siyasi yollarla dile getirmeyi hedeflemiştir. Emeklilik sürecinden sorumlu tuttuğu İnönü ve CHP'ye karşı aktif siyasete girişmiştir (Erer, 1963: 118).

Çakmak siyasi hayata DP'den girmesine karşılık öncesinde CHP'den siyasi davet almıştır. Çok partili hayata geçiş sürecinde İnönü, Başbakan Şükrü Saraçoğlu aracılığıyla kendisine CHP'den milletvekilliği önerisinde bulunmuştur. Ancak Çakmak, İnönü'ye kırgınlığından dolayı bu daveti kabul etmemiştir (Sertoğlu, 2016: 94-95). Diğer yandan Çakmak, DP'nin milletvekilliği teklifini ise partili değil bağımsız milletvekili olma şartıyla kabul etmiştir. DP adaylığının açıklanmasının ardından Çakmak, adaylık sürecini Dünyada tek partili yönetimlerinin sonuna geldiğini ve çok partili yönetime geçilmesinde görev almanın bir fedakarlık ve vatanseverlik olduğu şeklindeki görüşlerle dile getirmiştir (Erer, 1963: 119). Çakmak, Cumhuriyet Dönemi'nin ilk çok partili seçimi olan 21 Temmuz 1946 Seçimlerinde DP listesinden bağımsız İstanbul milletvekili olarak seçilmiştir. Bu seçimlerde Çakmak, DP lideri Bayar'dan daha fazla oy almıştır (Toker, 1990:130).

DP'den bağımsız İstanbul milletvekili olarak seçilmesinin sonrasında Çakmak, çeşitli konularda DP siyasetiyle ters düşmeye başlamış ve DP kadroları ile anlaşmazlık yaşamıştır. Bu siyasi anlaşmazlıkların başında ise Çakmak'ın görmek istediği muhalefet anlayışının DP'nin uyguladığı muhalif politikalarından farklı olması gelmiştir (Toker, 1990: 218. Bu siyasi görüş farklılıkları kısa süre sonra Çakmak'ın DP'den istifasıyla sonuçlanmıştır. DP'den istifa eden Çakmak Millet Partisine (MP) katılmıştır (Hatemi, 2010: 863-865). Çakmak, 10 Nisan 1950'de vefat etmiştir (Erer, 1963: 265).

Hasan Kenan Babür ise Erzurumlu olmaması sebebiyle fazla tanınmıyordu. Basım ve yayıncılık faaliyetlerinde bulunan Babür, *Herkes* gazetesi ve Babür kitapevi gibi dönemin ulusal nitelikli gazete ve kitapevlerinin sahibiydi. Askerlikten istifa ederek DP'nin Erzurum kurucu üyeleri arasına katılan Babür, DP'nin Erzurum'daki ilk vilayet heyeti başkanlığı görevini yapmıştır (Küçükuşurlu, 2012: 311).

Söz konusu bu isimlerin DP'nin Erzurum'daki seçim stratejisinde nasıl bir rol oynadığı ve seçim atmosferine nasıl etki ettiği, dönemin siyasi dinamiklerinin ve halkın tercihlerinin anlaşılması açısından önemlidir. Bu adayların geçmişteki siyasi deneyimleri ve toplum katındaki saygınlıkları, partiye olan destek ve ilginin artmasında etkili olmuş olabilir. Ayrıca, Hüseyin Avni Ulaş'ın seçimlerdeki performansı ve seçilememesinin ardında yatan sebepler, dönemin siyasi manipülasyonları ve toplumsal algılar hakkında da önemli ipuçları sunmaktadır (Küçükuşurlu, 2012: 356).

Listedeki diğer isimler ise Şakir Pasinliler, Nafiz Kotan, Sefa Yalçuk, Rıza Topçuoğlu, Muhsin Yazıcı ve Abdurrahman Erge'ydi. Ortak özellikleri Erzurum doğumlu olmaları olan bu isimlerden Rıza Topçuoğlu, ticaret ile uğraşmaktaydı. 1944-1946 yılları arasında Erzurum Ticaret ve Sanayi Odası Başkanlığı görevlerini yürüttü. 1946'da DP'nin Erzurum'daki teşkilatlanma sürecinde aktif olarak görev alan Topçuoğlu, İl İdare Başkanlığında İkinci Başkanlık görevinde bulundu. 9. Dönem Genel Seçimlerinde, 87.268 oy alarak DP saflarından Erzurum milletvekili seçildi. Listede bulunan Şakir Pasinliler, Nafiz Kotan, Sefa Yalçuk, Muhsin Yazıcı ve Abdurrahman Erge gibi isimlerin ortak özelliğini ise yine Erzurumlu olmaları ile ticaret, yayıncılık gibi siyaset dışı işlerle uğraşmaları oluşturmuyordu. Bu isimlerin tamamı DP'nin Erzurum'daki teşkilatlanma sürecinde çeşitli kademelerde görevler almış ve siyasi kariyerlerine DP kadrolarında başlamışlardı (TBMM, 2010: 560-600).

DP, Erzurum ve ülke genelinde seçimlere yönelik aday listelerini açıklamış ve seçimlerdeki iddiasını net bir şekilde ortaya koymuştur. Özellikle Fevzi Çakmak'ın DP'den aday gösterilmesi, parti için büyük bir itibar kaynağı olmuştur. Bu durum, Erzurum ve diğer bölgelerde DP'nin seçim kampanyalarını hızlandırmasına ve propaganda faaliyetlerini yoğunlaştırmasına olumlu katkı yapmıştır. Uzun yıllar boyunca Tek Parti hükûmetleri ile yönetilen ülkede, 1946 Seçimleri büyük bir heyecanla karşılanmış ve seçim atmosferi halk arasında canlılık kazanmıştır. Tek Parti yönetiminin hâkim olduğu dönemlerde gerçekleşen seçimlerde ise bu tür bir heyecan ve katılım pek yaşanmamıştır. Ancak çok partili hayata geçişle birlikte siyasetçiler, uzun süredir hissedilmeyen bir duyguyla birlikte halkla doğrudan temas

kurarak, propaganda çalışmalarını yürütmeye başlamıştır. Demokrasinin işleyişine duyulan inancın yeniden canlanmasıyla birlikte, siyasiler halka daha yakın olmuş ve demokratik sürecin paslanmış çarkları yeniden dönmeye başlamıştır. CHP'nin uzun yıllar boyunca tek başına iktidar olmasının verdiği rahatlıkla seçimlere hazırlandığı gözlemlenmiştir. Bu durum, halkın demokrasiye olan inancını zayıflatmış ve seçmen bilincini köreltmıştır. Çünkü rakipsiz bir şekilde geçmiş seçimlere giren CHP, seçmenlerin tercihlerine yönelik gerçek bir rekabet olmadığı için halkın siyasi katılımını ve ilgisini azaltmıştır. Bu nedenle, DP'nin ve diğer muhalefet partilerinin seçimlere katılması, demokratik sürecin canlanması ve halkın siyasi bilincinin artması açısından önemli bir adım olmuştur (Geçikli, 2010: 20)

1.1.5. Seçim Sonuçları ve Erzurum

Türkiye'de Cumhuriyet'in İlanı'yla birlikte demokratik bir sistem benimsenmiş olsa da bu, daha sonraki süreçte ülkenin sosyolojik ve psikolojik yapısına tam anlamıyla yerleşmemiştir. Seçimlerin düzenli ve sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilememesi, çok partili yaşama geçişin zorluğu ve uzun yıllar boyunca Tek Parti yönetiminin hâkim olması, Türkiye'nin demokratikleşme sürecini zorunlu kılmıştır. Özellikle Cumhuriyetin ilk yıllarında yaşanan birtakım olumsuzluklar ve ekonomik sıkıntılar, siyasi partilerin oluşumunu ve seçimlerin düzenli bir şekilde yapılmasını engellemiştir. Bu dönemde, çeşitli siyasi ve sosyal kesimlerin temsil edilebileceği çok partili sisteme geçiş fikrinden, birkaç denemeden sonra vazgeçilmek zorunda kalınmıştır. Ancak 1946 yılına gelindiğinde, Türkiye'de demokratikleşme adına önemli bir adım atılmış ve Cumhuriyetin ilk çok partili genel seçimleri yapılmıştır (Çufalı, 2004: 78).

Bu seçimler, Türkiye'nin siyasi ve demokratik yaşamında dönüşümün işaretini vermiştir. Artık farklı siyasi görüşlerin ve düşüncelerin özgürce ifade edilebileceği bir ortam oluşmuş, vatandaşlar siyasi tercihlerini serbestçe belirleme fırsatı bulmuşlardır. Ancak bu dönemdeki siyasi çalkantılar ve seçim sürecinde yaşanan aksaklıklar, Türkiye'nin demokratikleşme sürecindeki zorlukları da gözler önüne sermiştir. Tek Parti Dönemi'nin etkileri hâlâ hissedilirken çok partili hayata geçişin sağlanması ve demokratik kurumların güçlenmesi zaman almıştır. Dolayısıyla 1946 Seçimleri, Türkiye'nin demokratikleşme sürecinde önemli bir kilometre taşı olarak kabul edilmektedir (Ahmad, 1976: 21).

Seçim süreci, Türkiye'nin siyasi arenasında büyük bir heyecana ve rekabete neden oldu. CHP, seçim kampanyası boyunca ülkeyi II. Dünya Savaşı'na sokmamakla ve demokratikleşme çabalarıyla muasır medeniyetler seviyesine ulaştırmakla övündü. CHP'nin bu argümanları,

ulusal bağımsızlığı koruma ve demokratik değerleri yayma söylemiyle desteklenmiştir (Ahmad, 1976: 22). Diğer yandan, DP iktidardaki CHP'nin otoriter yönetimini eleştirerek, özgürlüklerin kısıtlandığına ve halkın yaşam standartlarının yetersiz olduğuna dikkat çekti. DP, halkın yaşadığı ekonomik sıkıntıları seçim propagandasının merkezine yerleştirdi ve değişim için bir alternatif olarak ortaya çıktı (Küçükuşurlu, 2012: 311-312).

DP seçim kampanyasında, mevcut iktidarın halk üzerindeki baskısını vurguladı ve demokratik reformlar vaat etti. Bu reformlar arasında, ifade özgürlüğünün genişletilmesi, toplumsal adaletin sağlanması ve ekonomik refahın artırılması yer alıyordu. DP'nin öne çıkardığı temel argümanlar, halkın yaşam koşullarını iyileştirmek ve siyasi katılımı artırmaktı. Bunun için DP seçim kampanyasında, halkı siyasi sürece daha fazla dâhil etme ve onların taleplerine daha duyarlı bir şekilde yanıt verme sözü verdi. Seçim günü geldiğinde, Türkiye'deki siyasi aktörler, uzun ve zorlu bir seçim sürecinin ardından seçmenin tercihlerini beklemeye başladılar. Seçim sonuçları, Türkiye'nin siyasi geleceği ve demokratik yönetim anlayışı açısından büyük önem taşıyordu. Halkın sandıkta vereceği kararlar, ülkenin siyasi dengelerini ve yönetim şeklini etkileyecek ve demokratik kurumların güçlenmesine katkı sağlayacaktı (Küçükuşurlu, 2012: 313).

1946 Genel Seçimleri, Türkiye'nin siyasi tarihinde önemli bir dönemeç olarak kabul edilmiştir. Seçime katılım oranı, özellikle yerel seçimlere kıyasla daha yüksek çıkmıştır. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre açık oy, gizli tasnif esasına dayanan bu seçime katılım oranı %75 olarak kaydedilmiştir (TÜİK, 2012: 12). Seçim akşamı, gayri resmî sonuçlar CHP Genel Merkezi'ne ulaşmaya başladığında, iktidar cephesinde endişe ve şaşkınlık hâkimdi. Şehir merkezlerinde DP'nin seçimi kazandığı haberleri gelmeye başlamıştı. Ancak köylerde durum farklıydı; CHP sandıktan ezici bir üstünlükle çıkmıştı. Bu durum, iktidar cephesini rahatlattı. Çünkü köylerdeki bu destek, CHP'nin mevcut iktidarını güçlü bir şekilde sürdüreceği izlenimini veriyordu. Seçim sonuçları, Meclisteki 465 sandalyenin 391'ini mevcut iktidar CHP'nin, 62'sini DP'nin ve 12'sini bağımsız adayların kazandığını gösterdi. Bu sonuçlar, CHP'nin hâkimiyetini koruduğunu, ancak DP'nin de önemli bir muhalefet gücü olduğunu gösterdi. Özellikle DP'nin şehirlerdeki oy oranlarının artması, iktidarın gücünü sorgulaması açısından önemliydi. Ancak CHP'nin köylerdeki güçlü desteği, bu partinin siyasi sahadaki egemenliğini sürdürmesini sağladı. Bu sonuçlar, o dönemde Türkiye'deki siyasi dinamiklerin karmaşıklığını ve çeşitliliğini yansıtmaları bakımından önemlidir (Akşam, 24 Temmuz 1946).

1946 Seçimlerinde DP, 273 adayla bu yarışa katılmıştı. 16 ilde seçimlere girmemişti. Ancak toplamda 12 ilde ipi göğüsleyen taraf olmuştu (Çufalı, 2004: 80-81). Seçimlerin ardından DP, CHP'nin seçimlerde hile yaptığını iddia etmiştir. Bu iddia uzun yıllar CHP'ye karşı kullanılan en önemli eleştiri kaynağı olmuştur (Ahmad, 1992: 33). DP Genel Başkanı Celal Bayar, 25 Temmuz 1946'da seçimler dolayısıyla Hükûmet'i ağır bir şekilde suçlamış ve şunları söylemiştir: *“Seçmenlerin verdikleri reylerin kaydına mahsus olan ve her sandığın seçim neticesini gösteren mazbatalar birçok yerde boş olarak seçim heyetlerine imza ettirilmiştir. Bu mazbatalar daha sonra arzularına göre doldurularak vatandaşın oyları üzerinde oynanmıştır. Ayrıca halk bazı yerlerde tehdit edilmiş, dövülmüş ve hapse atılmıştır”*. (Tuncer, 2008: 74-78). Bu suçlamalar, seçim sonuçlarına ilişkin tartışmaları ve gerginlikleri artırmıştır. DP'nin, CHP'ye yönelik bu iddiaları, siyasi sahnedeki rekabeti ve gerilimi artırmış, seçim sonuçlarının meşruiyeti konusunda şüpheler uyandırmıştır (Tuncer, 2008: 74-78).

1946 Genel Seçimlerinin ardından CHP yeniden tek başına iktidar koltuğuna oturmuş, ancak seçim sonrasındaki tartışmalar, CHP'nin başarısı değil, yeni kurulan DP'nin hızlı yükselişi üzerine odaklanmıştır. DP, bazı illerde seçime katılmamasına rağmen genel anlamda beklenmedik başarılı sonuçlar elde etmiş ve iktidar partisine umulmadık bir rakip olmuştur. Türkiye genelinde bu atmosferin etkisi, Erzurum dâhil olmak üzere birçok şehirde hissedilmiştir. Ancak DP'liler, Erzurum'dan istedikleri desteği alamamışlardır. 21 Temmuz 1946'da yapılan genel seçimlerin sonuçları 24 Temmuz'da açıklanmıştır. Yukarıda belirtildiği gibi DP, Erzurum'dan beklediği desteği bulamamıştır. Şehirden, yine CHP güçlü çıkmış ve seçimlerde 10 vekil çıkarmıştır. Bu sonuçlar, DP'nin hızlı yükselişine rağmen CHP'nin hâlâ güçlü bir tabana ve desteğe sahip olduğunu göstermiştir. Özellikle Erzurum gibi önemli bir şehirde, CHP'ye desteğin sürmesi, parti için önemli bir güç kaynağı olmuştur. Ancak DP'nin yükselişi ve seçimlerde elde ettiği başarılar, Türk siyasi sahnesinde çok partili demokrasinin kurulmaya başladığının önemli bir göstergesi olmuştur. Bu, Türkiye'de siyasi rekabetin arttığı ve çok partili demokrasinin gelişimine yönelik önemli adımların atıldığı bir dönem olarak hatırlanmaktadır (Tuncer, 2008: 74-78). 1946'daki Genel Seçimlerde CHP ve DP Erzurum Milletvekili adaylarının aldığı oylar şu şekilde dağılmıştır.

Tablo 1.1 CHP Erzurum Milletvekili Adaylarının Aldıkları Oyların Dağılımı

Milletvekili Adayları	Oy Sayıları
Vehbi Kocagüney	142.618
Cevat Dursunoğlu	140.846
Salim Altuğ	137.407
Şükrü Koçak	138.293
Münir Hüsrev Göle	136.070
Raif Dinç	132.215
Mesut Çankaya	129.616
Nafiz Dumlu	127.370
Eyüp Sabri Bingöl	122.343
Kemalettin Kamu	121.785

Kaynak: Geçikli, 2010: 29; Küçükuşurlu, 2012: 355-356.

DP, Erzurum'dan milletvekili çıkaramamasına rağmen ülke genelinde dikkate değer bir başarı elde etmiş ve özellikle ilk seçimde kendilerine destek veren halk kesimine umut aşılamıştır. Seçimlerin ardından, DP aktif bir muhalefet yürütmeye devam etmiş ve ülke genelindeki teşkilatlanmasını güçlendirmiştir. 1946 Seçimleri, DP için önemli bir deneyim olmuş ve bunun verdiği güçle bu parti bir sonraki seçimler için hemen çalışmalara başlamıştır. 1950 Seçimlerine kadar, ülke genelinde ve özellikle Erzurum'da, iktidar ile muhalefet arasında sert bir mücadele yaşanmıştır. Bu süreç, DP'nin siyasi arenadaki yerini sağlamlaştırma ve güçlenme çabalarının bir göstergesi olmuştur. DP, seçimlerde elde ettiği deneyimlerle birlikte kendini daha da geliştirme fırsatı bulmuş ve halk katındaki desteğini artırmıştır. Özellikle Erzurum'daki etkinlikleri ve çalışmaları, DP'nin bölgesel ve ulusal düzeydeki siyasi etkisini güçlendirmiştir. Bu süreç, Türkiye'nin siyasi arenasında çok partili demokrasinin olgunlaşma sürecinin bir parçası olmuştur (Tuncer, 2008: 74-78).

Tablo 1.2 DP Erzurum Milletvekili Adaylarının Aldıkları Oyların Dağılımı

Milletvekili Adayları	Oy Sayıları
Mareşal Fevzi Çakmak	43.412
Hüseyin Avni Ulaş	37.435
Zakir İbrahim Hakkıoğlu	20.226
Rıza Topçuoğlu	13.511
Mustafa Zeren	13.479
Nafiz Kotan	12.938
Safa Yalçuk	12.230
Hasan Kenan Babür	12.096
Abdurrahman Örgü	10.959
Memiş Yazıcı	10.777
Remzi Temelli	8.988

Kaynak: Geçikli, 2010: 29; Küçükuşurlu, 2012: 355-356.

1.2. DEMOKRAT PARTİNİN İKTİDAR DÖNEMİ

1.2.1. 1950-1954 Dönemi

DP'nin 22 Mayıs 1950'de iktidarı devralması, Türkiye siyasi tarihinde önemli bir aşama olarak kabul edilir. DP, iktidara geldiğinde tüm halkı temsil eden bir siyaset anlayışıyla hareket etmeyi amaçladı. Bu parti, halkın iradesini ve beklentilerini yansıtan politikalar izleyerek, toplumun geniş kesimlerine hitap etmeye çalıştı. Özellikle DP'nin yönetime gelmesiyle başlayan süreç, bürokrasi iktidarından halkın hâkimiyetine geçişin simgesi olarak görüldü. Bu dönemde, yönetimde etkin olan bürokratik yapıya karşı, halkın daha fazla söz sahibi olması ve doğrudan katılımının sağlanması hedeflendi. Araştırmacılar, DP'nin iktidara geldiği dönemi, Türkiye'de bürokrasi ve halk arasında bir dönüşüm sürecinin başlangıcı olarak değerlendirirler. Bu süreç, Hükûmet'in politika üretmede ve uygulamasında daha fazla şeffaflık, hesap verebilirlik ve katılımcılık prensiplerini benimsemesine imkân sağladı (Eroğul, 1998: 98).

DP'nin iktidara gelmesiyle birlikte, Türkiye'nin siyasi yapısında ve yönetim anlayışında önemli değişiklikler yaşanmış, bu da ülkede demokratik süreçlerin güçlenmesine ve halkın siyasi katılımının artmasına yol açmıştır (Özer, 2015: 65). Refik Koraltan'ın 1950 Ekim'inde yaptığı açıklamalar, DP'nin iktidara gelmesiyle birlikte Türkiye'deki siyasi ve toplumsal değişim sürecini yansıtmaktadır. Koraltan, halkın daha önce Hükûmet'ten uzak olduğunu vurgulamış, artık yönetimin bir zümrenin elinde olmadığını, tam tersine milletin iradesine dayanan ve onun emrinde olan bir yapıya dönüştüğünü belirtmiştir. Bu sözler, DP Dönemi'nde devletin daha demokratik bir yapıya dönüşmesi ve halkın yönetimde daha etkin bir rol oynamasıyla ilgili bir değişimin işaretidir. Koraltan'ın ifadesinde, halkın Hükûmet kapısından içeri girerek derdini anlatma özgürlüğünün arttığına dikkat çekilir. Öncesinde bu tür bir yaklaşımın mümkün olmadığı, ancak DP iktidarında herhangi bir vatandaşın şikâyetini veya dileğini doğrudan Hükûmet yetkililerine iletebildiği vurgulanır. Bu durum, Hükûmet'in halkla daha yakın ilişkiler kurması, vatandaşların seslerini duyurabilme ve katılımcı bir yönetim anlayışının benimsenmesi açısından önemlidir. Koraltan'ın bu sözleri, DP iktidarındaki siyasi atmosferde yaşanan değişimin ve halk ile yönetim arasındaki ilişkilerin nasıl şekillendiğine dair önemli bir göstergedir (Milliyet, 15 Ekim 1950: 5).

Öte yandan 5 Haziran 1950'de yaşanan olaylar, Türkiye'nin siyasi atmosferindeki gerginliği ve belirsizliği artırmıştır. DP Ankara Milletvekili Seyfi Kurtbek'in Başbakan Adnan Menderes'e 8-9 Haziran gecesi Hükûmet'e yönelik bir darbe planlandığını bildirmesi, ülke siyasetinde büyük bir endişeye sebep olmuştur. Bu uyarı sonrasında, Başbakan Menderes ile

Cumhurbaşkanı Celal Bayar arasında Çankaya’da önemli bir görüşme yapılmıştır. Görüşmenin detayları ve alınan kararlar kesin olarak bilinmemekle birlikte, bu gelişmenin ülke siyasetindeki dengeleri ve ilişkileri etkilediği söylenebilir. Ayrıca, 6 Haziran günü üst düzey ordu kademelerinden birçok generalin emekliye ayrılması da dikkat çekici bir gelişmedir. Bunun ardında ne gibi sebepler yattığı ve bu durumun siyasi arenadaki etkileri üzerine çeşitli spekülasyonlar yapılmıştır. Bu olaylar, DP Hükûmeti’nin iktidarını sürdürme mücadelesinde karşılaştığı zorlukları ve siyasi çalkantıları göstermesi açısından önemlidir (Albayrak, 2004: 190).

DP iktidarı, bir yandan siyasi istikrarsızlık ve darbe endişeleriyle başa çıkmaya çalışırken diğer yandan halkın desteğini kazanmak için çeşitli adımlar atmıştır. Bunlardan biri, 16 Haziran 1950’de Arapça ezanın serbest bırakılmasıydı. Bu adım hem dinî özgürlüklerin genişletilmesi hem de toplumsal uzlaşmayı sağlama çabalarının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir (Cumhuriyet, 1950: 1).

CHP milletvekillerinin de bu karara destek vermesi, siyasi arenadaki uzlaş ve iş birliğinin önemli bir örneğidir. Cem Eroğul’un belirttiği gibi bu tür adımlar, halk ile iktidar arasındaki bağı güçlendirmiş ve DP’ye olan destek üzerinde olumlu bir etki yapmıştır. Ayrıca, bu dönemde laiklik anlayışının daha esnek bir şekilde uygulanması, siyasi ortamda yeni bir dönemin başladığını ve toplumun değişen beklentilerine uyum sağlama çabasının bir yansıması olarak görülebilir (Eroğul, 1998: 143).

30 Haziran 1950 tarihinde gündemi meşgul eden diğer bir konu da Kore’ye asker gönderme mevzusu olmuştur. Bu gelişme ilk etapta bütün ülkeyi endişelendirmiştir. İkinci Dünya Savaşı tedirginliğini henüz üzerinden atamayan muhalefet ve kamuoyunu ciddi anlamda rahatsız etmiştir. DP, 25 Temmuz gecesi Meclis onayını beklemeden Bakanlar Kurulu kararı ile Kore’ye asker göndermek için girişimde bulunmuştur (Akkaya, 2012: 6).

DP’nin amacı Batı ile bütünleşme ve NATO’ya üye olmak düşüncesi idi. CHP ise Kore’ye asker göndermeye karşı olmamakla birlikte bunun TBMM tarafından karar verilmesi gereken bir durum olduğu kanaatindeydi. CHP ile aynı düşüncede olan Millet Partisi Genel Başkanı Hikmet Bayur; savaşa katılma, savaş ilan etme ve barış yapma yetkisinin TBMM’ye ait olduğunu dolayısıyla Kore’ye asker gönderme sürecinin Mecliste alınması gereken bir karar olduğunu belirtmiştir. Ayrıca bunun anayasanın 26. maddesine aykırı olduğunu da ifade etmiştir. Bu konuyla alakalı olarak Kemal Türkoğlu ve Kırşehir Milletvekili Osman Bölükbaşı 11 Aralık 1950’de Adnan Menderes hakkında Meclise gensoru önergesi vermişlerdir. Gensoru

1 çekimser ve 39 evet oya karşılık 311 oy ile reddedilmiştir (Bağcı, 1990: 28). CHP'nin bu tavrına karşılık Menderes, BM'nin yardım talebine icabet edildiğini, sürecin bir savaş kararı neticesi olmadığını söylemiştir. Eğer bir savaş ihtimali olursa o zaman Meclis kararının gerektiğini de sözlerine eklemiştir. Sonuç olarak Kore'ye asker gönderme fikri olumlu karşılanmıştır. Ancak Türk Barışseverler Cemiyeti adı altında örgütlenen dönemin bazı sivil toplum kuruluşları da Kore'ye asker gönderilmesi kararına şiddetle karşı çıkmıştır (Aksoy, 2019: 6-8).

1.2.2.1954-1957 Dönemi

1954 yılından itibaren Türkiye'de ekonomik gelişmelerdeki olumsuzluk, çeşitli sosyoekonomik sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu dönemdeki ekonomik politikaların plansızlığı ve kaynakların savurgan kullanımı, ülkenin ekonomik istikrarını ve kalkınma potansiyelini olumsuz yönde etkilemiştir. Korkut Boratav'ın ifade ettiği gibi ekonomik alandaki plansızlık, önemli bir kaynak israfına ve verimsizliğe yol açmıştır. Makineleşme sürecindeki yetersiz planlama ve denetim, doğal kaynakların hızla tükenmesine ve ekolojik dengenin bozulmasına neden olmuştur. Bu durum, ülkenin dışa bağımlılığını artırmış ve ekonomik büyüme potansiyelini sınırlamıştır. Ayrıca, yatırımların siyasi hesaplar doğrultusunda yönlendirilmesi, verimlilik ilkesinin göz ardı edilmesine ve kaynak israfına yol açmıştır. Özellikle altyapı projelerinde yaşanan yolsuzluklar ve devletin zararına yapılan vurgunlar, ekonomik kaynakların etkin kullanımını engellemiş ve kamu güvenini sarsmıştır. Bununla birlikte, büyük ticaret ve sanayi burjuvazisinin güçlenmesi, orta sınıfın ise güç kaybetmesi, ekonomik eşitsizliklerin artmasına ve toplumsal dengesizliklere yol açmıştır. Bu da toplumsal huzursuzluğun ve siyasi istikrarsızlığın artmasına zemin hazırlamıştır. Söz konusu bağlamda, 1954 sonrası ekonomik politikaların sonuçları, Türkiye'nin ekonomik ve sosyal yapılanmasını derinden etkilemiş ve acil reform ihtiyacını ortaya koymuştur (Boratav, 1969: 187-88).

Kırsal alanda gerçek anlamda bir toprak reformu yapılmadan başlatılan makineleşme çabaları, ekonomik ve sosyal eşitsizlikleri derinleştirmiştir. Süleyman İnan ve Ercan Haytoğlu'nun belirttiği gibi bu durum, büyük toprak sahiplerinin elindeki işletmelerin daha da güçlenmesine yol açmıştır. Ancak yoksul ve orta hâlli köylüler, bu gelişmeden yeterince pay alamamış ve ekonomik olarak olumsuz etkilenmişlerdir (İnan ve Haytoğlu, 2006: 130). Bu durum, kırsal kesimde gelir ve servet dağılımındaki adaletsizliği artırmış ve sosyal gerilimi derinleştirmiştir. Ayrıca, kırsaldan büyük şehirlere olan göçü hızlandırmıştır. Çünkü köylüler,

kırsal alanlardaki ekonomik fırsatların azalması ve yaşam koşullarının zorlaşması nedeniyle şehirlere yönelmişlerdir. Bu ekonomik ve sosyal dengesizlikler, ödemeler dengesinin bozulmasına ve dış kredi kaynaklarının kesilmesine yol açmıştır. Türkiye'nin ekonomik zorluklarla karşı karşıya kalması, uluslararası finans kuruluşlarına başvurma ihtiyacını doğurmuş ve ülke, ilk kez IMF (Uluslararası Para Fonu) gibi kuruluşlara başvurmak zorunda kalmıştır. Bu süreç, ülkenin ekonomik bağımsızlığını zayıflatmış ve dış müdahalelere açık hâle gelmesine neden olmuştur. Ekonomik politikalardaki yanlış adımların ve yapısal eksikliklerin sonuçları, Türkiye'nin ekonomik istikrarını ve kalkınma potansiyelini olumsuz yönde etkilemiştir (Boratav, 1969: 187-88).

DP'nin 1954-1957 yılları, Cem Eroğul'un "Duraklama Dönemi" olarak nitelendirdiği bir periyottur (Eroğul, 2013: 104). Bu dönem, DP'nin iktidarı sürdürme çabalarıyla birlikte CHP ile yoğun bir şekilde sürtüşmelerin yaşandığı bir kesiti işaret etmektedir. Başarılar elde edilirken bir yandan da memnuniyetsizliklerin artması, ikinci iktidar dönemi siyasetini karmaşık hâle getirmiştir. Bu süreçte, seçim başarısının etkisiyle güçlenen Menderes, partisi içinde ve üniversitelerde ortaya çıkan muhalefete karşı önlemler almaya başlamıştır. Bu durumu fırsat bilen CHP ise iktidar aleyhine sistematik bir kampanya yürütmüştür. Bu sürtüşmelerin temelinde, DP'nin hükûmet politikalarına ve uygulamalarına yönelik eleştirilerin yanı sıra, parti içi dinamikler ve siyasi mücadeleler de yer almıştır. DP Dönemi'ndeki artan baskıcı eğilimler ve muhalefetin bastırılma girişimleri, demokratik süreçlere ve siyasi özgürlüklere zarar vermiş ve başta CHP olmak üzere muhalefet partilerini harekete geçirmiştir. CHP, bu dönemde DP'nin politikalarını eleştirerek Hükûmet'i zor durumda bırakmaya çalışmış ve kamuoyunu harekete geçirmiştir. Bu şekilde iktidara karşı bir denge unsuru olarak rol oynamıştır. Ancak bu sürtüşmeler ülke siyasetindeki gerilimi artırmış ve siyasi istikrarsızlığa yol açmıştır (Karpaz, 2015: 169-174).

Celal Bayar'ın: "*İnce Demokrasiye Paydos*" sözleriyle başlayan bu dönem, bazı gazeteciler tarafından "*kalın demokrasi*" yılları olarak adlandırılmıştır (Toker, 1991: 11-12). Bazı tarihçiler ise bu dönemi: "En fırtınalı süreç" olarak nitelendirmiştir (Yücel, 2002: 30). Bu, Hükûmet'in politikalarının sertleştiği bir süreci işaret etmektedir. DP, sertleşen politika çerçevesinde muhalefet partilerine karşı sert kararlar almıştır. Bayar'ın "*İnce Demokrasiye Paydos*" çağrısı, DP'nin yönetimde demokratik normlardan uzaklaşma eğilimini işaret etmektedir. Bu dönemde, Hükûmet'in muhalefeti sindirme ve kendi iktidarını pekiştirme çabaları artmıştır. Muhalefet partilerine karşı sertleşen politikalar, siyasi atmosferin gerilmesine

ve toplumsal kutuplaşmanın derinleşmesine neden olmuştur. “*Kalın demokrasi*” terimi ise bu dönemdeki siyasi atmosferin demokratik olgunluktan uzaklaşarak daha otoriter bir yapıya doğru evrildiğini ifade etmektedir. Hükûmet’in, demokratik kurumları ve özgürlükleri sınırlayıcı adımlar attığı, muhalefetin sesini kısma yönelik baskıların arttığı bir dönemi yansıtmaktadır. Öte yandan, “En fırtınalı süreç” tanımı ile de devrin siyasi alanda yaşanan yoğun gerginlik ve çatışmalar vurgulanmıştır. Muhalefetin Hükûmet’e karşı sert eleştirilerde bulunduğu, siyasi partiler arasındaki rekabetin hızlandığı ve toplumsal huzursuzlukların arttığı bir dönemden söz edilmiştir. Tüm bu terimler, DP Dönemi’nin siyasi ve toplumsal açıdan karmaşık ve gerilimli bir devir olduğunu göstermiştir. Bu dönemde siyasi atmosferin sertleşmesi ve demokratik normlardan sapmalar, Türkiye’nin siyasi tarihinde önemli bir yer tutmuştur (Eroğul, 1990: 104-105).

DP, 1954 yılında yapılacak genel seçimler öncesi CHP’ye karşı çeşitli politik hamlelerde bulunmuştur. Bunlardan biri, CHP’nin mal varlığını elinden alarak seçim hazırlıklarını engellemeyi amaçlayan bir yasa tasarısı hazırlamak olmuştur. Tasarının hazırlık aşamasında, DP’nin bu planını basına sızdırmasıyla kamuoyunda geniş bir tepki uyanmıştır. 5 Ekim 1952’de İnönü, İzmir’de bu konuyu ele alan sert bir konuşma yapmıştır. Ancak bu konuşmanın ardından Balıkesir’de yapacağı konuşma engellenmiş ve Balıkesir Valisi, İnönü’den şehre gelmemesi için ricada bulunmuştur. Bu olay, DP’nin seçim öncesi rakip partiye karşı izlediği politikanın sertliğini ve muhalefetin ifade özgürlüğünün kısıtlanmasına yönelik baskılarını gözler önüne sermiştir. İnönü’nün konuşmasının engellenmesi, siyasi partiler arasındaki gerilimi ve kutuplaşmayı daha da artırmıştır. Bu tür politik müdahaleler, demokratik normlara zarar vererek siyasi atmosferi germiş ve toplumsal huzursuzluğa sebep olmuştur. DP’nin bu tür politik manevraları, o dönemdeki siyasi rekabetin sertliğini ve demokratik olgunluktan uzaklaştığını ortaya koymuştur (Tunçkanat, 1996: 61).

İlerleyen dönemde DP’nin seçim sonuçlarına göre aldığı bazı kararlar, siyasi rekabetin ve kutuplaşmanın bir sonucu olarak dikkat çekmiştir. Özellikle 1954 Seçimleri sonrasında yaşananlar, siyasi parti liderlerinin seçmenlerin tercihlerine karşı aldığı tavrın sertliğini yansıtmaktadır. Bu seçimlerde, belirli illerdeki seçmenlerin tercihlerine göre o ilin statüsünün değiştirilmesi gibi uygulamalar dikkat çekmiştir. Örneğin, Kırşehir ili, Osman Bölükbaşı’na oy verdiği için ilçe statüsüne dönüştürülmüş ve yeni kurulan Nevşehir iline bağlanmıştır. Benzer şekilde, İnönü’ye oy veren Malatya ise cezalandırılmış ve ikiye bölünerek farklı yönetim birimlerine ayrılmıştır. DP’nin seçimlerden güçlü çıktığı Adıyaman ise il statüsüne

yükseltilmiştir. Bu türden kararlar, kamuoyunda seçmenlerin demokratik haklarına ve tercihlerine saygı duyulmadığı yönündeki eleştirilerin başlamasına neden olmuştur. Bu eleştiriler, demokratik sistemin zarar gördüğü ve siyasi rekabetin adil bir ortamda gerçekleşmesinin engellendiği yönünde olmuştur. Seçmenlerin siyasi tercihlerine karşı cezalandırıcı nitelikte görülen bu tür önlemlerin, demokratik değerlere ve hukukun üstünlüğüne zarar verdiği dile getirilmiştir. Diğer yandan, siyasi partilerin seçimlerdeki başarısızlıklarını seçmenlerin iradesini hiçe sayarak telafi etme çabalarının, demokratik süreçlerin sağlıklı işlemlerini engelleyeceği vurgulanmıştır (Tunçkanat, 1996: 62-63).

1954 Genel Seçimler 2 Mayıs Pazar günü 4 siyasi partinin katılımıyla yapıldı. DP ve CHP 64 ilin tümünde, Cumhuriyetçi Milliyet Partisi (CMP) 40 ilde, 16 Mayıs 1952’de kurulmuş olan ve ilk kez bir genel seçime katılan Türkiye Köylü Partisi (TKP) ise 19 ilde aday gösterdi (Geçikli, 2010: 134-36). Türkiye genelinde toplam 10.262.063 seçmenden, 9.095.617’si 43.174 sandıkta oy kullandı. Katılım oranı %88,6 gibi yüksek bir oranda gerçekleşti. Seçimlerde liste usulü çoğunluk sistemi kullanıldı. DP, 1950 seçimlerine göre oylarını artırmış, CHP ise oy kaybetmişti. Meclise giren siyasi partilerden DP oyların %57,6’sını, CHP %35,4’ünü, CMP %4,9’unu aldı (Tuncer, 2008: 233-239). Uygulanan seçim sistemi nedeniyle DP oyların %57,6’sını almasına karşın %94,82 ile Meclis çoğunluğunu kazandı. CHP ise oyların %35,4’ünü almasına rağmen Mecliste ancak %5,5 ile temsil edilebildi. Bu durum seçimlerde uygulanan liste usulü çoğunluk sisteminin eleştirilmesine yol açtı. 1950 Seçimlerinde de aynı sistemin uygulanmasına rağmen bu kadar yoğun bir eleştiri söz konusu olmamıştı. 1954 Seçimlerinde nispi temsil esası uygulanmış olsaydı DP 281, CHP 211, CMP 32 ve TKP 18 milletvekili kazanmış olacaktı (Tuncer, 2008: 233-239).

1.2.3.1957-1960 Dönemi

CHP, 1957 Seçimleri sonucunda yine muhalefette kalmış olsa da 1954’teki seçime kıyasla Meclis içinde daha etkili bir konuma gelmişti. Nitekim 1954 Seçimlerinde ülke genelinde %58,4 oy alan DP, 1957 Seçimlerinde %48,6 oy oranına düşmüştü. Bu düşüşün sebebi olarak ülkedeki ekonomik sorunlar başta gelmek üzere basın yayın organları, DP içindeki bölünmeler ve muhalefetin faaliyetleri göze çarpmaktadır (Özduygün, 2021: 477-78).

Belirtilen dönemde, iki parti arasındaki ilişkilerin keskinleştiği ve giderek sertleştiği gözlemlenmiştir. DP, CHP’yi iktidarı seçim yoluyla teslim etmek istemeyen ve bu nedenle kargaşa çıkarmaya çalışan bir parti olarak görürken CHP ise DP’yi halkı kandırdığı yönünde itham etmekteydi. Bu bakış açısı, iki tarafın birbirlerine karşı son derece hoşgörüsüz tavırlar

sergilemesine neden oldu. CHP'nin ordu, basın ve üniversiteler gibi güçlü kurumların desteğini arkasına alması, hâlen geniş bir halk kitlesinin desteğine sahip olan DP'yi daha da öfkeliendirmektedir. Bu dönemde, DP ile CHP arasındaki siyasi gerilim, ülkenin iç siyasi dinamiklerini etkileyen önemli bir faktör hâline gelmiştir. Her iki parti de kendi taraftarlarına karşı diğerini suçlama eğilimindeydi ve bu durum siyasi atmosferi daha da sertleştirmekte ve siyasi alanda kutuplaşmanın derinleşmesine neden olmaktaydı. Bu durum, siyasi istikrarsızlığı arttırmakta ve toplumsal gerilimi yükseltmekteydi (Yazıcı, 1997: 62).

İktidar ve muhalefet liderlerinin uzlaşmaz tavırları, suçlamaların dozunun artması, basının kışkırtıcı yayınları, DP'nin muhalefeti dışlayıcı yaklaşımı, iktidar ve muhalefet yanlısı destekçilerin partizan hareketleri ve Mecliste milletvekillerinin kavgaları gibi faktörler, siyasi kutuplaşmayı körüklemiştir. Toplumu ikiye bölmüş olmasına rağmen her iki taraf da vatani koruma ve demokrasiyi yaşatma iddiasıyla hareket ettiklerini savunmuştur. Bu durum, siyasi atmosferin giderek daha fazla gerilmesine ve toplumsal kutuplaşmanın derinleşmesine neden olmuştur. İktidar ile muhalefet arasındaki çatışmaların artması, siyasi istikrarsızlığı tetiklemiş ve toplumsal huzursuzluğu artırmıştır. Her iki tarafın da kendi görüşlerini savunma ve toplumu ikna etme çabası, çatışmaların daha da keskinleşmesine yol açmıştır. Bu süreçte, siyasetin dışında kalan vatandaşlar da taraf tutmaya zorlanmış ve toplumun genelinde gergin bir atmosfer oluşmuştur (Albayrak, 2004: 526-527).

Bu dönemde yürütölen ekonomik politikalar, bütçenin açık vermesine, zamların ve enflasyonun artmasına yol açarak halkın yaşam standardının düşmesine neden oldu. DP'nin uluslararası alanda prestij kaybına uğramasıyla birlikte toplumda hoşnutsuzluk arttı. Ekonomik sıkıntılar ve artan yaşam maliyeti, halk arasında ekonomik belirsizlik ve memnuniyetsizliğe sebep oldu. Ayrıca, Hükûmet'in uyguladığı antidemokratik politikalar ve siyasi baskılar, muhalefetin güç kazanmasına fırsat sağladı. Demokrasi dışı uygulamalar ve muhalif seslere yönelik baskılar, toplumda demokratik hak ve özgürlüklerin kısıtlandığı görüşünü güçlendirdi. Hükûmet'in muhalefeti etkisizleştirmek amacıyla aldığı sert tedbirler, siyasi gerilimi artırdı ve toplumsal kutuplaşmayı derinleştirdi. Bu durum, siyasi atmosferin daha da gerginleşmesine ve toplumda huzursuzluğun artmasına yol açtı. Halkın yaşadığı ekonomik zorluklar ve siyasi baskılar, DP iktidarına karşı muhalefetin güçlenmesine ve toplumda tepkilerin yükselmesine neden oldu (Apuhan, 2007: 138).

Ekonomik sorunların ağırlaşmasıyla birlikte karaborsa, alışveriş kuyrukları ve sürekli artan fiyatlar gibi belirtiler toplumda büyük bir bunalımın başlamakta olduğuna işaret ediyordu.

Özellikle Batı dünyası ile olan ilişkilerin zayıflaması ve Kıbrıs Sorunu'nda İngiltere'nin Yunanistan'a yaklaşması gibi gelişmeler, Türkiye'nin dış yardımlarının kesilmesine yol açarak DP Hükûmeti'ni zor durumda bırakmıştı. Bu olumsuz ekonomik koşullardan kurtulmak için DP Hükûmeti, 4 Ağustos Kararları olarak bilinen bir dizi uygulamayı hayata geçirdi. Bu kararlar kapsamında Türk parasının değeri düşürüldü ve başta Amerika olmak üzere Batı devletlerinden kredi talep edildi. Bu kredi talepleriyle birlikte Hükûmet, Avrupa İktisadi İş Birliği Teşkilatı'na (AİİT) bir istikrar programı sunarak bu çerçevede belirlenen politikalara uymayı taahhüt etti. Ancak bu kararlar ve alınan kredilerin ekonomik durumu düzeltmekte yetersiz kalmasıyla birlikte toplumun ekonomik sıkıntıları ve Hükûmet'e olan güvensizliği daha da arttı. Ekonomik krizin derinleşmesi ve yaşanan sosyal huzursuzluklar, DP Hükûmeti'ni daha fazla zorlamış ve siyasi çalkantıların artmasına neden olmuştur (Eroğul, 2013: 221-222).

1958 yılı başlarında Türkiye sadece iç siyasette değil, aynı zamanda dış politikada da oldukça zorlu bir dönemece girmiştir. Bu durum, iç siyasetteki gerilimi daha da artırmıştır. Özellikle basın ve muhalefet, Hükûmet'i sert bir şekilde eleştirirken Irak'ta yaşanan kanlı Hükûmet darbesini bir örnek olarak göstermişlerdir. Bu olay, Türkiye'deki siyasi atmosferi daha da germiştir. Basın ve muhalefetin sert eleştirilerine karşı, DP Hükûmeti sıkı bir tutum benimsemiş ve muhalif yayınları kontrol altına almak için yasakları artırmıştır. Bu, muhalefetin sesinin kısılmaya çalışıldığı ve basın özgürlüğünün sınırlandırılmaya başlandığı bir dönemin başlangıcı olmuştur. DP'nin bu sert tedbirleri, siyasi atmosferdeki gerginliği daha da tırmandırmış ve Hükûmet ile muhalefet arasındaki çatışmayı derinleştirmiştir (Bozdağ, 2007: 183).

DP'nin Vatan Cephesi örgütü, Hükûmet'in iktidarını pekiştirmek ve muhalefetle olası bir mücadelede güçlü bir destek oluşturmak amacıyla hızla teşkilatlanmıştır. Bu örgütlenmenin, herkese açık olduğu duyurulmuş ve radyoda yapılan yayınlarda cepheye katılan vatandaşların isimleri düzenli olarak okunmaya başlanmıştır. Bu uygulama, DP'nin iktidarını güçlendirmek için toplumun geniş kesimlerini harekete geçirmeyi amaçlamıştır (Albayrak, 2004: 523). Ayrıca, Vatan Cephesi adında propaganda gazetelerinin yayınlanmaya başlamasıyla birlikte, Hükûmet lehine haberlerin yayılması sağlanmıştır. Bu gazeteler, DP'nin politikalarını destekleyen ve muhalefeti eleştiren içeriklerle doluydu. Bu sayede, Hükûmet'in görüşlerini desteklemek ve toplumun desteğini sağlamak için yaygın bir iletişim aracı olarak kullanılmıştır. DP'nin bu uygulaması, muhalefetin potansiyel bir eylemine karşı kitlelerin desteğini sağlayarak Hükûmet'i koruma imkânını artırmıştır (Çavdar, 2004: 74).

1957 Seçimlerinin ardından siyasi gerginlik tırmanmış, muhalefetin güç birliği hamlesi ve Vatan Cephesi ocakları gibi oluşumlar ülkeyi iki zıt kutba bölerek kaosu eşliğine sürüklemiştir. Ancak 1959 Şubat'ında Adnan Menderes'in Londra'da geçirdiği uçak kazasından sağ kurtulması, ülkedeki gerginliği geçici olarak durdurmuştur. Menderes'in ülkeye dönüşü büyük coşku ve sevgi gösterileriyle karşılanmış, İnönü'nün tren garında Menderes'i karşılayarak geçmiş olsun dileklerini ileten jesti ise iktidar-muhalefet çatışmasını bir süreliğine yumuşatmıştır (Birand, 1991: 105).

DP'nin iktidara gelmesiyle birlikte benimsenen liberal politikalar, ülke genelinde geniş bir halk desteği kazanmıştır. Ancak bu politikaların her kesim tarafından benimsendiğini söylemek mümkün değildir. Devletçi ekonomik modele bağlı olanlar, Menderes'in reformlarının özellikle Atatürk dönemindeki ekonomik başarılarına zarar verebileceğini düşünmüşlerdir. Bu kişiler, devletin ekonomi üzerindeki kontrolünün azaltılmasının ülke ekonomisini zayıflatabileceği endişesi taşımıştır. Ekonomik zorlukların artmasıyla birlikte muhalefetin gücü de giderek artmıştır. DP iktidarının uyguladığı politikalar, özellikle ana muhalefet partisi CHP'nin eleştirilerine maruz kalmıştır. CHP, DP'nin ekonomik politikalarını ve reformlarını sık sık eleştirmiş ve halkın refahını düşürdüğünü savunmuştur. Bu eleştiriler, DP iktidarının demokratik meşruiyetini sorgulamaya yönelik tartışmalara yol açmıştır. Ayrıca, DP'nin CHP'ye karşı sert politikaları, demokratik rejimin itibarını zedelemiş ve ülke genelinde siyasi gerilimi artırmıştır. Bu durum, demokratik değerlerin ve kurumların korunması adına endişelere neden olmuştur (Hale, 1996: 90). DP'nin on yıl on süren iktidar dönemi, 27 Mayıs 1960 askerî müdahalesiyle son bulmuştur (Turgut, 2007: 23-24).

İKİNCİ BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ'NDE TARIM POLİTİKALARI VE BUNUN TOPLUMSAL YANSIMALARI

2.1. DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ'NDE TARIMIN GELİŞTİRİLMESİ İÇİN YAPILAN DESTEKLER VE TARIM TEKNOLOJİSİ ALANINDAKİ YENİLİKLER

2.1.1. Kredi Desteği: Çiftçiye Tarım Kredisi Sağlanması ve Bunun Organizasyonu

2.1.1.1. Tarım Kredi Kooperatifleri

Türkçede; “birlikte çalışma” anlamına gelen kooperatif kelimesi dilimize İngilizceden geçmiş olup, (yardımlaşma) “operative” ve (birlikte) “co” kelimelerinin birleşmesiyle oluşan bir kavramdır (Mülayim, 2003: 68). Kooperatif kavramının literatürdeki anlamı: sosyal, kültürel, ekonomik vb. ortak ihtiyaçları uygar bir düzenle karşılamak için bir araya gelen bireylerden oluşan topluluk olarak ifade edilmiştir (Kara, 2003: 12). Teknik tanımı ise tüzel kişiliği haiz olmak üzere ortaklarının belirli ekonomik menfaatlerini ve özellikle meslek ve geçimlerine ait ihtiyaçlarını karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle sağlayıp korumak amacıyla gerçek ve kamu tüzel kişileri ile özel idareler, belediyeler, köyler, cemiyetler ve dernekler tarafından kullanılan değişir ortaklı ve değişir sermayeli teşekkülleri belirtir (TBMM, 1969: 450; Mülayim, 1975: 53).

Kooperatifler, bireylerin ortak sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarını karşılamaları amacıyla sahip oldukları hedefler doğrultusunda adil bir şekilde yönetilen işletme aracılığıyla gönüllü olarak oluşturdukları örgütlerdir (Nasuhi, 1934: 3-6). Bireyler, yalnızken yapamayacakları işleri en verimli şekilde ve düşük maliyetle yapmak amacıyla ekonomik alanda güçlerini birleştirerek kooperatifleri oluştururlar. Türkiye’de kooperatifçiliğin tarihi, 1863’te Mithat Paşa’nın Memleket Sandıkları denemesine kadar gitmektedir. Ancak bugünkü anlamıyla kooperatifçilik Cumhuriyet’le birlikte başlamıştır (Mülayim, 2003: 24). Aslında Türk gelenek, görenek, örf ve adetleri incelendiğinde kooperatifçilik benzeri faaliyetlerin bize hiç de yabancı olmadığı görülmektedir. Geçmiş dönemlerden beri ortak fırın ve ortak çamaşırhane kullanma, ortak çoban tutma gibi faaliyetler bunun bir göstergesidir (Kara, 2003: 7).

Cumhuriyet’le birlikte temelleri atılan kooperatifçilik süreç içerisinde varlığını sürdürmüş ve kooperatifçilik faaliyetleri de artarak devam etmiştir. Bu durum, DP’nin iktidarlığı süresince de geçerliliğini korumuştur. DP’nin iktidarlığı sürecinde gerçekleştirdiği

en büyük yatırım, tarımla uğraşan nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan getirisi düşük çiftçilerin, hızlı bir şekilde üretimde makineye geçebilmeleri adına onların kooperatifler bünyesinde birleşmelerini sağlamak olmuştur. Bu doğrultuda, kurulan kooperatifler aracılığıyla tarıma yöneltilen kredilerden küçük çiftçilerin hisse edinmelerini sağlamak adına önemli çalışmalar yapılmıştır (Dikilitaş, 2007: 261-62). DP Hükûmetleri, kooperatifçilik faaliyetlerini geliştirerek tarımla uğraşan nüfusun yetkinliklerini artırmayı, ekonomik sorunlarının giderilebilmesini ve refah düzeylerinin yükseltilmesini hedeflemiştir (Nasuhi, 1934: 6).

1925 yılında tarım ürünlerinden alınmakta olan Aşar Vergisi'nin kaldırılmasından sonra 1927-1929 yılları arasında çıkarılan yasalarla göçmenler ve topraksız köylülere hazineden toprak dağıtımı yapılmıştır. Ayrıca tarımsal alanda gelişmenin sağlanabilmesi için kimyevi gübre, tarım makineleri ve tarımda kullanılan diğer aletlerin üretimi amacıyla 1929'da Tarım Kredi Kooperatifleri kurulmuştur (Yılmaz, 1998: 34).

Söz konusu durumla ilgili *Ulus* gazetesi yazarlarından olan Kerim Ömer Çağlar, *Karınca* Dergisi'nde Çukurova pamuk çiftçisinin dönüm başına ettiği masrafını konu alan bir makale kaleme almıştır. Bu makalede, geleneksel yöntemleri kullanan çiftçilerin dönüm başına 10 lira harcama yaparken tarımda makine kullanan çiftçilerin 4 lira harcadığını, ayrıca eski yöntemle dönümden 30-40 kilo ürün alınırken makineli tarımla bunun 80-100 kiloya çıktığına dikkat çekmiştir. Makalede, bu durumun önüne geçebilmek adına kooperatifleşmenin önemine, yani çiftçinin ortak makinelerle donatılması gerektiğine bir kez daha vurgu yapılmıştır (Çağlar, 1950: 2).

Genellikle ortakları küçük çiftçilerden oluşan tarım kredi kooperatiflerinin amacı, ortaklarına yeterli düzeyde ve ucuz kredi sağlamaktır. Küçük çiftçilerin ipotek yaptırabilecek arazileri ya da teminat gösterebilecek mal varlıkları olmadığı için bankalardan tek başlarına kredi almaları çok zor ve bir o kadar da imkânsızdır. Küçük çiftçiler, bankalardan kredi alamayınca şahıslardan borç alma yolunu denerler fakat bu kez de yüksek faizle karşılaşır. Köylerde krediye ihtiyacı olan küçük çaplı çiftçi sayısı çok fazla olduğu hâlde bunlara borç verebilecek kişi sayısı sınırlıdır. Kâr oranının nispeten düşük olduğu bir tarım alanında yüksek faizle borçlanarak çalışmanın çiftçiler açısından finansal zorlukları bulunmasına rağmen tarımsal kredi kuruluşlarının yeterli düzeyde örgütlü olmadığı yerleşimlerde çiftçinin başka seçeneği de yoktur. Tarım kredi kooperatifleri, şahıslardan ve bankalardan borç almanın ortaya çıkardığı olumsuz sonuç karşısında, küçük üreticilerin kredi ihtiyaçlarını en uygun düzeyde karşılayabilecek başlıca örgüt konumundadır. Tarım kredi kooperatiflerinin asli uygulaması,

kredi kuruluşları ya da kooperatif ortaklarıyla birlikte tasarruf sahipleri arasında arabuluculuk yaparak, tek başına küçük çiftçinin alamadığı krediyi maliyeti fiyatına sağlamaya çalışmaktadır. Tarım kredi kooperatiflerinin temel amaçları: kredi sağlamak, mevduat toplamak, ortaklarına kredi mevzusunda önerilerde bulunmak, faiz oranını düşürmek ve alınan kredilerin üretim doğrultusunda kullanılmasını sağlayarak tarımsal üretimin artmasını gerçekleştirmektir. Bu sebeple tarım kredi kooperatifleri üretim için kullanılmak şartıyla kredi vermektedir (Köroğlu, 2003: 71-72). 1950-1960 arasında tarım kredi kooperatiflerine ait toplam üye ve kooperatif sayısı ile verilen (nominal Türk Lirası cinsinden) kredi miktarlarının gelişim seyri aşağıda Tablo 2.1’de sunulmuştur.

Tablo 2.1 Tarım Kredi Kooperatiflerin Gelişim Seyri

Yıllar	Üye Sayısı	Kooperatif Sayısı	Kredi Miktarı
1950	438.410	900	225.800.000
1951	490.216	984	290.200.000
1952	617.353	1.187	414.600.000
1953	720.804	1.300	544.600.000
1954	773.739	1.356	549.700.000
1955	820.469	1.425	675.600.000
1956	881.639	1.488	694.200.000
1957	891.112	1.521	766.300.000
1958	904.127	1.546	870.800.000
1959	919.914	1.560	881.200.000
1960	937.896	1.572	1.000.700.000

Kaynak: Turgut, 1991: 159.

Tablo 2.1’de belirtildiği üzere özellikle 1950 sonrası tarım kredi kooperatiflerinin sayısında ciddi artışlar olmuş ve yine aynı dönemde söz konusu kuruluşlar tarafından verilen kredi miktarları hızla yükselmeye başlamıştır. DP’nin tarıma verdiği destek, kooperatifler tarafından çiftçiye verilen kredi miktarlarındaki yükseliş ile tarım kredi kooperatiflerinin mevcut sayısındaki artışta daha belirgin olarak ortaya çıkmıştır (Turgut, 1991: 159-160).

2.1.1.2. Tarım Satış Kooperatifleri

1935 yılında kabul edilen 2834 sayılı Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu ile ülkede gerçek anlamda tarım satış kooperatifleri yapısal benliklerini kazanmıştır⁸. Bu yasa kapsamında, 1937 yılı itibarıyla küçük üretici sınıfa destek olmak amacıyla günümüz

⁸ Tarım satış kooperatifleri ve birliklerinin kapsam, içerik ve işleyişini düzenleyen bu kanun hakkında detaylı bilgi için bk. (3146 Sayılı ve 2 Teşrinisani 1935 Tarihli Resmi Gazete).

anlamında tarım satış kooperatifleri oluşmaya ve farklı birlikler bünyesinde aktif rol oynamaya başlamıştır (Ziraat Odaları Birliği, 1999: 1-51).

4572 sayılı yasa kapsamında, tarım satış kooperatif ve birliklerini düzenleyen kanuna göre en az 30 üreticinin karşılıklı dayanışma, kefalet ve yardım şartıyla mesleki ihtiyaçlarını karşılamak, ekonomik çıkarlarını korumak ve ürünlerini daha iyi şartlarda değerlendirmek amaçları doğrultusunda tarım satış kooperatifini kurabilmektedir. En az 3 tarım satış kooperatifi ise tarım satış kooperatifleri birliği kurabilmektedir (Lebib Yalkın Mevzuat Dergisi, Ağustos 2008: 1)

Tarım satış kooperatifleri öncelikli olarak ortağı konumunda olan çiftçilerin ürünlerinin iç ve dış pazarda değerinde satışını yapmak, çiftçilerin ürünlerini en iyi şekilde değerlendirmek ve tüketicinin ödediği paranın mümkün olduğunca çiftçilerin cebine girmesini sağlamakla yükümlüdür. Ayrıca küçük çiftçilerin ürünlerini tek elden satmalarını sağlayarak tüccarların vurgunculukları karşısında küçük çiftçiye korumayı amaçlamıştır. Tarım satış kooperatifleri, satış esnasında daha elverişli ve geniş bir iş hacmini de oluşturmaktadır. Tek başlarına küçük çiftçilerin bu imkânı yakalaması mümkün değilken kooperatif vasıtasıyla bir araya gelen çiftçiler gerekli olan satış hacmini iç ve dış piyasalar için rahatça sağlayabilmektedir (Köroğlu, 2003: 82).

Tarım satış kooperatifleri, çiftçi ürünlerini en iyi ortamda piyasaya sürmek, olası fiyat hareketliliğinden korumak ve hissedarlarını elde edilen kârlardan faydalandırmak için kurulmuşlardır. Dolayısıyla bu oluşumlar, Ziraat Bankası destekli kredilerle iyice genişlemişlerdir. 1949 ile 1950 yılları arasında verilen kredi miktarı 49 milyon lira iken 1951’de 75 milyon liraya yükselmiştir (Tuna, 1951: 1-2). 1955 yılı sonu itibarıyla tarım satış kooperatiflerinin sayısı 189 olarak kayıtlara geçmiştir. Bu kooperatiflere, Ziraat Bankası bünyesinde açılan kredi, 1949 yılında 50 milyon iken 1955 sonunda 238 milyon liraya ulaşmıştır (Kocabaş, 2010: 227). Bu dönemde bir yandan tarım satış kooperatiflerinin sayıları hızla artarken diğer yandan da içerdikleri tarım ürünleri genişlemiştir. Gönüllü iş adamlarının çabalarıyla 1952’de Antbirlik olarak Antalya Pamuk ve Narenciye ile Muz Tarım Satış Kooperatifleri Birliği kurulmuştur. Dünyaca bilinen en büyük zeytin kuruluşu Marmarabirlik bunların başında gelmektedir. En kaliteli zeytinlerinin yetiştirilmesi ile pazarlanması doğrultusunda, Mudanya, Erdek ve Gemlik kooperatiflerinin birleşmesiyle 1954’te (Marmarabirlik) Marmara Zeytin Tarım Satış Kooperatifleri Birliği kurulmuştur. Birlik, bünyesinde 8 kooperatif bulunmaktadır. Burada üretilen ürünler, Türkiye ve Avrupa’nın

tamamı ile Avustralya, Amerika ve Kanada piyasalarına sunulmuştur. Bir günde 320 ton gül çiçeği işleme kapasitesine sahip olarak 1954'te kurulan Gülbirlik, evrensel standartlarca kabul gören, katı gül yağı ile sade gül yağı üretimini faaliyete geçiren dünyanın bu alandaki en önde ihracatçı ve üretici kuruluşu olmuştur (Kocabaş, 2010: 227). 1958'de kurulan Taskobirlik ise Nevşehir yöresi üzüm üreticilerinin üzümlerinin değerlendirilmesi amacıyla faaliyete geçmiştir (Taskobirlik, 2023:1)

Diğer yandan bu dönemde, tarım ürünlerinin üretimlerinden ziyade sadece pazarlama ve satışını yapmak üzere kooperatiflerin kurulması yoluna da gidilmiştir. Bu kooperatifler, Tarım satış kooperatifleri birlikleri olarak isimlendirilmiştir. Kuruluşlarında “üretim” den ziyade ürünün pazarlanması yani “hizmet” olgusunun ön planda olduğu tarım satış kooperatifleri birlikleri, ortakları vasıtasıyla kuruldukları bölgelerde belli bir tarım ürününü satın almak şeklinde hizmet vermiştir. Tarım satış kooperatifleri birlikleri, ortaklarından aldıkları tarımsal ürünleri ambalajlamak, işlemek, iç ve dış piyasalarda satmak şeklinde görevlere sahipti. Bu kuruluşların en önemli örnekleri arasında İzmir’de sadece üzümün satış ve pazarlama işlemlerini yürütmek üzere kurulan İzmir Tarım Satış Kooperatifleri Birliği bulunmaktadır (Soral, 1980: 16-17). Tarım satış kooperatiflerinin kooperatif, birlik ve ortak sayıları açısından 1937-1960 dönemindeki gelişim seyrine ilişkin rakamlar aşağıda Tablo 2.2’de sunulmuştur.

Tablo 2.2 Tarım Satış Kooperatiflerinin Gelişme Durumu

Yıllar	Kooperatif Sayısı	Birlik Sayısı	Ortak Sayısı
1937	19	72	12.187
1940	57	7	66.110
1950	143	10	130.468
1960	214	15	160.769

Kaynak: Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Teşkilatlandırma Genel Müdürlüğü, 1999.

Tablo 2.2 incelendiğinde 1937’de kooperatif sayısının 19, ortak sayısının 12.187 olan miktarının 1960’a kadar önemli ölçüde arttığı görülmektedir. Kooperatif ve ortak sayısındaki bu artışa rağmen kooperatiflere bağlı birliklerin sayısının ise 1937’den itibaren azaldığı anlaşılmaktadır.

2.1.1.3. Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası

Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası’nın kuruluşu, Osmanlı İmparatorluğu Dönemi’ne dayanan köklü bir geçmişe sahiptir. Bankanın temelleri, 1863 yılında Mithat Paşa tarafından kurulan “Memleket Sandıkları”na dayanmaktadır. Bu sandıklar, yerel halkın tarımsal

üretimlerini finanse etmek amacıyla kurulan ilk kredi kooperatifleri niteliğindeydi. Bu konuda Memleket Sandıkları'nın oluşumu itibarıyla, çiftçinin imece dediği, modern banka niteliği taşımayan kooperatif şeklinde bir kuruluş olduğunu ifade etmiştir (İloğlu, 1964: 93). Osmanlı İmparatorluğunun modernleşme çabaları kapsamında tarım sektörünü desteklemek ve kırsal ekonomiyi canlandırmak amacıyla oluşturulan bu yapılar, 1888 yılında “Ziraat Bankası” adıyla merkezi bir kuruma dönüştürülmüştür. Bu dönemde bankanın temel misyonu, tarım kesimine düşük faizli krediler sağlayarak çiftçilerin finansman ihtiyaçlarını karşılamak olmuştur. Cumhuriyetin İlanı'ndan sonra, 1924 yılında çıkarılan bir kanunla Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası adıyla yeniden yapılandırılmış ve bankanın yönetimi tamamen devlet kontrolüne alınmıştır. Bu süreçte bankanın işlevleri genişletilmiş ve Türkiye'nin tarımsal kalkınma politikalarının en önemli aktörlerinden biri hâline gelmiştir (Kazgan, 2006: 127). Bankanın, Cumhuriyet'in İlanı sonrası 271 ilçede sandığı, 45 ilde şubesi bulunmaktaydı (Atasağın, 1940: 124-125).

Diğer yandan, Türkiye'nin ekonomik kalkınma hamlelerinin ve modernleşme çabalarının hız kazandığı DP Dönemi'nde, Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası da önemli bir dönüşüm sürecine girmiştir. DP'nin iktidara gelmesiyle birlikte, tarım sektörü ekonomik kalkınmanın merkezine yerleştirilmiş ve bu doğrultuda Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası'nın rolü de genişletilmiştir. 1950'lerde tarımsal üretimin artırılması amacıyla makineleşme teşvik edilmiş, modern tarım tekniklerinin yaygınlaştırılması hedeflenmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası, bu politikaların uygulanmasında kilit bir finansal araç olarak görev yapmıştır. Bu dönemde bankanın kredi politikaları, küçük çiftçilerin desteklenmesi ve kırsal kesimin ekonomik kalkınmaya dahil edilmesi amacıyla yeniden şekillendirilmiştir. Traktör, biçerdöver gibi tarım makinelerinin ithalatı ve yerli üretimi teşvik edilmiş; bu bağlamda çiftçilere sağlanan kredilerin hacmi artırılmıştır. Ayrıca, tarımsal altyapının geliştirilmesi ve kırsal kalkınma projelerinin finansmanı da Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankasının ana faaliyet alanları arasında yer almıştır. DP Dönemi'nde Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası, yalnızca bir kredi kuruluşu olarak değil, aynı zamanda Türkiye'nin tarımsal kalkınma stratejisinin hayata geçirilmesinde kritik rol oynayan bir kurum hâline gelmiştir. Bu dönemde bankanın şube sayısı artırılmış ve kırsal kesimlerde bankacılık hizmetlerinin yaygınlaşması sağlanmıştır. Ayrıca, çiftçilerin ihtiyaçlarına daha iyi yanıt verebilmek için bankanın kurumsal yapısı da güçlendirilmiştir (Kazgan, 2006: 128-32).

Türkiye’de tarımının gelişmesinde önemli katkıları bulunan Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankasının vermiş olduğu kredi miktarları, DP Dönemi’nde sürekli artış göstermiştir. Banka tarafından verilen kredi miktarı 1949’da 336,9 milyon Türk Lirası (TL) iken bu, 1950’de 412,1 milyon TL’ye, 1955’te 1.554 milyar TL’ye ve 1960’ta 2.392 milyar TL’ye ulaşmıştır. DP Dönemi’nin başlangıcında 1951’de 406 olan Ziraat Bankası şube sayısı 1961 yılında 616’ya kadar yükselmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası, 1973: 89). Tablo 2.3’te 1950-1960 yılları arasında Ziraat Bankası tarafından çiftçilere sağlanan tarım kredilerinin (nominal milyon Türk Lirası cinsinden) toplam miktarlarına ait rakamlar aşağıda verilmiştir.

Tablo 2.3 Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası Tarafından Çiftçilere Verilen Kredi Miktarları

Yıllar	Kredi Miktarları (TL)
1950	412.197
1951	646.506
1952	1.067.665
1953	1.212.842
1954	1.497.157
1955	1.554.339
1956	1.887.795
1957	2.108.182
1958	2.161.302
1959	2.313.280
1960	2.392.097

Kaynak: Yurtoğlu, 2014: 98.

Tablo 2.3’te 1950’den itibaren çiftçilere Ziraat Bankası tarafından sağlanan kredi miktarında süregelen bir yükseliş ivmesi göze çarpmaktadır. Tabloya göre, 1950 yılında banka tarafından üreticilere sağlanan kredi limiti 412.197 milyon lirayken; 1960’da bu, 2.392.097 milyon liraya yükselmiştir. Böylece, 1950-1960 yılları arasındaki 10 yıllık zaman diliminde bankanın sağladığı kredi limitinde yaklaşık %17’lik bir artış sağlanmıştır.

2.1.2. Yardım Desteği: Amerikan Ekonomik Yardımı ve Marshall Planı

II. Dünya Savaşı’nın sona ermesiyle Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD), dünya siyasetinde iki süper güç olarak ortaya çıkmıştır. Savaş sonrası dönemde SSCB, Doğu Avrupa’da nüfuzunu artırarak komünist rejimleri desteklemeye başlamıştır. Bu durum, Batı ile Sovyetler Birliği arasındaki gerilimlerin artmasına neden olmuştur. 12 Mart 1947’de ABD Başkanı Harry S. Truman, Kongre’de yaptığı bir konuşma ile Truman Doktrini’ni ilan etmiştir. Doktrin, ABD’nin Yunanistan ve Türkiye’ye

Sovyet tehdidine karşı yardım etmesini öngörmekteydi. Truman, bu ülkelerin komünizme karşı savunulmasının “*özgür dünyanın*” savunulması anlamına geldiğini belirtmiştir. Bu doğrultu da Yunanistan ve Türkiye'ye 400 milyon dolarlık bir askerî ve ekonomik yardım yapılması kabul edilmiştir (Armaoğlu, 2017: 545-550).

Truman Doktrini'nin ilanının ardından, Avrupa'nın genelindeki ekonomik ve siyasi istikrarsızlıkların komünizmin yayılmasına zemin hazırlayabileceği düşüncesi, ABD yönetimini daha geniş kapsamlı bir yardım planı hazırlamaya sevk etmiştir. ABD Dışişleri Bakanı George C. Marshall, Avrupa'nın yeniden inşası için bir ekonomik yardım programı geliştirilmesi gerektiğini savunmuştur (Armaoğlu, 2017: 545-550).

İkinci Dünya Savaşı'nın yol açtığı büyük kayıplar, Avrupa ülkelerinde derin sosyal ve ekonomik sıkıntılara neden olmuş ve ekonomik faaliyetler neredeyse durma noktasına gelmiştir. Bu dönemde, Avrupa ülkeleri ciddi sosyoekonomik problemlerle karşı karşıya kalmıştır. Avrupa'nın bu kaotik durumu, ABD'yi harekete geçirmiş ve Avrupa'nın hızla eski refah günlerine dönmesi gerektiği görüşü doğrultusunda adımlar atmıştır (Aydoğan, 2003: 523).

ABD'yi endişelendiren bir diğer önemli husus, Avrupa'nın dışa kapanan ekonomik stratejisi ve giderek daralan ticaret hacmiydi. Avrupa, ticaretini canlı tutan Doğu Avrupa pazarını kaybetme riskiyle karşı karşıya kalmıştı. Liberalizmden uzak, kapalı bir pazar ekonomisini benimseyerek ihtiyaçlarını karşılayabileceği yeterli altın ve dolar rezervine sahip değildi. Bu durum, özellikle ABD için büyük bir ekonomik tehdit oluştuyordu. Bu nedenle, yapılması gereken en önemli adım, dünya genelinde bütünleşmiş bir Avrupa ekonomisi oluşturmak ve Avrupa'nın ticaretini yeniden canlandırmaktı. ABD'nin ekonomik gücü ve üretim kapasitesi de bu gerekliliği desteklemekteydi (Gimbel, 1976: 3).

ABD'nin tasarladığı plan, George Marshall'ın 5 Haziran 1947 tarihinde Harvard Üniversitesi'nde yaptığı konuşmada netlik kazandı (Armaoğlu, 1991: 165). Dışişleri Bakanı Marshall, konuşmasında ABD politikasının herhangi bir doktrine ya da ülkeye karşı olmadığını, yalnızca yoksulluk, umutsuzluk ve açlıkla mücadeleye yönelik olduğunu belirtti. Marshall, bu politikanın amacının dünya ekonomik hayatını yeniden canlandırmak olduğunu ve bu sayede özgür kurumların gelişimini destekleyecek sosyal ve siyasal koşulların oluşturulmasını hedeflediklerini vurguladı (Soysal, 1991: 286). Ayrıca, Avrupa ülkelerinin ekonomik iş birliği yaparak birbirlerinin eksiklerini tamamlamaları gerektiğini ve bunun sonucunda bir açıklık

oluşması durumunda ise ABD'nin bu açığın kapatılmasına katkıda bulunacağını ifade etti (Armaoğlu, 1991: 444).

Genel olarak, ABD Dışişleri Bakanı Marshall tarafından ortaya konan plan, İkinci Dünya Savaşı'nın yol açtığı ağır yıkımın ardından Avrupa ülkelerinin eski refah seviyelerine dönmelerine yardımcı olmayı, komünizmin yayılmasını engellemeyi ve Sovyet saldırganlığını caydırmayı amaçlıyordu. Marshall Planı, Nisan 1948'de yürürlüğe girerek 1952'ye kadar uygulanmış ve özellikle savaşın yıkıcı etkilerini en yoğun şekilde yaşayan Batı Avrupa ekonomisini yeniden canlandırmayı hedefleyen bir ABD projesi olarak hayata geçirilmiştir (Demir ve Tekir, 2018: 34).

Marshall Planı, Türkiye'yi de kapsamıştır. ABD'li uzmanlar başlangıçta Türkiye'nin talep ettiği yardımı verme konusunda isteksiz davrandılar. Bunun nedeni, ABD'nin Türkiye'nin ekonomik kalkınmasını tarıma dayalı bir sanayi ile desteklemeyi öngören bir rapor hazırlamış olmasıydı (Özer, 2014: 437). Bu raporda, ABD'li uzmanlar Türkiye'nin ekonomik durumunun görece ileri düzeyde olduğunu belirtmişlerdi (Çınar, 2018: 336). Ayrıca, Marshall Planı'nın amacının, hâli hazırda var olan bir ekonomiyi ilerletmek değil, savaş mağduru Avrupa'nın yeniden inşasını sağlamak olduğu vurgulanmıştı (Gönlübol ve Ülman, 1969: 236). Türk Hükûmeti'nin bu talebini yinemesi üzerine ABD, sağlayacağı yardımların tarım aletlerinin modernizasyonu, tarımsal üretimin artırılması ve ulusal ulaşım sisteminin yenilenmesi konularında kullanılmasında ısrarcı olmuştu. Ayrıca, bu taleplerin Türkiye'de o dönemde uygulanan Kalkınma Planı'na da dahil edilmesini şart koşmuştu. ABD, böylece Türkiye'yi, "Avrupa'nın Yeniden İmar Programı"na katılan diğer ülkeler için bir hammadde ve gıda deposu hâline getirmeyi amaçlamıştır. Türkiye, ABD'nin bu taleplerine daha fazla direnememiş ve isteklerini kabul etmek zorunda kalmıştır. Bu koşullar altında ABD Hükûmeti, Türkiye'nin Marshall Planı'ndan yararlanmasını onaylamıştır (Oran, 2002: 540).

Marshall Planı çerçevesinde Türkiye, ABD tarafından kendisine verilen tahıl ambarı rolünü üstlenecek, ancak bu durumun olumsuz etkilerini de yaşayacaktı. Türkiye, Marshall Planı'nı kabul ettikten sonra, 1947'de uygulanması planlanan Üçüncü Kalkınma Planı, ABD'li uzmanlar tarafından uygun bulunmadığı için başlatılmadan sonlandırılmıştır (Ertem, 2009: 392-94). 1947 tarihli Kalkınma Planı, savaş sürecinde sekteye uğrayan sanayiye yeniden harekete geçirmek için hazırlanmış bir programdı. Türkiye, bu planı bir kenara bırakarak Avrupa'ya hammadde sağlama görevini üstlenmiştir. Avrupa devletleri sanayilerini geliştirirken Türkiye bu süreçte aracı bir rol üstlenecekti. Avrupa, sanayisini düzenledikten

sonra Türkiye'nin bu misyonu sona erecekti. Ancak artan cari açık, genişleyen karayolu ağı, azalan ihracat miktarı ve gelişmemiş sanayi ile Türkiye ekonomik bir çıkmaza sürüklenecekti (Bülbül, 2006: 77).

1955 yılına kadar tarıma yönelik yardımların kullanım alanları incelendiğinde, tarımsal mücadele ilaçlarına 3.193.000 TL, ziraat aletlerinin alımına 28.674.500 TL, traktör ve yedek parçalarının alımına 30.340.000 TL, gübre ve tohum alımına ise 995.000 TL yardım yapıldığı görülmektedir. Bu veriler, Marshall Yardımı'nın büyük ölçüde tarım sektörü üzerine yoğunlaştığını ve makineli tarıma geçişte sağlanan bu yardımların önemli bir katkı sağladığını açıkça göstermektedir (Tören, 2006: 139).

2.1.3. Tarım Alanında Gelişmeler

2.1.3.1. Geleneksel Aletlerin Yerini Mekanik Aletlerin Alması

Türkiye'de saban ve öküzle yapılan tarımdan, modern aletlerle yapılan tarıma geçişin ilk örnekleri 1875'lere kadar uzanmaktadır. Aydın ve Edirne illerinde Gayrimüslim Osmanlı vatandaşlarına ait büyük çiftliklerde Fransızlar Braban ve Bajak tipi pullukları kullanmaya başlamıştı. Ayrıca, Adana ve Balıkesir'e gelen Çerkez ve Tatar göçmenleri atla çekilen pulluk kullanımını bu yörelere getirmişlerdi. Hafif demir pulluklar 1902'de İzmir ve 1908 yılında da Akşehir'de üretilmeye başlanmıştı (Tekeli ve İlkin, 1988: 82). Bu yıllarda pulluk kullanımı artarken saban da değişime uğramış ve pulluğun kullanıma girmesiyle belirli bir ölçekte gelişme göstermiştir (Gökgöl, 1935: 216).

Türkiye'de tarımın gelişim süreci Cumhuriyetle birlikte hız kazanmış, tarımın öneminin farkında olan ve tarımın içinde bulunduğu çıkmazı gören Atatürk, Cumhuriyeti ilan etmeden önce 1923 yılında ilk beyannameyi tarıma yönelik olarak yayınlamıştır. Bu beyannamede Atatürk, tarımın önemini şu cümlelerle ifade etmiştir: “...*Milli ekonominin temeli ziraattır. Kılıç ve saban, bu iki fatihten birincisi ikincisine mağlup oldu. Kılıç kullanan kol yorulur; fakat saban kullanan kol, her gün daha çok kuvvetlenir ve her gün daha çok toprağa sahip olur. Çiftçi ve çoban bu millet için temel unsurdur. Türkiye'nin asıl sahibi ve efendisi, gerçek üretici olan çiftçidir. Eğer milletimizin ekseriyeti azamisi çiftçi olmasaydı bugün dünya yüzünde bulunmayacaktık...*” (Dernek, 2006: 1-2). Ayrıca Atatürk'ün önerisi ile 17 Şubat-4 Mart 1923 tarihleri arasında toplanan İzmir İktisat Kongresi'nde tarımla ilgili konular görüşülmüş ve Atatürk'ün yayınladığı beyannameyi vurgulayan kararlar alınmıştır (Dernek, 2006: 1-2).

Söz konusu doğrultuda kırsal kesimin gelişmesi yönünde önemli kararlar uygulamaya konulurken tarım sektörü hızlı bir değişim sürecine girmiştir. Bir grup topraksız çiftçiye ve göçmenlere 1923-1938 dönemi arasında 3,7 milyon dekar arazi dağıtılmıştır. Bu dönemde ekonomide devletçilik politikası uygulanmaya başlamıştır. 1932 yılı itibarıyla tahıl fiyatlarının desteklenmesiyle birlikte 29 Mayıs 1934 tarihli ve 2466 Sayılı Buğdayı Koruma Karşılığı Kanunu çıkarılmıştır. Ayrıca bununla ilgili olarak Toprak Mahsulleri Ofisi kurulmuştur. Bu gelişmeler akabinde 1933 yılına gelindiğinde tarımda üretim miktarı artmaya başlamıştır (Dernek, 2006: 1-2).

Ziraat Vekâleti bünyesinde faaliyete giren Zirai Kombinalar İdaresi'ne 12 Şubat 1937 Tarihli ve 3130 Sayılı Kanun'la makine, alet, hayvan satın alımı ve köy kalkınması ile ilgili tüm işleri yapmak ile bitki ve hayvan hastalıklarıyla mücadele etmek yetkileri verilmiştir. Kombinaların buradaki amacı, zirai makine ve araç ekipmanları oluşturarak çiftçilerin tarlalarını işlemesini sağlayıp onları bu şekilde teknik tarıma özendirmek ve sonrasında da bu makineleri onların satın almasını temin etmektir. Tarımı desteklemeye yönelik bu politikalar kapsamında, II. Dünya Savaşı öncesine kadar yurtdışından yaklaşık 300 adet zirai makine getirilerek ülke genelinde çiftçilerin kullanıma sunulmuştur (Tekeli ve İlkin, 1988: 87; İnci 2022: 145). Tablo 2.4'te bazı tarım alet ve makinelerinin 1940-1960 dönemindeki gelişim seyrine ilişkin rakamlar yer almaktadır.

Tablo 2.4 Bazı Tarım Alet ve Makinelerinin Gelişim Seyri

Makine ve Aletler	1940	1948	1955	1960
Balya Makinesi	287	52	164	375
Biçer	10.927	14.384	20.713	24.245
Biçer Döğeri	—	268	5.618	5.554
Çapa Makinesi (Tekli)	—	8.022	5.209	12.651
Ekremöz	13.530	33.080	72.326	71.813
Harman Makinesi	552	430	1.329	2.536
Karasaban	—	1.625.398	2.123.750	1.991.259
Kuluçka Makinesi	62	37	444	1.259
Kültivatör	2.744	5.549	10.926	20.088
Mibzer (Hububat)	11.227	162	7.244	8.343
Motopomp	111	253	10.010	22.557
Pülverizatör	—	22.385	17.142	25.232
Selektör	253	339	1.163	1.415
Traktör	1.066	1.756	40.282	42.136
Traktör Pulluğu (Soklu)	—	1.119	28.842	30.763
Triyör	2.025	2.214	2.752	3.325

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, 1973: 366-368.

Tablo 2.4 incelendiğinde, 1940'dan 1960'a kadar tarımda kullanılan makine ve aletlerin sayısında önemli bir artış yaşandığı görülmektedir.

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi ve Karşılıklı Güvenlik Teşkilatı (MSA) tarafından 1948-1952 yıllarını kapsayan dönemde yapılan ortak araştırmanın sonuçlarına göre, mekanik aletlerin üretim üzerindeki etkisi ekim, hasat, harman, bakım ve toprak hazırlığı gibi işlemlerde belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır. Özellikle Ege ve Akdeniz bölgelerinde makineleşme, toprağı sürme yöntemlerinde değişiklikler sağlamış ve nadasa bırakılan arazilerde önemli bir azalma gözlemlenmiştir. Toprağın sürümünde derinliğin arttığı ve çiftçilerin toprağın en uygun olduğu döneminde ekim-dikim işlemlerini daha verimli bir şekilde gerçekleştirebildiği belirtilmiştir. Tarımda mekanik aletlerin kullanımı mibzer, diskaro, pulluk ve vanvey gibi araçlarla da yaygınlık kazanmıştır. Ayrıca, makinelerin etkisiyle kullanılan tohum miktarında da azalma sağlanmıştır. Haşerelerle ve hastalıklarla mücadele ve toprağın sulanmasında makinelerin kullanımı, mekanik aletlerin çiftçilere sağladığı diğer avantajlar arasında yer almaktadır. Tarımda mekanik alet ve makinelerin kullanımının artışı, ekim alanlarındaki genişlemeyi de önemli ölçüde etkilemiştir (Özer, 2014: 66).

2.1.3.2. Makinelerin İnsan ve Hayvan Gücünün Yerini Alması

DP Dönemi'nde tarımsal modernleşmenin temelini makineleşme ve özellikle traktör kullanımının yaygınlaştırılması oluşturmuştur (Keyder, 1988: 109). 1940 yılında 1.000'in üzerinde traktör bulunurken 1950 itibarıyla bu sayı 16.000'i geçmiştir. Traktör gücüyle işlenen tarım alanlarının mevcut tarım alanlarına oranı ise aynı dönem içinde binde 1'den binde 9'a yükselmiştir. 1951 yılının sonlarında 24.000'e ulaşan traktör sayısı, bir yıl içinde 31.315'e, 1953'te 35.670'e ve 1954'te 37.743'e çıkmıştır. Traktör, DP Dönemi'nin tarımsal simgesi hâline gelirken bu süreçte tarım sahalarının kullanımında da önemli artışlar gözlemlenmiştir.

CHP Hükûmetleri döneminde çiftçilere toplamda 831.598 dönüm arazi dağıtılırken, Adnan Menderes Dönemi'nde 22 Mayıs 1953 ile Mart 1954 arasında 6.462.924 dekar toprak verilmiştir (Koçyiğit vd., 2012: 89). 1948-1962 yılları arasında ekilebilir arazi alanında %65 oranında bir artış yaşanmıştır. Marshall Yardımları kapsamında Amerika'dan ithal edilen büyük traktörler ve uygulanan yüksek tarım teşvik fiyatları bu artışın temel kaynakları arasında yer almaktadır. Sonuç olarak, pamuk ve tahıl üretimi önemli derecede artmış ve bunda pamuk ve tahıl için dünya fiyatlarının üzerinde bir limit belirlenmesinin de büyük payı olmuştur (Parasız, 1998: 104).

Belirtilen dönemde ABD yardımlarının yarısı tarımda makineleşmeye ayrılmıştır. Daha önceki süreçte olduğu gibi DP Dönemi öncesinde Marshall Yardımları kapsamında ülkeye gönderilen büyük traktörler, zirai makineleşmede hızlı ilerlemenin ön aşamasını oluşturmuştur. Marshall Planı çerçevesinde yapılan destekler, büyük oranda mekanizasyon ve tarımsal malzeme sağlanmasına yönelik olmuştur. Bu bağlamda, Marshall Yardımı'nın ana amacı, tarımsal üretimi karşılamak ve kapasitesini artırmaktır. Bu hedefe ulaşabilmek için ülkeye çok sayıda pulluk ve traktör gönderilmiştir. Tarım alanında hızlı makineleşmenin ilk belirtileri, tarımsal üretimdeki artış ve ekime açılan arazinin genişlemesi olarak kendini göstermiştir (Öçal, 2005: 50-51; Oktar ve Varlı, 2010: 11).

Traktör kullanımı, geniş ölçekte tarımsal üretimin ekonomik amaçlarla yapıldığı bölgelerde yaygınlık kazanmıştır. Bu tür bir üretim süreci, küçük köylü mülkiyetinin oluşmasına yol açmıştır. Makineleşme, bol kredi politikaları ve yüksek tarım ürünleri fiyatları, tarım sektöründe feodal mülkiyetin geniş kapsamlı bir şekilde tasfiye edilmesini sağlamıştır (Eroğul, 1990: 86). 1950 yılında 2,1 milyon olan sahipli işletme sayısı, 1952'de 2,5 milyona çıkmış ve sonrasındaki yıllarda bu artış devam etmiştir. Aynı dönemde gübre kullanım oranında da bir artış gözlemlenmiştir; 1950 yılında gübre kullanımı 42.000 ton olarak gerçekleşmiştir. Küçük üretici çiftçiler, ağır borçlanma süreçlerine girmeden üretim üzerindeki hakimiyetlerini tesis edebilmişlerdir. Bu durum, traktörlerin yaygın şekilde kiralanmasının etkisiyle güçlenmiştir (Yılmaz, 2012: 73).

DP Dönemi'nde traktör kullanımının yanı sıra biçerdöver sayısında da önemli bir artış göze çarpmıştır. 1952 yılında Türkiye'de 3.222 adet biçerdöver bulunmaktayken 1952-1960 yılları arasında %72 oranında bir artış yaşanarak biçerdöver sayısı 5.554'e çıkmıştır. Ancak dikkat edilmesi gereken bir nokta, 1950'li yılların ikinci yarısından itibaren traktör sayısında bir azalma gözlemlenmesidir. 1956 yılında traktör sayısı 417 artış göstermişken, 1957-1958 yıllarında bir düşüş yaşanmıştır. Bu durumun en önemli nedeni, DP Dönemi'nin ikinci yarısında ithalat konusunda yaşanan zorlukların traktör parçaları ve malzemelerinin teminini olumsuz etkilemesidir. Ayrıca, sürücü desteği, traktör kullanımı, onarım ve bakım gibi zorunlu yan hizmetlerin yeterli düzeyde olmaması gibi eksiklikler, traktörlerden elde edilen verimde önemli bir düşüşe yol açmıştır (Erdoğan, 2008: 90-91). Tablo 2.5'te, traktör ve biçerdöver gibi tarımsal makinelerin 1952-1960 dönemindeki gelişim seyri ile ilgili veriler yer almaktadır.

Tablo 2.5 Traktör ve Biçerdöver Sayısının Gelişimi

Yıllar	Traktör Sayısı	Biçerdöver Sayısı
1952	31.415	3.222
1953	35.670	4.458
1954	37.743	4.706
1955	40.282	5.618
1956	43.727	6.025
1957	44.144	6.523
1958	42.527	6.592
1959	41.896	6.281
1960	42.136	5.554

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK-2023).

Tablo 2.5 incelendiğinde, tarımda kullanılan temel makine ve aletlerin sayısında 1952 yılından 1960 yılına kadar önemli bir artış olduğu görülmektedir.

2.1.3.3.Makineleşmenin Olumlu ve Olumsuz Yönleri

DP Dönemi'nde Türkiye'de tarımında makineleşmenin etkileri köylüler üzerinde belirgin sonuçlar doğurmuştur. Tarımsal alet ve makinelerin etkin kullanımı, geniş tarım alanlarını gerektirmesi nedeniyle makineleşmiş işletmelerin genellikle daha büyük olduğu gözlemlenmiştir. Bu durum, küçük ölçekli işletmecilerin büyük işletmelerle rekabet edememelerine ve tarım sektöründe ziraat işçiliğine dönüşmelerine yol açmıştır (Anker, 1956: 36-37).

Makineleşmenin sağladığı faydalar, ülke genelinde demografik ve sosyal değişimlere yol açmıştır. Traktör kullanımının yaygınlaşması, köylülerin şehirlerle daha fazla temas kurmasını ve kentin sunduğu imkânlar hakkında daha fazla bilgi edinmelerini sağlamıştır. Bununla birlikte, makineleşmenin ortaya çıkardığı bir sorun olarak işini ve toprağını kaybeden çiftçiler ve işçiler, daha iyi yaşam standartlarına sahip olabileceklerine inandıkları şehirlere göç etmeye başlamışlardır. Bu bağlamda, makineleşmenin köyden kente nüfus hareketliliği tetiklediği ve işgücü-makine ilişkisi açısından önemli bir rol oynadığı açıktır. Örneğin, bir traktörün en az 4 ve en çok 9 işgücüne denk geldiği kabul edildiğinde, 1950-1960 yılları arasında atıl kalan işçi sayısının yıllık ortalama 160.000-200.000 arasında olduğu öngörülebilir. Aile üyeleri eklendiğinde bu rakamın 2-3 katına kadar çıkması mümkündür. Bu dönemde işini kaybeden nüfusun büyük bir kısmının şehirlere göç ettiği anlaşılmaktadır (Tütengil, 1969: 31). Bu göç hareketliliğinin doğal bir sonucu olarak, çarpık kentleşme ve sosyal sorunlar ortaya çıkmıştır. Göç eden bu nüfus, sanayileşmenin yeterli düzeyde olmadığı söz konusu dönemde

çarpık kentleşmenin ve düşük ücretli açık ve gizli işsizliğin yaygınlaşmasına neden olmuştur. Öte yandan, bu göçmenler sanayi sektörü için ucuz işgücü sağlamış ve dolayısıyla ülke sanayisinin gelişmesine olumlu katkılarda bulunmuştur (Dinler, 1996: 196).

Uygun fiyat ve kredi yoluyla teşvik edilen makineleşme faaliyeti, Türkiye tarımında hem doğrudan hem de dolaylı yollardan önemli değişikliklere yol açmıştır. 1945 sonrasındaki dönemde tarımda yaşanan başlıca değişimlerden biri, ekili-dikili arazilerin hızla artış göstermesidir. 1949-1956 yılları arasında, 1954 yılı hariç olmak üzere, ekim yapılan tarım arazisi her yıl 1.000.000 hektardan fazla bir artış kaydetmiştir (Ronnie ve Yıldızoğlu, 2006: 298). Motorlu araçların, özellikle traktörlerin kullanımı, mera ve çayır gibi toprakların ekilebilir arazi kategorisine dâhil edilmesine imkân tanımıştır. Ancak meraların traktör kullanımıyla tarım yapılabilir hâle gelmesi, Anadolu'daki hayvancılık faaliyetlerini olumsuz yönde etkilemiştir. Daha geniş arazilerde tarım yapılırken otlak alanlarının daralması sonucunda hayvanlar beslenme problemi yaşamaya başlamıştır. Bunun doğal bir sonucu olarak, et fiyatlarında belirgin bir artış gözlenmiş, şehirlerde bir kilo etin fiyatı 5 liraya kadar yükselmiştir (Kıvılcımlı, 1989: 192). Sonuç olarak tarımda makineleşme, özellikle 1950'lerin ilk yıllarında iklim koşullarının elverişliliğiyle birleştiğinde, hububat ve pamuk üretiminin önemli ölçüde artmasına katkıda bulunmuştur. Bu dönemdeki üretim artışı, Türkiye'nin hububat fazlası üretmesine imkân sağlamıştır. Makineleşme sayesinde tohumlar uygun zamanda ekilmiş, toprak daha verimli işlenmiş, hasat süreleri kısalmış ve elde edilen kazanç belirgin bir şekilde artmıştır. Ayrıca, tarım arazilerinin ekim alanı genişlemiş, çeşitli tarım ürünlerinin ekim sahaları çoğalmış ve tarımda uzmanlaşma eğilimi gözlemlenmiştir (İnci, 2022: 150).

Tarım sektöründe makineli üretime geçişle birlikte, devlet destekleme alımları sayesinde küçük ölçekli üretici köylülere sağlanan finansal destek, tarımın hızla piyasaya açılmasına fırsat tanımıştır. Bu durum, köylünün güçlenmesine yol açmıştır (Kazgan, 2008: 34). 1950'ler ve sonrasındaki yıllar, Türkiye'de bağımsız düşünceye sahip köylülüğün gelişip güç kazanmaya başladığı bir dönemi işaret etmektedir. Çiftçilerin taleplerini dile getirmek ve iradeleri doğrultusunda hareket edebilme olgunluğunu göstermeleri dikkat çekicidir. Özellikle tefeciler karşısındaki tutumları bu dönemde önemli bir husus olarak öne çıkmıştır. Önceden tefecilerin kontrolü altında olan ve alternatif kredi kaynakları bulamayan çiftçiler, makineli üretime geçişle birlikte kendi toprağının verimini daha iyi yönetme ve artan üretimle tefecilere karşı daha güçlü bir konuma gelme imkânı bulmuşlardır (Turgut, 1991: 163).

Makineli üretime geçiş sürecinde gözlemlenen diğer bir önemli gelişme, toprağı işleme yöntemlerinde ortaya çıkan değişikliklerdir. Bu bağlamda, ortakçılık uygulamasının zayıfladığı dikkat çekmektedir. Ortakçılık, arazi sahiplerinin borçlanmadan çift hayvanı alacak paraya sahip olamadıkları durumlarda, aile emeğine dayalı olarak gerçekleştirilen bir sistemdi. İkinci dereceden bir emek örgütlenmesi biçimi olan ortakçılık, üretim sürecinde değişen şartlara göre esneklik gösterebiliyordu. Ancak makineli üretimle birlikte, küçük üreticilerin teknolojik ve makine desteğiyle güç kazanmaları, ortakçılık sisteminin önemini azaltmıştır. Önceden topraklarının bir kısmını işlemek üzere ortakçılara veren üreticiler, yeni teknoloji ve makineler sayesinde hasatlarını kendileri kardırmaya başlamışlardır. Bu değişim, ortakçılık uygulamasının büyük ölçüde güç kaybetmesine neden olmuştur (Makal, 2001: 34).

Tarımda makineleşme süreci, ortakçılık uygulamalarını olumsuz yönde etkilemekle kalmamış, aynı zamanda çeşitli sosyal sorunları da beraberinde getirmiştir. İki başlık altında incelenebilecek bu sorunlar, köy yaşayışındaki etkiler ve köy-kent ilişkileri çerçevesindeki etkileşimler şeklinde şöyle maddeleştirilebilir: (1) Kent-Köy iletişimde ortaya çıkan değişiklik: (a) Traktörün taşıt aracı olarak da kullanılmasından kaynaklı kasaba ve kentlerle ikili ilişkiler artmıştır. (b) Tarımsal üretimdeki artış sürüm bakımından bir yandan kente bağımlılığı doğurmuş, diğer taraftan da alıcı kitleyi satıcının ayağına götürmüş yani köye çekmiştir. (2) Tarımda makineleşme ile köy hayatına ve nüfusuna hareketlilik gelmiştir. Köyler arası yerleşim için göçenlerin yanı sıra kasaba ve kentlere gidenlerin sayısı artmıştır. Bu iç göç hareketliliği sayesinde kırsal alanlarda bakkal, fırın, berber, kahve, lokanta vb., iş kollarındaki işletmelerin sayısı hızla artmış ve oluşan yeni iş kollarının da etkisiyle köylerde mübadele usulü ekonomini oluşmaya başlamıştır (Tütengil, 1977: 134-135).

Ortakçılıkla geçimini sağlayan ve traktörü bulunmayan kesimlerin, ekim alanlarının genişlemesiyle birlikte yaşadıkları yerleri tamamen ya da geçici olarak terk etmeleri, kent ve kırsal alan arasında bir hareketliliğin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu hareketliliğin artmasında etkili olan bir diğer faktör ise yerleşim yerlerine ulaşım maliyetlerinin azalması ve hızlı karayolu inşaatlarının gerçekleşmesidir (Çavdar, 2003: 386).

Öte yandan, köylerde küçük çaplı toprak sahiplerinin işgücü talebinde bir azalma gözlemlenmiştir. Bu durum, mülk sahiplerinin ücretli işgücü kullanarak yarıcılık⁹ sisteminden büyük işletme uygulamasına geçmelerinden kaynaklanmaktadır. Birçok işletme sahibi, ücretli

⁹ Bir nevi kiracılık anlamına gelen kelime, kiracı tarafından kira bedeli yerine çalıştığı topraklarda yetiştirdiği ürünün bir kısmını toprak sahibine vermeyi yükümlenmesidir. <https://www.hukukmedeniyeti.org/yaricilik/nedir/>

işçi çalıştırmayı tercih etmiş ve yarıcılık uygulamaları azalırken makinesi olan mülk sahipleri açısından kiracı çiftçilerin sayısı artmıştır. Bu uygulama, toprak sahiplerinin kendi topraklarını yarıcılık yerine ücretli işçiler aracılığıyla daha etkin bir şekilde kullanmalarını ve makinelerinden en yüksek seviyede verim elde etmek üzere daha fazla toprak kiralamalarına yol açmıştır. Sonuç olarak, bazı yarıcılar ücretli ziraat işçisi konumuna geçmiştir. Makineleşmiş bölgelerde hizmetlerin ve mağazaların sayısı artmış ve diğer bölgelerle ilişkileri gelişmiştir (İnci, 2022: 150-151).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ'NDE ERZURUM'DA TARIM VE HAYVANCILIK

3.1. DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ'NDE ERZURUM'DA TARIM ALANINDA GELİŞMELER

3.1.1. Toprak Komisyonu'nun Erzurum'daki Faaliyeti

Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren iskân politikaları, hükûmetlerin üzerinde titizlikle durduğu ve doğrudan ilgilendiği önemli bir konu olmuştur. Bu politikalar, ülkenin sosyoekonomik yapısını güçlendirmeyi ve nüfusun dengeli bir şekilde dağıtılmasını amaçlamıştır. İskân politikalarının hukuki çerçevesi, 1934 yılında kabul edilen 2510 sayılı İskân Kanunu ile belirlenmiştir. Bu Kanun, Türkiye'de nüfusun belirli bölgelere yerleştirilmesi ve buraların ekonomik kalkınmasının sağlanması için gerekli düzenlemeleri içermektedir. Daha sonraki dönemlerde yapılan düzenlemeler, bu Kanun'un esaslarına dayanarak yapılan eklemeler veya düzeltmeler şeklinde olmuştur (Geçikli, 2010: 108).

1934 İskân Kanunu, iskân politikalarının temel dayanağı olarak yeni kurulan Cumhuriyet'in modernleşme ve kalkınma hedeflerini yansıtmaktaydı. İskân çalışmalarında 1950 yılına kadar olan süreçte, teşkilat ve kanuni düzenlemelerde iki temel unsur ön plana çıkmıştır. Bunlar: insan ve topraktır. İnsan unsuru, göçmenlerin ve yerli nüfusun sosyoekonomik uyumunu ifade ederken toprak unsuru, bu nüfusun yerleşeceği alanların belirlenmesi ve kullanıma uygun hâle getirilmesi ile ilgilidir. Ancak 1950'li yıllara gelindiğinde yapılan araştırmaların yetersiz olduğu ortaya çıkmış, bu durum iskân politikalarının başarısını olumsuz yönde etkilemiştir. Arazilerin değerlendirilmesindeki eksiklikler, iskân politikasının etkin bir şekilde uygulanmasını engellemiş, bu da ekonomik ve sosyal sorunlara yol açmıştır. İskânın ikinci boyutunu oluşturan insan unsuru hakkında yapılan çalışmalar da istenilen seviyeye ulaşamamıştır. Yeterli hazırlıklar yapılmadığı ve gerekli etütler gerçekleştirilmediği için iskân edilen insanlar, daha iyi yaşam koşulları arayışıyla yerleştirildikleri bölgeleri terk etmişlerdir (Geçikli, 2010: 108).

Topraksız köylüyü toprak sahibi yapma politikası, DP iktidarında da devam eden bir uygulama olmuştur. Bu politika, topraksız veya az topraklı köylülerin ekonomik durumlarını iyileştirmek ve tarımsal üretimi artırmak amacıyla benimsenmiştir. Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Adnan Menderes'in Erzurum gezisinde bahsettikleri İskân Kanunu ile ilgili

alışmalar hız kazanmış ve uygulamalar daha sistematik bir hâle getirilmiştir. 6 Nisan 1950’de, Erzurum 23. Toprak Komisyonu’nun Erzurum ilinin tüm ilçelerinde arazi kamulaştırma ve dağıtım hükümlerinin uygulanmasına yönelik çalışmaları Bakanlar Kurulu tarafından kararlaştırılmıştır. Bu karar, arazi dağıtım süreçlerini hızlandırarak daha geniş kitlelere ulaşılmasını sağlamıştır. Komisyon, 1 Temmuz 1950’de Hınıs ilçesinde çalışmalarına başlamış ve iki köyde kamulaştırdığı 15.000 dönüm araziye, 427 aile arasında dağıtmaya yönelik faaliyetler yürütmüştür. Bir başka köyde ise 70 aileye 4.536 dönüm arazi dağıtılmıştır (BCA. 030.01.100.616.1). Ancak iskân ve toprak sahibi yapma konularında tam bir başarı sağlanamamıştır. Bu dönemdeki uygulamaların eksiklikleri, planlama ve uygulama aşamalarındaki yetersizliklerden kaynaklanmıştır.

1950’li yıllarda Erzurum’un idari yapısında da önemli değişiklikler yapılmıştır. 4 Aralık 1953’te, Erzurum’da Aşağı Pasin olarak bilinen bölgede Horasan adıyla yeni bir ilçe kurulmuştur. Bu yeni ilçenin hükûmet teşkilatının kurulup faaliyete geçebilmesi için hükûmet konağı, memur evleri gibi resmî ve özel binaların yanı sıra gerekli mefruşat, demirbaş ve kırtasiye malzemelerinin hazırlanıp bölgeye gönderilmesi planlanmıştır. Bu hazırlıkların 15 Ocak 1954’e kadar tamamlanması ve bu tarihten itibaren devlet teşkilatının kurulması uygun görülmüştür (BCA. 030.10.66.441.18).

1950 yılı itibarıyla Erzurum 23. Toprak Komisyonu’nun il genelindeki arazi kamulaştırma ve dağıtım faaliyetleri hız kazanmıştır. Bakanlar Kurulu, 6 Nisan 1950’de bu çalışmaların bütün ilçelerde uygulanmasına karar vermiştir. Aynı dönemde, Erzurum’un eski CHP milletvekillerinden Mesut Çankaya’nın ölümü de bu süreci ciddi şekilde etkilemiştir (BCA. 030.10.77.509.15).

Hınıs ilçesinde, vatandaşlara toprak dağıtımı çalışmaları devam etmiştir. Üç köyde 852 aileye 3.600 parselde toplam 4.400 dönüm arazi ve 4.500 dönüm mera dağıtılmıştır. Hınıs’ın Aziz Güvendik, Kasperkomu ve Ovakozlu köylerinde, topraksız vatandaşlara toprak dağıtımı yapılmış ve tapuları merasimle verilmiştir. 1950 yılından bu yana komisyon, Hınıs ilçesinin farklı köylerinde Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu’nu uygulayarak, hiç toprağı olmayan veya yeterli miktarda toprağı bulunmayan çiftçilere arazi vermiştir. Bu uygulama; ortakçılık, yarıcılık veya mağrabacılık yapan köylülerin üretici bir konuma getirilmesi amacıyla hayata geçirilmiştir. Ayrıca, her köye hayvanlarının mera ihtiyacını karşılayacak şekilde mera tahsis edilerek köylülerin yaşam standartlarının iyileştirilmesi hedeflenmiştir (Hür Söz, 6 Eylül 1956: 1).

1956 yılı içinde Erzurum'da faaliyet gösteren 29 Nolu Toprak Komisyonu, Hınıs'ın Yeniköy, Ovaçevirme ve Burnaz köylerinde 455 çiftçi ailesine 22.213 dönüm kültür arazisi dağıtmış ve bu köylere 34.718 dönüm mera arazisi tahsis etmiştir. Ayrıca, Karaçoban nahiyesine bağlı Hirt köyünde 187 çiftçi ailesine 11.401 dönüm kültür arazisi ve 22.000 dönüm mera arazisi verilmiştir. Böylece, 1956 yılı içinde toplamda 33.614 dönüm kültür ve 56.718 dönüm de mera arazisi dağıtılarak yıllık çalışma programı fazlasıyla tamamlanmıştır (Hür Söz, 17 Aralık 1956: 1).

Toprak Komisyonu, Erzurum merkez ilçeye bağlı köylerde kadastro çalışmalarını tamamlamış ve köylü vatandaşlara tarla ve meralarının çaplı ve haritalı tapularını törenle dağıtmıştır. Bu tapular, Vali Niyazi Akı tarafından verilmiştir (Hür Söz, 8 Şubat 1957: 2). Bu durum, Erzurum'daki arazi kamulaştırma ve dağıtım faaliyetlerinin yanı sıra, idari değişikliklerin ve toprak tahsisi çalışmalarının kapsamını daha net bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu süreçte yaşanan zorluklar ve elde edilen başarılar, bölgenin sosyoekonomik yapısını dönüştürme çabalarının bir yansımasıdır.

3.1.2. Tarım ve Küçük Ölçekli İşletmelerin Durumu

Erzurum, bir tarım ve hayvancılık şehri olarak, 1950'lerin başlarında yeni Hükûmet'in uygulayacağı politikalar açısından büyük bir öneme sahipti. Bu dönemde Hükûmet, bölgedeki tarımsal faaliyetlerin iyileştirilmesi ve geliştirilmesi amacıyla kapsamlı bir rapor hazırlanmasını Tarım Bakanlığından talep etti. Bu bağlamda, Ziraat İşleri Genel Müdürlüğü, Erzurum ilinin tarımı hakkında detaylı bir rapor hazırlayarak Özel Kalem Müdürlüğüne sundu. Raporda şu hususlar belirtilmekteydi:

- “1. Erzurum ilinin selektör ihtiyacının hazırlanan bir programa göre karşılanmaya çalışılacağı ve bu yılki selektör mubayaasından mümkün mertebe faydalanılacağı ifade edilmiştir.*
- 2. İlin muhtaç çiftçileri için toplamda yüz ton buğday tohumluğu tahsis edilmiştir. Ancak valiliğin ikinci tahsise ihtiyaç olmadığını bildirmesi üzerine, ikinci tahsis geri çekilmiştir.*
- 3. Meyve fidanı üretiminin Devlet Üretme Çiftlikleri Umum Müdürlüğüne bırakılmasının düşünüldüğü ve bu nedenle Erzurum'da yeni bir meyve fidanlığı tesisi uygun görülmemiştir.*

4. *İlin meyve fidanı ve yaprak dutu fidanı ihtiyaçlarının bakanlıkça belirlenen esaslar doğrultusunda ve cüzi bir bedel karşılığında büyük oranda karşılanmakta olduğu belirtilmiştir.*
5. *Erzurum ilinde arıcılığın geliştirilmesi ve teknik esaslara göre kalkındırılması için gerekli tedbirlerin alınmasının Arıcılık Enstitüsü Müdürlüğüne bildirildiği ifade edilmiştir” (Geçikli, 2010: 109).*

Bu rapordan da anlaşılacağı üzere, tarımsal üretimi artırmak amacıyla çiftçilerin çeşitli yönleriyle desteklenmesi önemli bir konu olarak vurgulanmıştır. Hasat sırasında tohumla karışan yabancı maddelerin, selektör makineleri ile ayrıştırılması gerekmektedir. Bu bağlamda, Erzurum çiftçisinin bu konudaki ihtiyaçlarını karşılamak için imkânlar dâhilinde selektör makineleri temin edilerek belirli noktalarda kullanıma sunulması planlanmıştır. Aynı dönemde çiftçilere tohumluk dağıtımının artırılması olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca, tarımsal verimin artırılması bakımından büyük önem taşıyan tohumluk ıslahı konusunda çalışmalar yapılmış ve “Tohumluk Kontrol ve Sertifikasyonu Kanun Tasarısı” hazırlanmıştır. Bu tasarının amacı, çiftçilere kaliteli tohum sağlamaktır. Yeni kanunun kabul edilmesinin ardından, tohumluk kontrolü tüm ülke genelinde uygulanacak ve tarımın her kolu için kaliteli tohum temini mümkün olacaktı (Hür Söz, 8 Ocak 1960: 2).

Arıcılığın geliştirilmesi yönünde hızlandırılan bu faaliyetler, ilerleyen dönemlerde de devam etmiştir. Ancak bu alanda istenilen gelişme seviyesine henüz ulaşamamıştı (Geçikli, 2010: 109). Başbakan Menderes’in Erzurum gezisinden sonra Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü, Ekonomi ve Ticaret Bakanlığına yapılması gerekenler hakkında bilgi veren bir yazı göndermiştir. Yazıda şu hususlar belirtilmiştir:

- “1. *Erzurum’a evvelce gönderilmiş olan el tezgâhlarının kalmadığı veya kullanılmaz hâle geldiği görülmüş ve bunların yenilenmesi imkânlarının araştırılması talep edilmiştir.*
2. *Borçlarını ödeyemeyecek durumda olan köylülerin borçlarının ertelenmesi imkânlarının araştırılması ve mevcut ertelemelerin miktarlarının belirlenmesi istenmiştir.*
3. *Çeşitli küçük sanat işleriyle meşgul sanatkârlarla esnafın kredi ihtiyaçlarını karşılamak üzere Halk Bankasının Erzurum’da bir şube açması faydalı görülmüştür” (Geçikli, 2010: 109).*

Hükûmet, Erzurum’a yeni el tezgâhlarının gönderilmesini ve halkın kredi ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için Halk Bankasının Erzurum’da bir şube açmasını planlamaktaydı. Dönemin Cumhurbaşkanı Bayar ile Başbakan Menderes’in Erzurum gezisi, bölgenin sorunlarının çözülmesi açısından uzun vadede oldukça faydalı olmuştur. Bu ziyaretler, Hükûmet’in Erzurum’un tarım ve hayvancılık potansiyelini artırmak için attığı adımları hızlandırmış ve bölgenin kalkınması için önemli bir itici güç olmuştur.

3.1.3. DP Dönemi’nde Ekilen Başlıca Tarım Ürünleri

DP Dönemi’nde tarımda yapılan modernleşme faaliyetleri, izlenen destekleme ve kredi politikaları; köylüler arasında genel bir memnuniyet meydana getirmiş ve tarımsal üretimde önemli bir ivme kazandırmıştır. Bu politikaların etkisiyle tarım sektöründe yapılan yatırımlar ve sağlanan destekler, çiftçilerin üretim kapasitesini artırmış, ekonomik kalkınmaya önemli katkılarda bulunmuştur. Özellikle tarımsal ürün çeşitliliğini artıran ve ihracat potansiyelini yükselten şeker pancarı gibi ürünler, ülke ekonomisine önemli gelir kaynakları sağlamıştır (Hür Söz, 11 Eylül 1956: 3).

Tarım sektöründe yaşanan bu gelişmeler sadece hububat ve şeker pancarıyla sınırlı kalmamış, aynı zamanda Erzurum’un çeşitli ilçelerinde de tarımsal faaliyetlerin çeşitlenerek genişlediği gözlenmiştir. Tortum, Narman, Oltu, İspir ve Olur gibi ilçelerde kavun, üzüm, elma, taze ceviz, kayısı, dut ve yemiş gibi farklı meyve türlerinin yetiştirilmesi, bölgenin tarımsal potansiyelini artırmış ve çiftçilere yeni gelir kaynakları sunmuştur. Bu çeşitlilik, tarım sektöründe sadece belirli ürünlere bağımlılığı azaltmakla kalmamış, aynı zamanda çiftçilerin gelirlerini çeşitlendirmiş ve tarımın sürdürülebilirliğini sağlamıştır (Hür Söz, 11 Eylül 1956: 3).

3.1.4. Hububat Üretimi ve Un Fabrikaları

Hububat, insanlık tarihinin temel besin maddelerinden biri olarak tarihsel önemini korumuştur. Buğday, yulaf, çavdar ve arpa gibi serin iklim tahıllarının yanı sıra mısır, çeltik ve darı gibi sıcak iklim ürünlerini içererek geniş bir çeşitlilik sunan hububat, toplumların ve devletlerin tarımsal üretim ve dağıtım stratejilerinde kritik bir unsur teşkil etmiştir. Tarım ekonomilerinde, hububatın üretimi ve dağıtımı, ekonomik ve toplumsal açıdan hayati bir önem taşımıştır (Özdeğer, 2001: 25). Erzurum gibi tarım ve hayvancılığın temelini oluşturduğu bir bölgede, hububat üretimi büyük bir öneme sahiptir. Erzurum’un iklim koşulları, özellikle meteorolojik olaylara bağlı olarak değişir ve bu da üretim oranlarını belirler. Geleneksel tarım iklimine dayalı olarak, Erzurum’un hububat üretimi genellikle yağış miktarına bağlı olarak şekillenmektedir. 1957 yılında Erzurum’da yaşanan yoğun yağışlar, hububat üretiminde önemli

bir artışa neden olmuştur. Buğday, beklenenden fazla üretilmiş ve bu da bölgedeki tarımsal üretimde belirgin bir artışa yol açmıştır. *Hür Söz* gazetesinde yer alan haberde, bol yağışların ekim mevsimini bereketlendirdiği ve bu durumun çiftçiler için olumlu bir gelişme olduğu vurgulanmaktadır (Hür Söz, 15 Kasım 1957: 2). Ancak bol yağışlarla birlikte artan üretim, bazı zorlukları da beraberinde getirmiştir. Özellikle fazla üretilen buğdayın depolanması ve dağıtımı gibi konularda belirli sorunlar meydana gelmiştir. Bu durum, bölgedeki tarım politikalarının ve dağıtım sistemlerinin yeniden gözden geçirilmesi gerekliliğini ortaya koymuştur. *Hür Söz* gazetesinin 15 Kasım 1957 tarihli sayısında yer alan haberde, şu ifadeler kullanılmıştır: *“Bereketli yağmurlar yağıyor; bu sene ekim mevsimi bol ve bereketli yağmurlarla geçmektedir. Yurdun her tarafında olduğu gibi vilayetimiz de bu bol yağışlardan nasibini almaktadır. Meteoroloji istasyonlarının verdiği malumata nazaran vilayetimizdeki yağış nispeti normalin üstündedir. Yağan bol yağmurların aziz çiftçimize hayırlı ve bereketli olmasını temenni ederiz”* (Hür Söz, 15 Kasım 1957: 2). Haberde, Erzurum’un meteorolojik durumu hakkında detaylı bilgiler verilmektedir. Bol yağışların çiftçiler için olumlu sonuçlar doğurmasını temenni edilmektedir.

Belirtilen dönemde çiftçiler için önemli bir destek olarak görülen buğday fiyatlarına yapılan zam, kısa vadede çiftçilerin refahını artırmıştı. Ancak uzun vadede olarak bakıldığında, fiyatlardaki artışın yeterli olmadığı ve köylülerin sıkıntılarını gidermekte yetersiz kaldığı düşünülmüştür. *Hür Söz* gazetesindeki şu ifade, özellikle dikkat çekicidir: *“Buğdaya yapılan 10 kuruşluk zam her ne kadar çiftçiye refaha kavuşturmuşsa da günden güne artan fiyatlar yine de köylüyü sıkıntı içerisinde bırakacaktır”* (Hür Söz, 24 Mayıs 1957: 2). Burada, zammın geçici bir rahatlama sağladığını ancak fiyatların artmaya devam etmesiyle çiftçilerin zorluklarının devam ettiği vurgulanmıştır. Bu durum, çiftçinin refahının sadece fiyat artışlarına bağlı olmadığını ve daha geniş ve kapsamlı çözümler üretilmesi gerektiğini göstermiştir. Bu anlamda, uzun vadede sürdürülebilir bir çözüm için fiyat politikalarının yanı sıra diğer destek mekanizmalarının da devreye alınmasının gerekli olduğunun önemine değinilmiştir (Hür Söz, 24 Mayıs 1957: 2).

Buğday fiyatlarındaki artışlar çiftçileri tam anlamıyla memnun etmediği gibi fiyat artışları karşısında fırıncıların da tepkilerini beraberinde getirmiştir. Ekmek üretim maliyetlerindeki artışlara buğday fiyatlarındaki yükselişlerin eşlik etmesi, fırıncıları ekmekte rayiç fiyat uygulamalarına yöneltmişti. Fırıncılar, birinci ekmeğin kilosunu 80 kuruşa ve ikinci ekmeğin kilosunu ise 60 kuruşa satmayı planlamışlardı. Bu rakamlar, fiyat artışlarının geniş

kesimlerde hissedileceği ve ekonomik sıkıntıların daha da derinleşebileceği endişelerini beraberinde getirmişti. Bu durum, ekonomik dengelerin ve toplumsal refahın korunması için alınması gereken önlemlerin ciddiyetini gösteriyordu (Hür Söz, 24 Mayıs 1957: 1).

Söz konusu dönemde Erzurum, karşı karşıya olduğu çeşitli sorunların üstesinden gelmek ve yerel ekonomiyi canlandırmak için çözümler aramaktaydı. Bu bağlamda, özel girişimlerle un imalathanesi kurulması, o dönemde önemli bir adım olarak değerlendiriliyordu. Kongre Caddesi'nde 18 Mayıs 1952'de temeli atılan Polat Un Fabrikası, Hamza Polat ve kardeşlerine ait bir girişimdi. Fabrikanın inşası, 1953 yılında "Polat ve Amil Kardeşler Değirmencilik Kollektif Şirketi" bünyesinde gerçekleştirildi. 3 Mayıs 1953'te, günlük 400 çuval un üretebilecek (yaklaşık 44 ton buğday) kapasiteyle fabrikanın hizmete girdiği duyuruldu. Ancak işletmenin kapasitesini ve verimliliği artırmak amacıyla 1958 yılında 45 tonluk ilave tesislerin devreye alındığı belirtildi. Böylece fabrika, günlük 65 ton buğdayı işleyebilecek bir kapasiteye ulaştı (Demokrat Doğu Gazetesi, 19 Mayıs 1952: 2).

Polat Un Fabrikası'nın faaliyete geçmesi, Erzurum'un ekonomik açıdan canlanmasına önemli bir katkı sağladı. Aynı zamanda, yerel iş gücüne istihdam imkânı sunarak bölgenin sosyal kalkınmasına da destek oldu. Bu girişim, dönemin ekonomik ve sosyal yapılanmasında önemli bir dönüm noktası olarak kabul edildi (Demokrat Doğu Gazetesi, 19 Mayıs 1952: 2; Hür Söz Gazetesi, 22 Ocak 1952: 1).

Bölgede gerçekleştirilen bu girişim, aynı zamanda buranın en büyük ve modern un fabrikası olma özelliğini taşıyordu. Özellikle 1960'lı yıllarda, fabrikanın önemi ve etkisi daha da artmıştı. Fabrikada istihdam edilen 20 işçi, yerel ekonomiye katkı sağlıyordu. *Hür Söz* gazetesinde yer alan haberde ise Polat Un Fabrikası'nın ilave üretim tesislerinin faaliyete geçtiğini duyuruyordu. Bu ilave tesislerle birlikte fabrikanın günlük buğday kırma kapasitesinin 65 tona çıkacağı belirtiliyordu. Ancak henüz tam kapasiteyle çalışmaya başlanmadığı için günlük buğday işleme miktarının şimdilik 30 ton olduğu ifade ediliyordu. Bununla birlikte ilave üretim tesislerinin tam kapasiteyle faaliyete geçmesi durumunda fabrikanın günlük buğday işleme kapasitesinin hedeflenen 45 ton seviyesine ulaşacağı belirtiliyordu. Bu gelişmeler, bölgedeki tarım ve sanayi alanındaki ilerlemenin önemli bir göstergesi olarak değerlendiriliyordu (Hür Söz Gazetesi, 22 Ocak 1958: 1).

1955 yılında Hacı Abdullah ile oğullarının sahibi oldukları Tüzemen Kardeşler Kolektif Şirketi, Mustafa Gezer'den satın aldıkları un fabrikasını bünyesine katmış ve Erzurum'un kuzeydoğusunda Palandöken Dağlarına doğru uzanan yol üzerinde konumlanan Boğaz mevki

civarında un üretim faaliyetlerine başlamıştır. Takip eden 1956 yılında ise Abdülmuttalip Yargılı'nın şahsına ait olan Yüksel Un Fabrikası'nın faaliyetlerine başladığı belirtiliyordu. Bu gelişmeler, Erzurum'da un üretiminin ve sanayileşmenin artması adına önemli adımlar olarak değerlendirilmiştir (Erzurum Ticaret Gazetesi, 9 Ağustos 1956: 2).

Ancak bu fabrikaların kurulması şehirdeki tüm sorunların çözüldüğü anlamına gelmiyordu. Zira Erzurum gibi ağır kış şartlarına sahip bir şehirde, vatandaşların un temin etmesi de oldukça güçtü. Özellikle kış aylarında kar yağışının şiddetlenmesiyle birlikte, yolların kapanması ve ulaşımın zorlaşması, un teminini olumsuz etkiliyordu. Bu durum, vatandaşların günlük ihtiyaçlarını karşılamalarını büyük ölçüde engelliyordu (Erzurum Ticaret Gazetesi, 9 Ağustos 1956: 2).

Hür Söz gazetesinde yer alan bir haber, bu durumu açıkça ortaya koymuştur. Haberde, şehirde yaşayanların sert kış koşullarının etkisiyle un temininde zorluk çektikleri bildirilmiştir. 1957 yılında karayollarının kapanması sebebiyle İspir'e ulaştırılacak olan 50 ton unun taşınmasının aksadığı ve böylece İspir'in ekmeksiz kalma riskiyle karşı karşıya kaldığı iletilmiştir. Hükûmet'in yerinde aldığı kararlarla İspir'de ofis teşkilatı kurulmuş ancak kar yağışının şiddetlenmesiyle un stoklarının taşınmasının imkânsız hâle geldiği belirtilmiştir. Bu zorluğa çözüm bulabilmek için çeşitli alternatifler üzerinde durulduğu ifade edilmiştir. Bunlardan birinin, Toprak Mahsulleri Ofisi'nin İspir'de 1.200 tonluk buğday alacak çelik silolar inşa etme kararı olduğu vurgulanmıştır. Erzurum Toprak Mahsulleri Ofisi'nin bölge müdür muavini olan yüksek mühendis Kaya Kuşhan'ın, İspir ilçesine giderek bu siloların kurulmasının planlandığı yerleri belirlediği bildirilmiştir. Bu siloların inşasıyla birlikte kış aylarında un temininin daha düzenli ve etkili bir şekilde yapılmasının planlandığı yazılmıştır. Bu girişimlerin, şehirdeki un temin sorununu çözmeye yönelik önemli adımlar olarak değerlendirildiği bildirilmiştir. Ancak 1957'de kış mevsiminin şiddetli geçmesi ve yolların kar dolayısıyla kapanması, bu ofisin buğday stoku yapmasını engellediği ifade edilmiştir. İlçe ihtiyacı için ayrılan 50 ton unu İspir'e taşımak üzere görevlendirilen ilçe mutemedi, uzun süredir şehirde beklemesine rağmen yolların kapalı olması nedeniyle görevini yerine getiremediği bildirilmiştir. Yolların ulaşımına kapanmasının, sadece geleneksel yöntemlerle mal naklini mümkün kıldığı dile getirilmiştir. Öte yandan bu yöntemle taşıma yapacak olanların, kullandıkları kıyaklar için yüksek bir kira talep ettikleri yazılmıştır. Bu olayın, İspir'deki ekmek ihtiyacını karşılamakta zorluklar yaşanmasına neden olduğu bildirilmiştir. İspir'deki buğday stokunun düşmesiyle birlikte, bölge halkının ekmek sıkıntısı çekmeye başladığı söylenmiştir.

Hür Söz gazetesinin 14 Ocak 1957 tarihli bu haberine göre, çelik siloların İspir’de inşa edilmesiyle birlikte kışın yolların kapalı olduğu zamanlarda bile artık İspir halkının hububat sıkıntısı çekmeyeceği belirtilmiştir (Hür Söz, 14 Ocak 1957: 2).

Söz konusu dönemde yaşanan zorluklara ve imkânsızlıklara rağmen olumlu gelişmeler de gözlemlenmiştir. Özellikle özel teşebbüslerle un fabrikalarının sayısının artması, şehirdeki üretim yükünün paylaşılması ve vatandaşların ihtiyaçlarının karşılanması adına önemli bir adımdır. Özel teşebbüs niteliğindeki un fabrikalarının üretim yükünü paylaşımlarının yanında rekabet ortamı içerisinde zaman zaman un fiyatlarında yapmış oldukları indirimler vatandaşların temel gıdaya erişimini kolaylaştırmıştır. Şehirdeki bir un fabrikasının çuval başına 4 liralık bir indirim yapması, halkın memnuniyetini artırmış ve gıda maliyetlerinde bir miktar düşüş sağlamıştır. Bu tür girişimler, şehirdeki ekonomik ve sosyal yaşamı olumlu yönde etkilemiştir (Hür Söz, 14 Haziran 1957: 1).

Benzer bir durum *Hür Söz* gazetesinin 16 Ağustos 1957 tarihli haberinde de belirtilmiştir. Bu habere göre, önceden 55 liraya satılan 74-76 randımanlı unun fiyatının 51 liraya düşürülmesinin fırıncılar ve halk arasında memnuniyetle karşılandığı ifade edilmiştir. Haberde bu indirimin, ekmeğin gramajına da etki ettiği bildirilmiştir. Daha önce 74-76 randımanlı unun 55 lira olduğu dönemde gramajı 480 olan ekmeğin, sonradan unun fiyatının 51 liraya düşürülmesiyle birlikte yeniden 500 grama çıkacağını beklendiği yazılmıştır. Bu indirim haberinin duyurulması sonucunda şehre fazla miktarda mahsul gelmesi sebebiyle diğer un fabrikalarının da benzer indirimleri yapmasının beklendiği vurgulanmıştır. Bu durum, şehirdeki ekonomik faaliyetlerin ve tüketici memnuniyetinin artması açısından önemli bir adım olarak değerlendirilmiştir (Hür Söz, 16 Ağustos 1957: 1).

3.1.5. Şeker Pancarı Üretimi ve Şeker Sanayi

Cumhuriyet Dönemi’nde şeker fabrikası kurma girişimleri, Erzurum’un tarımsal potansiyelini değerlendirme amacıyla 1924 yılında başlamıştır. Bu dönemde, Ticaret Vekâleti bünyesinde Erzurum ve çevresindeki çiftçiler tarafından yetiştirilen şeker pancarının kalitesi araştırılarak, bölgede şeker fabrikası kurulması için detaylı incelemeler yapılmıştır (Polatoğlu, 2021: 135). 1925 yılındaki bu gözlemler sonucunda, Erzurum şeker pancarının %18-19 oranında şeker içerdiği tespit edilmiştir. Bu, o dönemde Uşak’ta yapılan araştırmalarda tespit edilen %17’lik şeker oranından daha yüksektir. Ancak adı geçen fabrikası için ayrılan bütçe ile Uşak’ta bir şeker fabrikası kurulmasına karar verilmiştir. Bu kararın alınmasının ardından Erzurum Ovası’nın şeker pancarı kapasitesi tam olarak değerlendirilememiş ve bölgede şeker

fabrikası kurulması için gerekli adımlar atılamamıştır. Bunun sonucunda, bölgedeki şeker pancarı üretimi yıldan yıla azalma göstermiştir. Şeker fabrikası kurma girişimlerinin sonuçsuz kalması ve bölgedeki tarımsal üretim potansiyelinin tam olarak değerlendirilememesi gibi faktörler bölge ekonomisini olumsuz etkilemiştir (Küçükuşurlu, 2018: 178).

Nihayet 1954 yılında Başbakan Menderes'in katkılarıyla temeli atılan Ilıca Şeker Fabrikası, 1.000.000 m² bir alanda kurulmuş ve kısa sürede büyük ilerlemeler kaydetmiştir. Fabrikanın çalışmaları hakkında bilgi almak için Başbakan Menderes tarafından hesap uzmanı muavini olan Şakir Alp'e bir dizi soru yöneltilmiştir. Söz konusu sorular ve bunlara verilen cevaplar şöyledir:

- *“Fabrika ne zaman işletmeye açılacak?*
- *Eylül ayı içerisinde!*
- *Ne kadar şeker istihsal edecek?*
- *60 bin ton pancar işleyecek, 8 bin ton şeker istihsal edecek.*
- *Şekerler paket mi yoksa toz mu?*
- *Toz, paket ve sandık.*
- *Erzurum'un sert şekerle ktlama çay içtiğini fabrikamız nazarı itibara alıyor mu?*
- *Elbet düşünüyoruz.*
- *Pancar ekiminden memnun musunuz?*
- *Ziraat müdürümüzün yüzü gülüyor. Köylülerimiz birinci çapayı yaptılar.*
- *Köylülere pirim veriyor musunuz?*
- *Dönüm başına 30 lira pirim verdik.*
- *Fabrikanın daimi mevcudu kaç kişidir?*
- *400 istihsale başladığımız zaman 1.500 de muvakkat amele çalıştıracamız.*
- *Fabrika malzemesinden gelmeyen var mı?*
- *En son parti İskenderun'dan yüklendi.*
- *Gece mesainiz var mı?*

- *Evet! Pancar nakliyatını ilan ettiğimiz malumunuzdur. Onun için gece mesaisi de yapıyoruz*” (Hür Söz, 3 Temmuz 1956: 2).

Ilıca Şeker Fabrikasının hizmete girmesiyle birlikte, bölgedeki tarımsal üretim ve ekonomik kalkınma açısından önemli bir adım atılmıştır. Bu fabrikanın kuruluşu, Erzurum ve çevresindeki tarım faaliyetlerini desteklemek ve yerel ekonomiye katkı sağlamak adına önemli bir rol oynamıştır. 26 Eylül 1956'da hizmete açılacak olan Şeker Fabrikasının 2 numaralı Dadaş ocağı, daha önceden görkemli bir törenle faaliyet geçmiştir. Törene Erzurum Milletvekili Abdulkadir Eryurt, Erzurum Valisi Niyazi Akı, Erzurum Belediye Başkanı Dr. Edip Somunoğlu, Belediye Meclis Üyeleri, basın mensupları ve yerel halk katılmıştır. Açılış, Şeker Fabrikasının bölgeye sağlayacağı iş imkânları ve ekonomik katkılarla birlikte, şehirdeki yerel yöneticilerin ve kamu görevlilerinin iş birliği ve gayretlerinin bir simgesi olarak kabul edilmiştir (Hür Söz, 31 Ağustos 1956: 1).

Ilıca Şeker Fabrikası Müdürü Süleyman Genç'er'in açılış konuşmasında, yakılacak kazanın isminin “Dadaş Kazanı” olarak belirlenmesinin uygun olduğunu belirtmiştir. Bu isim Erzurum'un kahramanlık ve onur geleneğinden ilham alarak seçilmiştir (Hür Söz, 31 Ağustos 1956: 1). Bu ifade, Erzurum'un Şeker Fabrikasının açılışına dair yapılan hazırlıkların ve detayların ne kadar yerel ve özgün olduğunu göstermektedir. Ayrıca, Kayseri Şeker Fabrikasının açılış töreninde, şeker pancarı yetiştiricileri arasında düzenlenen ziraat aletleri çekilişinde, Erzurum çiftçilerine isabet eden aletlerin Erzurum Şeker Fabrikasında dağıtıldığı belirtilmiştir (Hür Söz, 18 Ocak 1956: 2). Bu, bölgedeki çiftçilerin fabrikanın faaliyete geçmesiyle ilgili heyecanlarını ve katılımlarını yansıtmaları bakımından önemlidir. İlk etapta şeker pancarı ekimi için belirlenen Hasankale, Ilıca, Erzurum Ovası ve uygun topraklarda 30.000 hektarlık bir alan ayrılmıştır. Pancar ekimine mayıs ayının başında başlanmış ve bu ayın sonuna kadar devam etmiştir. Genel olarak, bir ton pancardan yaklaşık olarak 150-160 kg şeker elde edilmiştir. Fabrikanın eylül ayı içerisinde deneme üretimine geçeceği ve ayın sonlarına doğru şeker üretimine başlanacağı duyurulmuştur. Bu bilgiler, Şeker Fabrikasının açılışına yönelik planların ve süreçlerin ayrıntılarını içererek bölgedeki tarımsal faaliyetlerin ve ekonominin gelişimine dair önemli bir adımı temsil etmiştir (Hür Söz, 26 Mayıs 1956: 2).

Pancar mahsulünün Erzurum Şeker Fabrikasına teslim edilmesiyle ilgili olarak şehirde büyük bir tören düzenlenmiştir. Sabahın erken saatlerinde, müstahsil vatandaşlar, otomobil ve kamyonetlerle sokaklarda davul zurna eşliğinde pancarlarını taşıyarak fabrikaya doğru hareket etmişlerdir. Bu törene katılan vatandaşlar, gurur ve sevinçle bir araya gelerek öncelikle dar

hattaki birinci kantarın önünde toplanmışlardır. Bu anlamlı tören, mahsulün fabrikaya ulaştırılması sürecinin önemini ve vatandaşların katılımını göstermiştir. Şeker Fabrikası Müdürü Süleyman Genç'er'in açılış konuşmasıyla başlayan merasimde, pancarın fabrikaya ilk teslimini gerçekleştiren İbrahim Katkat, Salim Hakkı, Mehmet Umut, Tufan Yıkıcı ve Tufan Tarık'a birer pulluk ve birer tırmık hediye edilmiştir. Ardından kurban kesilmiş ve kantarın birinci kurdelesini kesilerek fabrikanın resmî açılışı yapılmıştır. Bu anlamlı tören, pancar üreticilerinin emeklerinin takdir edilmesi ve fabrikanın faaliyete geçmesiyle birlikte başlayan yeni dönemin simgesel bir ifadesi olmuştur (Hür Söz, 17 Eylül 1956: 1).

1956-1957 pancar kampanyası sırasında, İspir'den yaklaşık 1.000 çiftçinin Şeker Fabrikası Müdürlüğüne başvurduğu kaydedilmiştir. Bu, İspir ve çevresindeki çiftçilerin şeker pancarı üretimine olan ilgisinin ve katılımının önemli bir göstergesi olmuştur. Şeker Fabrikası Müdürü Süleyman Genç'er'in konuşmasıyla başlayan açılış merasimi devlet büyüklerinin hitaplarıyla devam etmiş ve kazanların ısıtılmasıyla birlikte Şeker Fabrikası fiilen faaliyete geçmiştir. Bu, bölgedeki tarımsal üretimin ve ekonomik kalkınmanın desteklenmesine yönelik atılan önemli adımlardan biridir (Hür Söz, 1 Ekim 1956: 2).

Türkiye Şeker Fabrikaları Anonim Şirketi'nin her yıl düzenlediği kampanya çerçevesinde, 1955 yılında Erzurum Şeker Fabrikası, en iyi verim ve randıman gösteren çalışanları belirleyerek onlara takdirname ve ödülleri vermiştir. 1956'da ise toplu çalışmada en büyük ödül, Bayburt bölgesinin Aşukka Köyü'ne 6.000 lira değerinde bir su motoru kazandırmıştır. Bu motor, Aşukka Köyü ihtiyar heyetine bir takdirname eşliğinde takdim edilmiştir. İkinci derecedeki ödüller ise her bölgede en iyi ve verimli şeker pancarı yetiştiren çiftçilere verilmiştir. Bunlar arasında araba, pulluk, çapa ve pancar sökme makinesi gibi tarım ekipmanları bulunmaktaydı. Bu tür teşvikler, çiftçilerin daha verimli ve kaliteli ürün yetiştirmeye teşvik edilmesine yardımcı olurken, tarımsal üretimdeki kalite ve miktarın artmasına katkı sağlamıştır (Hür Söz, 2 Şubat 1957: 1).

Çiftçilerin yoğun çalışmaları ve fabrikanın sürekli işleyişiyle Erzurum Şeker Fabrikası sürekli bir döngü içinde olmuştur. Fabrikada çalışan kantarlar, fabrika silolarına pancar taşıyan kamyonlardaki pancarları tartmıştır. Aynı şekilde, karayolu kantarları da belirli istasyonlara kamyonlarla pancar taşıyanları tartarak bu işlevi yerine getirmiştir. Tahmini olarak bu süreçte fabrika silolarına ve istasyonlara toplamda 24.500 ile 32.300 ton arasında pancar nakledilmiştir. Ayrıca, pancarların boşaltıldığı yerlerden yüklendiği kantarlara bir miktar yaş ve kuru küspe de nakledilmiştir (Hür Söz, 5 Temmuz 1958: 1). Bu süreç, şeker üretiminde kullanılan

hammadenin fabrikaya ulaştırılmasını ve üretim sürecinin devamını sağlamak için önemlidir. Tablo 3.1’de yer alan duyuruda pancar nakliyatı yapılma ihtimali olan yerler ve miktarları verilmiştir.

Tablo 3.1 Pancar Nakliyatı Yapılma İhtimali Olan Yerler ve Miktarları

Kantar ismi	Fabrikaya mesafesi Km.	Yüklenecek istasyona mesafesi Km.	Nakledilecek tahmini pancar Ton	Grup No	Muvafakat Teminatı TL
Ağrı-Hopik	-	120	2.000-3.000	1	6.000
Eleşkirt-Hopik	-	85	2.500-3.500	2	7.000
Taşlıçay-Horasan	-	136	5.500-6.500	3	13.000
Narman-Fabrika	120	-	1.700-3.000	4	6.000
Oltu-Fabrika	143	-	2.800-3.800	5	8.000
Kısanta-Fabrika	150	-	4.000-5.500	6	10.000
Bayburt-Fabrika	113	-	6.000-7.000	7	14.000
Yekûn			24.500-32.300		64.000

Kaynak: Hür Söz Gazetesi, 5 Temmuz 1958: 1.

Tablo 3.1’de yapılan duyuru, Erzurum Şeker Fabrikasının geniş çalışma sahasında yapılan bir ihaleye işaret etmiştir. Taliplerin tekliflerini 30 gün içerisinde iletmeleri veya 5 Ağustos 1958’de fabrikada hazır bulunmaları istenmiştir. Bu tarihe kadar, ilgilenen tarafların tekliflerini hazırlayıp sunmaları gerektiği bildirilmiştir (Hür Söz, 5 Temmuz 1958: 1).

Fabrikanın tarım sahası oldukça geniş bir coğrafyayı kapsamaktadır. Doğudan başlayarak Karaköse ve Eleşkirt Ovası’ndan geçerek Pasinler Ovası ve Erzurum Ovası’na ulaşır. Kuzeyde ise Serçeme’den başlayarak kuzeybatıda Aşkale Vadisi’ni takip eder ve Hart ile Kısanta ovalarını içine alır. Bu geniş saha, Erzurum’un birçok ilçesini, Ağrı, Gümüşhane ve Kars vilayetlerine ait bazı bölgeleri de kapsar (Hür Söz, 5 Temmuz 1958: 1).

Her yıl, bu sahada bulunan yaklaşık 450 köydeki 10.000 çiftçi, pancar ekimi yaparak Erzurum Şeker Fabrikasıyla münasebetini sürdürmüştür. Bu, bölgedeki tarımsal üretimin yüksek olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Buradaki köylüler, fabrikanın sağladığı destek ve teşviklerle tarımsal üretimlerini ve gelirlerini artırma fırsatına sahip olmuşlardır (Hür Söz, 5 Temmuz 1958: 1).

1958 yılı itibarıyla gelinen noktada oldukça geniş bir çalışma sahasına ulaşan fabrikanın tarım sahası doğuda Karaköse ve Eleşkirt Ovası'ndan başlayarak Pasinler Ovası ve Erzurum Ovası ile kuzeyde Serçeme ve kuzeybatıda Aşkale vadisi'ni takiben Hart ve Kısanta ovalarını içine almaktadır. Bu saha Erzurum'un merkez, Pasinler, Horasan, Aşkale, Tekman, Hınıs, Karayazı, Tortum, İspir, Oltu, Şenkaya ve Çat ilçelerini; Ağrı'nın merkez, Eleşkirt ve Taşlıçay ilçelerini, Gümüşhane'nin Bayburt ilçesini ve Kars'ın Sarıkamış ilçesini kapsamaktadır. Bu coğrafi alan içerisinde her yıl ortalama 450 köyde 10.000 çiftçinin pancar ekiminden faydalanması planlanmıştır (Hür Söz, 10 Eylül 1958: 2).

Erzurum Şeker Fabrikası Ziraat Teşkilatı'nın faaliyet sahaları, Ziraat Müdürlüğüne bağlı olmak üzere dört bölgeye ayrılmıştır. Bunlar:

1. Ağrı Ziraat Bölge Şefliği: Merkez Ziraat Teşkilatı ve Eleşkirt Ziraat Fen Memurluğu
2. Bayburt Ziraat Bölge Şefliği: Merkez Ziraat Teşkilatı
3. Ilıca Ziraat Bölge Şefliği: Merkez Ziraat Teşkilatı, Aşkale Ziraat Fen Memurluğu ve Erzurum Fen Memurluğu
4. Pasinler Ziraat Bölge Şefliği: Merkez Ziraat Teşkilatı ve Horasan Ziraat Fen Memurluğu (Hür Söz, 10 Eylül 1958: 2).

Üç yıl öncesine kadar, bu geniş havalide hizmet veren çiftçilerin pancar ekme konusundaki ilgisi oldukça sınırlı olmuştur. Bu dönemde, çiftçilerin başlıca geçim kaynağını arpa ve buğday oluşturmıştır. Söz konusu dönemde 80 evli köyde dahi, ancak 2-3 kişi sınırlı miktarda yağ ve yün satabilmekteydi. Ancak yeni Hükûmet'in Erzurum'da açtığı Şeker Fabrikasıyla birlikte, Erzurum'dan Bayburt'a kadar olan çevre illerdeki kasaba ve köylerde pancar ekimine başlanmıştır. Bu durum, bölgedeki tarımsal üretim ve çiftçilik faaliyetlerinde önemli bir değişikliği beraberinde getirmiştir. Şeker Fabrikasının açılmasıyla birlikte pancar ekimi, bölgedeki çiftçiler için yeni bir gelir kaynağı hâline gelmiştir. Bu durum, tarımsal üretimde çeşitliliği artırarak bölge ekonomisine olumlu katkılar sağlamıştır (Hür Söz, 19 Eylül 1958: 1).

Hükûmet, çiftçilere pancar ekimi için tohumları ücretsiz olarak sağlamanın yanı sıra işçi çalıştırmaları için köylü vatandaşlara avans paralar vermiştir. Ayrıca, pancarlarının Bayburt'a nakliyesi için ucuz fiyatla dört tekerlekli arabalar da sağlamıştır. Çiftçiler, arpa ve buğdaya kıyasla pancarın daha fazla kar getireceğini düşünmüş ve kilosunu 11 kuruştan sattıkları pancarın kendilerini memnun ettiğini belirtmişlerdir. Ancak pancar ekimi için gereken

çalalama ve gübreleme gibi işlerin çok zorlayıcı olduğunu ve fazla emek gerektirdiğini ifade etmişlerdir. Buna rağmen her yıl bu işe olan talebin arttığını vurgulamışlardır. Bu durum, pancar ekiminin bölgedeki çiftçiler arasında giderek daha popüler hâle geldiğini ve tarımsal üretimde çeşitliliğin arttığını göstermiştir (Hür Söz, 19 Eylül 1958: 1).

Devletin teşviki ve basının etkisi, pancar ekimine olan ilgiyi artırmada önemli bir rol oynamıştır. Bu artış, yapılan törenlere katılımın yoğunluğuyla da gözlemlenebilmiştir. Örneğin Ilıca Şeker Fabrikası, fabrikanın sinema salonunda düzenlediği bir törenle 1958 yılında iyi pancar yetiştiren çiftçilere hediyelerini takdim etmiştir. Bu program, birçok siyasi ismin katılımıyla gerçekleşmiş ve çiftçilere hediyeler verilmiştir. Şeker Fabrikasının her yıl düzenlediği bu tür ödüller, çiftçilerin daha iyi ve verimli pancar yetiştirmesi için teşvik edici olmuş ve pancar ekiminin artmasında önemli bir rol oynamıştır. Bu tür etkinlikler, çiftçilere motivasyon ve destek sağlayarak tarımsal üretimin artmasına katkıda bulunmuştur (Hür Söz, 9 Şubat 1959: 2).

Fabrika Ziraat Müdürü Tefik Kömürcüoğlu, fabrikanın pancar alımına başlaması münasebetiyle yaptığı konuşmada şunları ifade etmiştir:

- “1. Pancar eken bir çiftçide, istihsal ettiği mahsulü, miktarı ne olursa olsun kime kaç satarım endişesi yoktur. Çünkü fiyatı ve alıcısı bellidir. Bu itibarla mahsulü, teminat alınmış ve karşılığı belirli bir miktar paraya çevrilmiştir.*
- 2. Şeker pancarı, ekildiği toprağın verim kabiliyetini artırıcı bir tesire maliktir. Çünkü pancar, ekileceği bir tarlada iyi mahsul alabilmek için ekimden mahsul idrakine kadar sürüm, gübreleme, yabancı ot temizliği ve çapa gibi bakım ve kültür tedbirlerine ihtiyaç gözetilen bir nebattır. Her sene tekrar edilen bu işlem toprağın verimliliğini artırmaktadır. Yapılan denemeler ve tecrübelerle, pancarı müteakip ekilen hububatın veriminde mühim miktarlarda artışın olduğu görülmüş ve dikkat sahibi çiftçilerimiz de bu artışın farkına varmışlardır.*
- 3. Şeker pancarının gerek hasadı esnasında yapılan baş kesme ameliyesi ile elde edilen yapraklar ve gerekse fabrikasyon artıkları olan küspe ve melas kıymetli birer hayvan yemidir. Bu artıkların hayvan yemi olarak kullanılması köylünün, hayvan yemi sıkıntısını geniş mikyasta önlemekte ve sırf yemsizlik yüzünden elindeki hayvanları yok fiyatına satmasına mani olmaktadır. Bu surette hayvan servetinin miktar ve kuvvet olarak da artması sağlanmış olmaktadır.*

4. *Pancar atıklarının hayvan yemi olarak kullanılması ve hayvancılığın inkişafı, bol miktarda ahır gübresi elde edilmesi neticesini doğurmaktadır ki; ahır gübresinin toprakların ıslahı ve verim kabiliyetinin artmasındaki büyük rolü ve ehemmiyeti malumdur.*
5. *Şeker pancarı köylü için bir nevi zirai sigorta sayılmaktadır. Zira pancar, toprak içerisinde gelişen bir mahsul olduğu için dolu, şiddetli, yağmur ve sel gibi çiftçinin bütün emeklerini bir anda heba edecek tabi afetlerden diğer mahsullere nazaran çok daha az müteessir olan bir nebat olduğundan, böyle bir afet vukuunda her şeyi mahvolan çiftçi, pancarı olduğu takdirde eli böğründe kalmaz, kimseye de muhtaç olmaz.*
6. *Şeker pancarı atıklarının hayvan yemi olarak kullanılması, çiftçinin hayvan yemi ekimine tahsis etmiş olduğu tarlasını başka bir mahsul ekmek için değerlendirmesine de olanak sağlamıştır.*
7. *Şeker pancarı eken bir çiftçi ayrıca bağlı olduğu şeker fabrikasının zirai teşkilatı ile devamlı surette temasta bulunduğundan, zirai kültürünün artması ve modern zirai usullerini öğrenmesi bakımından da büyük faydalar temin etmektedir” (Hür Söz, 23 Eylül 1959: 2).*

3.1.6. Yem Üretimi ve Sanayisi

Erzurum’da yaşanan yem sıkıntısı, 1956 yılının gazetelerinde pek çok manşetin ana konusu olmuştu. Bu sıkıntılar, hayvancılığı derinden etkiliyordu. Hayvancılıkla uğraşan kişiler, bu soruna çözüm bulmak için teşebbüse geçmişti. İspir’de, 1955’te yaşanan mahsul azlığının sonraki yıl da devam etmesiyle birlikte hayvan yemi sıkıntısı tüm ilçe ve köylerde yaygın bir sorun hâline gelmişti. Bu sıkıntıyı hafifletmek için çalışılmaktaydı. İlgili yetkililerin de desteğiyle vilayet yolunun açılması için büyük bir çaba sarf edilmişti. Köylüler, özellikle Norgah nahiyesinin üst kısmındaki dağın dibine kadar uzanan 40 kilometrelik bir mesafeyi tamamen açarak büyük bir fedakârlık göstermişlerdi (Hür Söz, 7 Nisan 1956: 1).

Bu yöndeki sorunlar, sadece köylülerin bireysel çabalarıyla değil, aynı zamanda yetkililerin de gayretleriyle çözülmeye çalışılıyordu. Fenni vasıtaların ve kar makinelerinin kullanılmasıyla, Erzurum’dan Ovacık nahiyesinin Hoga köyüne kadar olan yol hızla genişletilmişti. Bu çalışmanın hızlandırılmasıyla ilçe yolunun bir an önce açılması ve düzeltilmesi, bölge halkının büyük bir rahatlama yaşamasını sağlayacaktı. Bu süreç, dayanışma

ve ortak çabanın ne kadar önemli olduğunu bir kez daha göstermişti (Hür Söz, 7 Nisan 1956: 1).

Söz konusu süreçte Et Kombinasi, vatandaşların yaşadığı sorunlara çözüm getirebilmek için otun 1 kilosunu 12 kuruştan satıyordu. Ancak ot miktarı yetersizdi ve bu durum, otun karaborsada 1 kilosunun 40 kuruşa kadar satılmasına neden oluyordu. Trenle getirilen samanlar ise yolların kapalı olması sebebiyle ilçelere ulaştırılamıyordu. Bu durum, hayvanların yetersiz beslenmesine ve telef olmalarına sebep oluyordu. Bazı bölgelerde, hayvanlara ekmek verildiği söyleniyordu. Belirtilen problemlerden dolayı, köylerden şehre satış için getirilen hayvanlar, yolda kalarak telef oluyordu. Tekman'ın bazı köylerinde açlıktan hayvan telefı başlamıştı. Hasankale'de ise hayvan telefını önlemek üzere sıcak iklime sahip ve otu bol olan vilayetlere vagonlarla hayvan sevkiyatı yapılmaya başlanmıştı. Yolların açılmaması durumunda, hayvan telefı konusunda endişeler artıyordu ve bunun oldukça ciddi sonuçlar doğurabileceği belirtiliyordu. Bu zorlu süreçte, yaşanan sıkıntılar, bölge halkının acil çözümlere olan ihtiyacını bir kez daha gözler önüne seriyordu (Hür Söz, 5 Nisan 1956: 2).

Erzurum'un bir başka ilçesi olan Çat'tan gelen bir vatandaşın ifade ettiğine göre orada da hayvan telefı başlamıştı. Yolun kapalı olması sadece yem sıkıntısına değil, aynı zamanda buğday yokluğuna da sebep oluyordu. Geçen yıl yetersiz olan mahsulün, kışın erken gelmesiyle birlikte yetmemesi Çat halkını büyük sıkıntıya sokmuştu. Erzurum Karayolları Müdürlüğüne bağlı ekipler, Çat yolunu açmaya başlamıştı ancak Karakaya Dağı'nda kar fırtınası, telefon direklerini bile âdeta karla kaplamıştı. Fırtına, yolların bir kısmında 10 metrelik kar birikmesine neden olmuştu. Bu durum, bölgedeki ulaşımı durdurmuş ve insanları zor duruma düşürmüştü. Yolların açılması için gösterilen çabalara rağmen doğa koşullarının ağırlığı, hâlâ birçok sorunun çözümünü engelliyordu (Hür Söz, 9 Nisan 1956: 1).

Yetkili kişilerin sorunu gidermek için Erzurum dışından yem getirterek yaptıkları çalışmalar da oldukça önemliydi. Belediye çalışanları, hayvan yemi temini için çabalarını hızlandırmışlardı. Belediye, yakın zamanda Sivas istikametine gönderdiği ekip aracılığıyla Zile'den 9 vagon samanı Erzurum'a ulaştırmıştı. Ayrıca, her gün 20 ila 30 vagonluk sevkiyat için hazırlıklar yapılmış ve yıldırım teli çekilmişti. Belediye Başkanı; Dr. Edip Somunoğlu, durumu bizzat milletvekillerine ileterek çözüm için adımlar atmıştı. İlk etapta Amasya'dan 50 ton, Sivas'ın Ulaş ilçesinden ise 10 ton samanın yola çıkarılması sağlanmış, ayrıca Mardin'in Çilepınar Çiftliği'nden de günlük olarak ve mümkün olduğunca hızlı bir şekilde Erzurum Ziraat Bankası adına saman gönderilmesi sağlanmıştı. Bu konu, Başbakan'ın dikkatine sunulmuş ve

bunun için Ziraat Vekili ile Toprak Mahsulleri Ofisi Genel Müdürü görevlendirilmişti. Milletvekilleriyle birlikte yapılan toplantıda hayvan yemi sevkiyatının en üst düzeye çıkarılması kararlaştırılmıştı. Belediye Başkanı, milletvekilleri, Devlet Demir Yolları Genel Müdürü ve Sivas işletmesi yetkilileriyle günlük olarak telefonla görüşerek iş birliği içinde hareket etmişti. Bu koordineli çabalar, hayvan yemi sıkıntısının çözümü için umut verici adımların atılmasına imkân sağlamıştı (Hür Söz, 7 Nisan 1956: 1).

Ayrıca Vali Niyazi Akı'nın önderliğindeki çalışmalar da önemli olup yem krizi biraz olsun hafiflemişti. Alınan tedbirlerin sonucunda Erzurum'da samanın kilosu 15 kuruştan satılmaya başlamıştı. Nisan 1956'da geçerli olan bu fiyatlar Kars'taki fiyatlarla karşılaştırıldığında ise alınan önlemlerin ne derece işe yaradığını ortaya koymuştu. Kars'ta samanın kilosu aynı dönemde 50 kuruşa kadar yükselmiş ve ekmekle hemen hemen aynı fiyat seviyesine gelmişti. 10 Nisan 1956 tarihinde istasyona 43 vagon saman gelmiş ve bunların 21 vagonu Horasan'a, 6 vagonu Aşkale'ye, 2 vagonu Ilıca'ya, 3 vagonu Kandilli'ye, 5 vagonu Köprüköyü'ne, 4 vagonu Hasankale'ye ve 1 vagonu da Aşkale'nin Suptıran köyüne gönderilmişti. Bunlar, yem krizinin etkilerini azaltmak ve hayvancılıkla uğraşan vatandaşların ihtiyaçlarını karşılamak için atılan önemli adımlar arasında yer almıştır (Hür Söz, 10 Nisan 1956: 2).

Aynı şekilde, Erzurum İstasyonu'ndan doğrudan gelen samanlardan 5 vagon Hasankale'ye, 8 vagon Köprüköy'e ve 15 vagon da Horasan'a gönderilmiştir. Bu uygulamalar, yem krizinin çözümü için yapılan önemli girişimler olmuştur. Sorunu çözmek ve durumu yerinde gözlemlemek amacıyla konu hakkındaki uzmanlardan faydalanılmıştır. Bu doğrultuda, ildeki yem darlığını yerinde incelemek ve çözüm önerileri getirebilmek amacıyla pazar günü ekspres treniyle Prof. Dr. İsfendiyar Kadaster, Erzurum'a gelmiştir. İstasyonda Vali Niyazi Akı, Belediye Başkanı Dr. Edip Somunoğlu, Veteriner Müdürü ve Ziraat Müttehassısı tarafından karşılanan Kadaster, şehirdeki araştırmalarını sürdüreceğini belirtmiştir. Bu uzman ziyareti, sorunun çözümü için daha fazla bilgi ve perspektif sağlamak adına atılan önemli bir adım olmuştur (Hür Söz, 10 Nisan 1956: 2).

Denenen bu alternatiflerin yanı sıra, işi fırsatçılığa çeviren bazı grupların varlığı da dikkatlerden kaçmamıştır. *Hür Söz* gazetesinin manşetinde yer alan şu haber konunun önemini göstermiştir: “*Hasankale’de saman 30 kuruşa satılıyormuş*”. Haberde, ilde hatırı sayılır bir kişinin kardeşi olan E.D. isimli bir şahısın, kolayca temin ettiği bir vagon samanı yem krizini

fırsat bilerek mal sahiplerine kilosunu 30 kuruşa sattığına değinilerek bu durum, ilgili yetkililerin dikkatine sunulmuştur (Hür Söz, 11 Nisan 1956: 1).

Konuya yetkililerin ilgisini çekebilmek üzere *Hür Söz* gazetesinin 12 Nisan 1956'daki manşetinde şu başlığa yer verilmiştir: “*Oltu’da ot 120 kuruşa satıldı*”. Haberin içeriğinde, yem sıkıntısının etkisiyle civar köylerden Oltu’ya getirilen hayvanlar için ot ve saman fiyatlarının fahiş bir şekilde artırıldığı belirtilmiştir. Haberde, Oltu’da 300 kilo otun tartılması sonucunda kilosunun yaklaşık 120 kuruşa mal olduğu yazılmıştır. Samanın kilosunun ise 50 kuruş olarak hesaplanabildiği ifade edilmiştir. Bu yüksek fiyatlara rağmen ihtiyaç duydukları otu temin edebilen vatandaşların ise durumdan yine de memnuniyet duydukları bildirilmiştir. Öte yandan vatandaşların, hayvanların telefını önleyebilmek üzere büyük bir çaba gösterdikleri, bahçelerden elma dalları ile söğütlerin uç kabuklarından alternatif yem üretme arayışlarının olduğu görülmüştür. Bu durum, yem sıkıntısının hayvan sahipleri üzerindeki etkilerini ve toplumun bu zorlu durumla başa çıkmak için gösterdiği çabayı ortaya koyması açısından önemlidir (Hür Söz, 12 Nisan 1956: 1).

Nihayet 1956 yılının mayıs ayıyla birlikte havaların biraz ısınması ve yapılan yardımların etkisiyle vatandaşlar bir nebze olsun rahat nefes almıştır. Kışın ağır geçmesi ve baharın gecikmesiyle birlikte vilayet sınırları içinde hayvanların nakledilmesi sırasında soğuk ve yem eksikliğinden dolayı 135.000 hayvanın telef olduğu bildirilmiştir. Bu rakam, mevcut hayvanların %20’sini oluşturmaktadır. Ayrıca Dönemin Valisi Niyazi Akı ve Belediye Başkan Dr. Edip Somunoğlu öncülüğünde yapılan et kombinası ve zirai donatımın getirdiği yem ve yulaf yardımları sayesinde telef olan hayvan miktarı yıl sonunda %7’ye kadar düşmüştür. Bu yardımların yapılmaması hâlinde kayıpların en az %60 olacağı tahmin edilmekteydi. Belediyenin getirttiği samanlar ise tamamen tükenmiştir. Bu gelişmeler, köklü bir çözümün acil bir şekilde gerekliliğini ortaya koymuştur. Beklenen çözümün ise 1956 yılının sonunda gerçekleşmesi planlanmıştır (Hür Söz, 15 Mayıs 1956: 2).

1956 yılı sonlarına doğru, Ziraat Bankası, Toprak Mahsulleri Ofisi, Et ve Balık Kurumu, Devlet Üretim Çiftlikleri, Türkiye Yapağı ve Tiftik Anonim Şirketi ve Türkiye Zirai Donatım Kurumu’nun katılımıyla 5,3 milyon lira sermayeli Yem Sanayii Türk Anonim Şirketi kuruldu. Bu şirket, yem üretmek üzere 8 tane fabrika kurmayı hedefledi. Bu fabrikaların dördünün Ankara, Konya, İstanbul ve Erzurum’da Et Kombinalarının bulunduğu yerlere kurulmasına karar verildi. Ayrıca, Et ve Balık Kurumu tarafından Erzurum’da bir yem fabrikası kurulması kararı alındı ve inşaatına başlandı. Bu girişimler, yem sıkıntısını çözmek ve hayvan besleme

konusunda daha sürdürülebilir bir çözüm sağlamak amacıyla atılan önemli adımlardı (Polat, 2021, 40).

Erzurum Yem Fabrikasının kuruluş günü sonunda gelmiş ve bu tesis, 1957 yılı eylül ayında işletmeye açılmıştır (Hür Söz, 25 Haziran 1957: 2). Bu bölgede hayvancılığın gelişimi için yem fabrikalarının kurulması ve bu adımların önemli bir talebi karşılayabileceği düşünülmüştür (Hür Söz, 14 Kasım 1957: 2). Erzurum Yem Fabrikası, 2.000.000 lira bütçeyle kurulmuştur. Fabrikanın açılış töreni 13 Ağustos 1957'de saat 17:00'de gerçekleştirilmiştir. Açılış merasimine, vilayetin ileri gelenleri ve basın mensupları davet edilmiştir. Bu önemli gün, bölgedeki hayvancılık sektörünün geleceği için umut vaat etmiştir (Hür Söz, 13 Ağustos 1957: 2). Erzurum Yem Fabrikasının faaliyete geçmesinin ardından şehrin mera, yem ve çayır bitkilerinin durumunu incelemek üzere ulusal ve uluslararası kuruluşlardan inceleme ve değerlendirme yapılması için danışmanlık istenmiştir. Bu kapsamda, Birleşmiş Milletler Gıda ve Ziraat Teşkilatı'nın uzmanlarından G. Grey ile Amerikan Yardım Heyeti'nin uzmanlarından G. Neale ve V. Venburg, Ziraat Vekâleti Ziraat İşleri Umum Müdürlüğü 3. Şube Müdürü Vecdet Erkun Erzurum'a davet edilmiştir. Heyetin gerekli inceleme ve değerlendirmeleri yapmak üzere birlikte uçakla Erzurum'a gelecekleri belirtilmiştir (Hür Söz, 1 Ekim 1958: 2).

Erzurum Yem Fabrikasının, üretim kapasitesiyle bölgenin tarımsal ve hayvansal üretimine önemli katkılar sunacağı ifade edilmiştir. Fabrikada üretimin saatte 12 ton kapasiteli olması, bölgedeki hayvancılık sektörünün ihtiyaçlarını karşılamak adına önemli bir adım olarak değerlendirilmiştir (Hür Söz, 27 Nisan 1959: 1). Kasım ayı itibarıyla deneme çalışmalarına başlayan Erzurum Yem Fabrikası, artık tam kapasiteyle üretime geçmiştir. Büyükbaş ve kümes hayvanları için özel olarak üretilen yemlerin, bölgedeki hayvancılık faaliyetlerine büyük bir destek sağlayacağı düşünülmüştür. Fabrikanın tam randımanlı çalışmaya başlamasıyla birlikte bölgedeki hayvanların beslenme ihtiyaçlarının daha etkin bir şekilde karşılanacağı ve ekonomik kalkınmaya katkıda bulunacağı ifade edilmiştir (Hür Söz, 2 Aralık 1959: 2).

Et Kombinasının atıklarını ekonomik olarak değerlendirmek amacıyla yakınında kurulan Yem Fabrikası, Erzurum bünyesinde kurulan üçüncü devlet işletmesi olarak 1959'da hizmete başlamıştır. Bu Fabrika, Et Kombinası ve Şeker Fabrikasının ardından şehirde faaliyete geçen ve bölgenin tarımsal ve hayvansal üretimine önemli katkılar sunan bir tesis olarak yerini almıştır. Bu sayede, atıkların geri dönüşümüyle elde edilen yemler, hayvan beslemede kullanılarak ekonomiye ve çevreye katma değer sağlamıştır (Polat, 2021: 40).

3.1.7. Bağcılık, Fidancılık, Kümes Hayvanları ve Arıcılık

Erzurum coğrafi açıdan 39⁰-55¹ kuzey enlemi ve 41⁰-16¹ doğu boylamı arasında konumlanmaktadır. Doğu Anadolu Bölgesi'nin Erzurum-Kars bölümünde bulunan şehir 25.066 km²'lik yüzölçümü ile Türkiye'nin Konya, Ankara ve Sivas'tan sonra en büyük dördüncü ilidir. Erzurum'un doğusunda Kars ve Ağrı, güneyinde Muş ve Bingöl, batısında Erzincan ve Gümüşhane kuzeyinde Rize ve Artvin illeri bulunmaktadır. İklim bakımından uzun ve sert geçen kışların ve kısa ve yağışlı süren yazların hakim olduğu şehirde 2.000 m'yi aşan yaylalar, 3.000 m'den yüksek dağlar ve yayla içine gömülmüş çukur ovalar yer almaktadır. Bu coğrafi konumu, yüzölçümü ve yükseltisi gibi unsurlar Erzurum'un çeşitli iklim özelliklerine sahip olmasını sağlamaktadır. Genel olarak soğuk ve karasal bir iklimin hüküm sürdüğü Erzurum'un kuzeyinde yer alan ilçeler ise Karadeniz Bölgesi ile sınır olmaları sebebiyle daha ılıman bir iklimin etkisi altındadır (Polatoğlu, 2021: 11).

Bu durum, ilgili ilçelerde hayvancılık faaliyetlerinin yanı sıra sebze, meyve, bağ-bahçe tarımının da yaygın olarak yapılmasına imkân tanımıştır. Özellikle İspir, Tortum, Uzundere, Narman, Oltu, Olur, Aşkale gibi ilçelerde tarımsal faaliyetlerin önemi oldukça büyüktür. Bu tarım faaliyetleri çeşitli dernekler tarafından desteklenerek koruma altına alınmıştır. Örneğin, İspir'de kurulan Çiftçi Mallarını Koruma Derneği, kısa bir süre içerisinde fevkalade verimli çalışmalar yapmıştır. Dernek başkanı Şevket Akın'ın liderliğinde, ilçe çevresinde binlerce fidanlık oluşturulmuş ve 7.000 adet üzüm fidanı dikilerek bakımı yapılmıştır. 1956 yılında ilk mahsullerini vermeye başlayan bu fidanların sadece iki yıl içinde önemli bir gelişme göstereceği belirtilmiştir. Ayrıca, Malatya kaysısından yapılan aşılama ile elde edilen başarılı sonuçlar, dernek faaliyetlerinin hızlanmasına ve devam etmesine katkı sağlamıştır. Bu girişimler, bölgedeki tarımsal üretimi ve çiftçilerin gelirini artırmaya yönelik önemli adımlar olarak değerlendirilmiştir (Hür Söz, 18 Eylül 1956: 2)

Tortum ilçesinin Sağır köyünde kurulan kooperatif, halkın ihtiyaç ve taleplerine göre şekillenerek çiftçilere çeşitli hizmetler sunmuştur. Kavak Yetiştirme Kooperatifi olarak yola çıkan bu girişim, kısa sürede önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Ancak bazı köylüler kavak yetiştiriciliğini tercih etmeyip Meyve Yetiştirme Kooperatifi kurmayı uygun görmüşlerdir. 1956'da 8 girişimci tarafından kurulan Kavak Yetiştirme Kooperatifi, faaliyetlerini hızla geliştirmiştir. Bir yandan kuruluş hazırlıklarını tamamlarken diğer yandan mevcut araziye değerlendirip fidan dikme çalışmalarına başlamışlardır. Bu kapsamda, 3.200 kavak fidanını temin edip dikmeyi başarmışlardır. Bu girişim, köyde kavak yetiştiriciliğinin önemini ve

potansiyelini ortaya koymuştur. Kooperatifin hızlı ve etkili çalışmaları, yerel ekonomiye ve çiftçilerin geçim kaynaklarına önemli katkılarda bulunmuş, aynı zamanda farklı tarımsal faaliyetler için de ilham kaynağı olmuştur. Bu çeşitlilik, bölgedeki tarımsal üretimin sürdürülebilirliğine ve çeşitlenmesine de fayda sağlamıştır. Diğer taraftan, kooperatif üye sayısını artırma girişimleri, müteşebbis heyetin başarılı çabaları sonucunda önemli bir ilerleme kaydetmiştir. Nitekim üye sayısı 60'a çıkarılmıştır (Hür Söz, 21 Mayıs 1957: 1).

Belirtilen süreçte, Kavak Kooperatifini benimsemeyen vatandaşlardan ayrı bir müteşebbis heyet oluşturularak meyve ağacı yetiştirme kooperatifi kurma çalışmaları başlatılmıştır. Bu yeni kooperatifin faaliyetlerini 1958 yılının ilkbaharında daha geniş kapsamlı hâle getirmek hedeflenmiştir. Bu bağlamda, 10.000 adet kavak ve meyve fidanının dikimi için hazırlıklara başlanmış olup, bu girişim bölgedeki tarımsal faaliyetlerin çeşitlenmesine önemli katkılarda bulunmuştur. Sözü edilen kooperatif hareketinin başarıları sadece fidan dikimiyle sınırlı kalmamış, aynı zamanda arıcılık faaliyetlerini de kapsamıştır. Tortum'a bağlı Sağır Köyü'nde 14 üye ile kurulan bir kooperatif, arıcılık, balıkçılık ve ağaç yetiştirme alanlarında faaliyet göstermeye başlamıştır. Adı geçen kooperatif, 10.000 liralık sermaye ile kurulmuş ve çalışmalarına hız kazandırarak 51 adet arılı kovan temin etmiştir. Böylece, bölgedeki tarımsal ve hayvansal üretim potansiyelini artırmayı hedefleyen bu kooperatifler, yerel ekonominin gelişimine katkı sağlamış ve kırsal kalkınmayı desteklemiştir (Hür Söz, 21 Mayıs 1957: 1).

Kooperatiflerin bu başarılı girişimleri, yerel halkın katılımını artırmak ve tarımsal üretimi çeşitlendirmek açısından büyük önem taşımıştır. Meyve ağacı yetiştirme kooperatifi, kavak kooperatifine alternatif bir model sunarak bölgedeki tarımsal üretim faaliyetlerine yeni bir kazanım sağlamıştır. Bu tür girişimler, yerel ekonominin güçlenmesine ve kırsal kesimde yaşayan insanların refah düzeyinin yükselmesine katkıda bulunmuştur. Aynı zamanda, arıcılık ve balıkçılık gibi farklı tarımsal faaliyetlerin desteklenmesi, bölgenin tarımsal çeşitliliğini artırarak sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmiştir (Hür Söz, 21 Mayıs 1957: 2).

Söz konusu durum, Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde tarımsal üretimi ve kırsal kalkınmayı destekleyen kooperatif hareketlerinin başarısını göstermiştir. Yerel halkın katılımı ve girişimciliği, kooperatiflerin başarısında kritik bir rol oynamıştır. Bu tür teşebbüslerin devlet tarafından desteklenmesi ve teşvik edilmesi, kırsal kesimdeki ekonomik faaliyetlerin çeşitlenmesine ve bölgesel kalkınmaya önemli yararlar sağlamıştır. Kooperatiflerin bu başarıları, diğer bölgelerde de benzer girişimlerin hayata geçirilmesi için bir model teşkil etmiştir (Hür Söz, 21 Mayıs 1957: 2).

11 Mayıs 1957 tarihli *Hür Söz* gazetesine göre, Ziraat Müdürü Talip Alpaslan, beraberinde bir ziraat mühendisi ile birlikte Azort ve Alev fidanlıklarını ziyaret ederek yerinde incelemelerde bulunmuştur. Bu ziyaretin amacı, fidanlıkların üretimlerini, fidan çeşitlerini, yetiştirme tekniklerini ve satış-pazarlama faaliyetlerini gözlemlemek ve değerlendirmek olarak açıklanmıştır. Alpaslan, incelemeleri sırasında fidanlıklarda bulunan teknik personel ve işçilerle de görüşerek çalışma koşulları ve sorunları hakkında bilgi almıştır. Ziyaretinin ardından, fidanlıkların çalışmalarından duyduğu memnuniyetini dile getirerek fidan üretiminin bölgenin tarımsal kalkınması için önemli olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca, fidanlıkların daha da geliştirilmesi için gerekli adımların atılacağına dair söz vermiştir. Bu ziyaret, bölgenin tarımsal kalkınması açısından önemli bir gelişme olmuştur. Ziyaret sayesinde fidanlıkların çalışmaları ve bölgeye sağladıkları katkılar hakkında daha fazla bilgi sağlanmıştır. Ziraat Müdürlüğü'nün fidanlıklara daha fazla destek sağlayarak bölgenin tarımsal kalkınmasına katkıda bulunmasını beklediği ifade edilmiştir (Hür Söz, 11 Mayıs 1957: 2).

Hükûmet'in bu alandaki teşvikleri ve vatandaşların yoğun ilgisiyle İspir ilçesi ve köylerinde kavak fidanı dikim çalışmaları hızla devam etmiştir. Bu kapsamda, Şenol köyü sakinlerinin girişimleriyle 5.000 adet kavak fidanı dikilmiştir. Çam ağaçlarıyla çevrili bir köy olmasına rağmen bu fidanların dikilmesi ve köylülerin ağaç sevgisi takdire değer bir gelişme olarak kayıtlara geçmiştir (Hür Söz, 25 Mayıs 1957: 1). İspir'de kavak fidanı dikim çalışmalarının sadece Şenol köyüyle sınırlı kalmadığı, daha geniş bir kapsamda gerçekleştiği ve bunun arkasında hem devlet desteğinin hem de halkın katılımının olduğu görülmüştür. Bu durum hem bölgenin yeşil alanlarının artmasına hem de ağaç sevgisinin yaygınlaşmasına katkıda bulunmuştur (Hür Söz, 7 Mart 1957: 2).

1958 yılında kurulan Doğu-Kavakçılık-Bağcılık-Arıcılık ve Kümes Hayvanları Yetiştirme Kooperatifi, Erzurum ve bölge için önemli bir kalkınma aracı olmuştur. Kooperatif, kapsamlı bir amaç ve faaliyet planı ile bölgedeki tarımın gelişmesine, istihdamın artmasına ve vatandaşların refah seviyesinin yükselmesine fayda sağlamıştır (Hür Söz, 16 Ağustos 1957: 1).

1958 yılı itibarıyla daha da hızlanan kooperatif çalışmaları bünyesinde birçok amaç sıralanmıştır. Bu doğrultuda kurulmuş olan Doğu-Kavakçılık-Bağcılık-Arıcılık ve Kümes Hayvanları Yetiştirme Kooperatifi, Erzurum ve ilçeleri için büyük yararlar sağlayacak gayesinin özünü şöyle açıklamıştır:

“Başta kavakçılık ve bağcılık olmak üzere arıcılık ve her nevi kümes hayvanı yetiştirmek, cinslerini ıslah ve yine başta Erzurum vilayeti ve mülhakatına şamil bulunmak üzere doğu

bölgesinde bu nevi iktisadi ve kültürel hareketlere öncülük ederek kooperatifin faaliyet sahası içinde bu mevzularla ilgili mesleki ve teknik kurslar açmak.

Kümes hayvanları ve arı besinini sağlayacak zirai teşebbüslere girişmek. Ortaklara fidan, arı ve damızlık kümes hayvanı verebilmek için ortaklık kümesleri, damızlık istasyonları, üretme ve ıslah çiftlikleri ve fidanlıklar tesis etmek.

Bu hususlar için lüzumlu malzeme ve işletme vasıtalarını, kümes hayvanları ve arılar için yem, aşı ve sair maddeleri temin etmek, bunların bakım ve barındırılması için bina tesisleri vücuda getirmek.

Kavak ağaçlarından budanan fidelerin fazlasını ihtiyaçlı köylülerimize gayet ucuz fiyatla vererek bölgede kavakçılığın inkişafını sağlamak.

Bu teşebbüsten elde edilecek her türlü mahsulü satış merkezlerine naklederek satmak, temin edilecek geliri genel kurul kararı ile ortaklara tevzi veya işletmeye tahsis etmek.

Kümes hayvanları yetiştirenler arasında teşvik edici sergiler ve müsabakalar tertip ve mükâfatlar dağıtmak, vatandaşın bu konudaki mesleki bilgisinin inkişafına medar olacak neşriyat yapmak, kurumlar açmak ve kooperatifçilik kültürünün yayılmasına çalışmak. Türkiye çapında büyük istihsal ve istihlak imkânlarını sağlamak üzere genel kurul kararı ile bu maksatla kurulmuş şirketlerle birleşmektir” (Hür Söz, 30 Ocak 1958: 2).

Belirli aralıklarla yapılan kongreler vasıtasıyla da vatandaşların konuya ilgileri canlı tutulmaya çalışılmıştır. Böylece çiftçilerle sürekli iletişim hâlinde olarak onların taleplerini gözeterek fayda sağlamanın ve üretkenliklerini artırmanın mümkün olduğu dile getirilmiştir. Bu doğrultuda Vilayet Ziraat, Veteriner ve Ormancılık Kongresi yapılmıştır. Konuşma yapanlar; ağaçsız bölgelerinin ağaçlandırılmasını, motor gücünün arttırılmasını ve Tohum Islah İstasyonu’nun verimli çalışmasını istemişlerdir (Hür Söz, 6 Mart 1958: 2).

Ayrıca Aşkale’de kurulan Fenni Arıcılar Cemiyeti’nin Yıllık Umumi Heyet Kongresi’nin 1959 yılında Aşkale’de yapılacağı belirtilmiştir. Bu Kongre’ye Vali Nureddin Aynuksa, Ziraat Veteriner Müdürleri ve üniversite öğretim üyelerinin katılacakları ifade edilmiştir. Adı geçen cemiyetin Aşkale ve civarında fenni arıcılık sahasında geniş bir çalışma programı hazırladığı duyurulmuştur. Bu faaliyet programında çalışacak olan cemiyetin isim listesinin yakın bir zamanda paylaşılacağı bildirilmiştir (Hür Söz, 14 Şubat 1959: 1).

3.1.8. Çiftçi Eğitimi

DP Dönemi'nin tarım faaliyetlerinde köylü ve devlet yetkilileri koordineli bir şekilde hareket etmiştir. Tarımsal üretimde kullanılması planlanan makine, araç, gereç ve yeniliklerin çiftçi ve devlet yetkileri arasındaki bu iş birliğini zorunlu kıldığı dile getirilmiştir. Hükûmet bir yandan söz konusu alanda vatandaşa getirdiği yeniliklerle kolaylık sağlarken diğer taraftan da halkı bu konuda yetiştirmek görevi üstlenmiştir. Örneğin kurslar açılarak, vatandaşlar belirli bir eğitim süzgecinden geçirilmiştir (Hür Söz 1 Eylül 1956: 1).

Söz konusu mantıkla açılan ve kırk beş gün olarak belirlenen böyle bir eğitim kursunu, köylü ve çiftçilerden oluşan kursiyerler başarıyla bitirmiştir. Ziraat aletleri, direksiyon, sürücülük ve bakım kursu, 16 Temmuz 1956'da başlayarak 31 Ağustos 1956'da imtihanla sona ermiştir. Bir buçuk ay boyunca devam eden bu kursta, köylü ve çiftçi kursiyerler başarılı bir eğitim almıştır (Hür Söz 1 Eylül 1956:1). Ayrıca burada zirai donatım amaçlı birtakım incelemeler de yapılmıştır. Bu amaçla İspir Zirai Donatım Kurumu müfettişlerinden Necati Oğuz ve Nihat Günenç, İspir'e giderek Zirai Donatım İspir temsilciliği için yapılan müracaatları incelemeye başlamıştır (Hür Söz,13 Eylül 1956: 1).

Belirtilen uygulamaların yanı sıra Zirai Donatım Kurumu tarafından makineler alanında bilgili kişilerden teşkil edilen seyyar tamirciler oluşturularak sorunlara yerinde çözüm bulmaya çalışılmıştır. Seyyar tamir ekipleri 3.700 km kat ederek farklı köylerde toplam 65 traktörü tamir etmiştir (Hür Söz,13 Eylül 1956: 1).

İlkbahar ve sonbahar aylarında köylerde yapılan ücretsiz tamirler köylüleri fazlasıyla memnun etmiştir. Ayrıca Zirai Donatım Kurumu şube binasının yanında ziraat aletleri, traktör ve perkins motorları tamir atölyesi meydana getirilmiştir. Bu atölye açılmadan önce krank taşlama işleri Trabzon, Ankara, İstanbul ve Adana'da yapılmaktaydı. Böyle bir atölye böylece büyük bir boşluğu doldurmuştur (Hür Söz, 5 Eylül 1956: 1).

Diğer yandan tarımsal üretimde kullanılan makine, araç, gereç ve yeniliklerin çiftçilere benimsetilmesine yönelik bu türden uygulamalar, DP Dönemi'nde ülke genelinde hayata geçirilmiştir. Ancak bu tarımsal dönüşüm süreci, dönemin büyük şehirlerinde daha hızlı bir gelişim sergilemiş ve Erzurum gibi görece küçük bir şehirdeki ilerleyişi yavaş ve geriden olmuştur. Bu eksikliği gidermek üzere Zirai Donatım Kurumu bünyesinde tarımsal üretimde kullanılan makine, araç ve gereçlerin tamirat işleri belirli dönemlerde gezici ekipler vasıtasıyla çözülmüştür. Bu durum da çiftçilerin işini oldukça kolaylaştıran bir uygulama olmuştur (Hür Söz, 5 Eylül 1956: 1).

3.2. DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ'NDE HAYVANCILIK ALANINDAKİ GELİŞMELER

3.2.1. Et ve Balık Kurumu Erzurum Et Kombinası

AID (Uluslararası Kalkınma Ajansı) tarafından hazırlanan, “Menges Planı” olarak bilinen rapora göre, Türkiye genelinde 9 et kombinası kurulmasına karar verilmiştir (Polatoğlu, 2021: 130). Bu kombinalardan ilkinin Erzurum’da kurulması kararlaştırılmıştır. Bunun amacı, Erzurum’dan Ortadoğu’ya et ihraç etmek ve burayı Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatının (NATO) et ambarı hâline getirmek şeklinde ifade edilmiştir. Erzurum’da kurulacak olan bu tesisin daha sonra özel sektöre devredilmesi düşünülmüştür (Ulus Gazetesi, 30 Kasım 1949: 2).

1945’ten itibaren ciddi anlamda ilk girişimler yapılmış, Kanada gibi et sanayisinde ileri seviyede olan ülkelerdeki kurumlar incelenmiş, Türkiye bünyesine uygun olacak model kabul edilmiş ve böylece Erzurum Et Kombinasının temeli, 15 Ağustos 1949’da atılmıştır (Ulus Gazetesi, 17 Ağustos 1949: 3). İhtiyaca binaen et ve diğer ürünlerin korunması için 1949 yılında soğuk hava deposunun kurulmasının gerekliliği vurgulanmış ve bu ancak 1951 yılı itibarıyla yapılmıştır (Doğu Gazetesi, 28 Aralık 1949: 2).

1952’de Erzurum Et Kombinasının¹⁰ kurulmasıyla birlikte Toprak Mahsulleri Ofisi bünyesinde yürütülen et sanayii, bu kuruma devredilmiştir. Türkiye’de modern anlamda et kesimi için kurulan ve ülkenin ilk et kombinası olan tesis, 1953’te Erzurum’da faaliyete geçmiştir (Küçükkuşurlu, 2018: 187).

11 Temmuz 1953’te Et ve Balık Kurumu Erzurum Et Kombinası, tecrübe kesimlerine başlamıştır. Bu kapsamda, 1953’te beş buçuk aylık faaliyetinde 12.500 sığır, 56.000 koyun; 1954 yılında 21.290 baş sığır ve 89.777 koyun; 1955 yılında ise 32.383 baş sığır ve 51.715 baş koyun satın alıp kesimini yaparak işlediği ürünleri Askerîye ve halkın tüketimine sunmuştur. 3. Ordunun Erzurum ve civarı birliklerinin et ihtiyacı Et Kombinası tarafından temin edilmiştir (Polat, 2021: 34).

Kombinada canlı hayvan alım-satımında kullanılmak üzere 10 tonluk bir baskülün Ticaret Borsasından satın alınmasına, ayrıca hayvan pazarı yeri ile kapalı ve açık padokların da ¹¹Belediyeden satın alınmasına yönelik Kombina Genel Müdürlüğünce ilgili kurumlara teklif

¹⁰ Erzurum Et Kombinasının kuruluşu hakkında bk. (8221 Sayılı ve 1 Ekim 1952 Tarihli Resmî Gazete).

¹¹ Padok, özellikle büyükbaş hayvanların güvenli bir şekilde barındırılması, otlatılması ve kontrol edilmesi amacıyla etrafı çitlerle çevrilen alanları ifade etmektedir (<https://www.mynet.com/>).

mektupları gönderilmiştir. Belediyeden satın alınacak padoklar ile üreticinin satmak üzere pazara götürüp de satamadığı büyük ve küçükbaş hayvanların muhafaza edilebileceği ifade edilmiştir. Aynı şekilde Ticaret Borsasından satın alınacak baskülle de et fiyatlarının doğru bir şekilde belirlenebileceği söylenmiştir. Bu satın almaların bir yandan çiftçilerin hayatını kolaylaştıracağı diğer yandan halkın et ürünlerine adil fiyatlardan erişimini sağlayacağı belirtilmiştir (Hür Söz, 28 Aralık 1955: 1).

Öte yandan, canlı hayvan pazarındaki işlemleri düzenleyip denetlemek için pazarın Mahallebaşı'ndan Kombina civarına nakledilmesi gündeme getirilmiştir. Böylece hayvan alım ve satım işlemlerinin belirli bir düzene kavuşturulması, üretici, tüketici ve özellikle hayvancılıkla uğraşan çiftçi ve esnafın yararına olacağı dile getirilmiştir. Tartı ile yapılacak bu işlemlerde şehirdeki et fiyatlarının doğru bir şekilde tespit edilebileceği ve bunun her kesimin yararına olacağı ifade edilmiştir (Hür Söz, 29 Mayıs 1956: 2).

Ancak Küçük Celepçiler Cemiyeti, hayvan pazarının Mahallebaşı'ndan Kombina'ya taşınmasına karşı çıkmıştır. Cemiyet mensupları, hayvan pazarının Kombina'ya taşınmasının Mahallebaşı'ndaki esnafı ve Cemiyet mensuplarını zor duruma sokacağını söylemiştir (Hür Söz, 28 Aralık 1955: 1). Söz konusu itiraza rağmen Belediye meclisinin toplantısında, canlı hayvan pazarının Mahallebaşı'ndan Kombina civarına nakledilmesine karar verilmiştir (Hür Söz, 30 Aralık 1955: 1). Böylelikle canlı hayvan pazarı et kombinası civarına nakledilmiş oldu. Mahallebaşı civarındaki hayvan pazarı ise 28 Mayıs 1956 tarihinde Erzurum Belediyesince satın alınmış ve Erzurum Et Kombinasının faaliyet sahasına tahsis edilmiştir (Hür Söz, 29 Mayıs 1956: 2).

Hayvan pazarının nakledilmesi kararı sonrasında Et Kombinası Genel Müdürü Ekrem Barlas, Erzurum Et Kombinası lokalinde Celepçilerle bir toplantı yapmıştır. Buradaki konuşmasında Celepçilere şunları söylemiştir: *“Kurumumuz 1953'te faaliyetlerine başlamış ve ilk iş sahamız Erzurum'da kurulmuş ve en büyük tesisimizde burada inşa edilmiştir. Bu münasebetle burada bir de yem fabrikası kurmayı düşünmekteyiz. Burada 750 bin koyun, 120 bin sığır satın alımı yapacağız. Şimdiye kadar 62 tesis kurduk. Kurumumuz, Erzurum'daki arkadaşlarımızın feragatli çalışması neticesinde rekor kırmış durumdadır. Sebze ve balık işiyle de meşgul oluyoruz. Ve bunları dış memleketlere de satmaktayız. Amacımız hakiki iş adamlarından istifade etmektir. Her yerde her zaman fikirlerinizden istifade etmek isterim. Sonuç olarak randımana iç yağının da dâhil edilerek fiyatların ayarlanması, bilhassa fiyatların mevsimlere göre sabit bir şekilde ayarlanması, besi hayvanı ve diğer hayvanlar arasında fark*

gözetilmesi konularına çözüm sağlanacaktır”. (Hür Söz, 24 Ağustos 1956: 2). Barlas, konuşmasının ardından toplantıya katılan Celepçiler’in görüşlerini de aldı ve bu konu başlıklarının hepsinin yakın zamanda ve karşılıklı istişarelerle düzeltilileceğini belirterek toplantıyı sonlandırdı (Hür Söz, 24 Ağustos 1956: 2).

Öte yandan kombina sahasında bir sergi tertip edilmiştir. Erzurum bölgesinde 4 yıldır devam eden sığır ve koyun ırkını suni tohumlama metoduyla yetiştirme çalışmalarının bir ürünü olan yarımkan ve montofun danalar ile safkan ve yarımkan merinos kuzu ve koyunlarının sunulduğu sergi 7 Ekim 1956 tarihinde kombina sahasında gerçekleştirilmiştir (Hür Söz, 6 Ekim 1956: 2).

Belirtilen dönemde Et Kombinasına ve hayvan pazarına yönelik düzenlemelere ve yapılan çalışmalara rağmen yükselen et talebini karşılamakta güçlükler çekilmiştir. Erzurum Et Kombinesinin ürettiği et miktarı, şehirdeki halkın talebini karşılayamamış ve halk satış mağazalarının önünde kuyruklar oluşturmuştur (Hür Söz, 27 Mayıs 1957: 2). Artan talebi karşılamak üzere Erzurum Et Kombinası Müdürlüğü, satış mağazalarına ilaveten şehrin merkezî yerlerinde seyyar satış stantları kurarak et ihtiyacını karşılama yönünde çaba sarf etmiştir (Hür Söz, 25 Eylül 1957: 2).

Halkın et ürünleri talebini karşılamak üzere şehir merkezinde bu gelişmeler yaşanırken ilçelerden et üretiminin artırılabilmesine yönelik yeni yatırımların yapılacağı yönünde haberler gelmeye başlamıştır. Halkı rahatlatan bu haberlerin birinde, Hasankale ilçesinde pastırmahane ve kavurmahane tesislerinin kurulacağı ve pastırmahanenin 200 bin liralık inşaatına yakında başlanacağı duyurulmuştu. 85 bin liraya mal olacağı tahmin edilen bu tesise ait ihalenin 28 Haziran 1957’de Hasankale Belediyesinde yapılacağı bildirilmiştir (Hür Söz, 26 Haziran 1957: 2).

3.2.2. Canlı Hayvan Ticareti

Erzurum, coğrafi bakımdan engebeli arazileri ve büyük dağ silsileleriyle çevrili geniş yüzölçümüne sahip bir ildir. Geniş bir alana yayılan dağ silsileleri arasında fazla sayıda su kaynaklarını barındırmakta ve bitki örtüsünün çeşitlilik gösterdiği zengin meraları içermektedir. Sahip olduğu bu doğal kaynaklar hayvancılık için elverişli bir ortam sunmaktadır. Erzurumlular, ilin bu doğal kaynaklarından hayvancılık faaliyetlerinde önemli düzeyde yararlanmaktadır.

Erzurum, Doğu Anadolu Bölgesi'nin ulaşım ve ticaret bakımından merkezî bir noktasında konumlanmıştır. Bu yönüyle bölge açısından oldukça büyük bir ekonomik lokomotif özelliği taşımıştır. Erzurum, ürettiği hayvansal ürünleri İstanbul ve Ankara başta olmak üzere birçok ile ihraç etmiştir. Bu ticari faaliyetler, demiryolunun Erzurum'a ulaştığı 1939 yılına kadar genellikle kamyon ve arabalarla yapılmıştır (Güncel ve Ayarko,1954: 73-96).

İstanbul-Ankara arası demiryolunun 1939 yılında Erzurum'a ulaşmasından sonra kolaylaşan canlı hayvan sevkiyatında önemli artışlar olmuştur. Kars, Erzurum, Erzincan, Van, Diyarbakır ve Bitlis'ten alınan hayvanlar, Erzurum'da toplanmış ve gidecekleri illere Erzurum'dan trenle sevk edilmeye başlanmıştır. Ancak İkinci Dünya Savaşı koşullarında, vagon sayısının azlığı, bu sevkiyatta ciddi düzeyde aksamalara ve büyük merkezlerde et fiyatının yükselmesine neden olmuştur. Yaşanan aksama nedeniyle ellerindeki hayvanları satamayan tüccar ve köylü de büyük sıkıntı yaşamıştır. Hayvan sevkiyatındaki bu dönemsel aksaklıkları giderebilmek üzere önceki sevk yolu olan Trabzon Limanı zaman zaman devreye sokulmuştur (Akşam Gazetesi, 13 Ağustos 1945: 3).

Ancak canlı hayvan sevkiyatında yaşanan aksaklıkların uzun süre devam etmesi durumunda, Trabzon Limanı'nın yetersiz kaldığı anlaşılmış bu sorunun kalıcı bir şekilde çözüme kavuşturulmasının gerekli olduğu ortaya çıkmıştır.

Canlı hayvan sevkiyatındaki aksaklıklar sürerken bunu kendi lehlerine dönüştüren fırsatçılar türemeye başlamıştır. Dönemin *Hür Söz* gazetesindeki bir haber, canlı hayvan sevkiyatında yaşanan aksaklıkların et fiyatlarında ne denli bir artışa yol açtığını göstermesi açısından önemlidir. Haberde şu ifadeler yer almıştır: *“Erzurum'da sığır eti kayıplara karıştı. Ramazan Bayramı'ndan bu yana et kombinası kasaplara şehrin ihtiyacını karşılayacak miktarda et veremiyor. Bazı fırsatçılar halka fahiş fiyatta et satmaktadır”* (Hür Söz, 8 Mayıs 1958: 1).

Öte yandan canlı hayvan sevkiyatındaki bu aksaklıklar, hayvan pazarında ticaretin kaçak bir şekilde yapılmasına neden oluyordu. Yapılan incelemelerde, yeni canlı hayvan pazarında bazı tüccarların usulsüz bir şekilde hayvan satın aldıkları ve çeşitli vilayetlere kaçak olarak götürdükleri tespit edilmişti. Bu suçu işleyenler, dolaylı olarak vergi kaçakçılığı da yapmaktaydı. Canlı hayvan ticaretindeki bu kayıt dışı uygulamaların sonucunda, şehirdeki halk et sıkıntısı çekmekte ve bir kilo et alabilmek için vatandaşlar saatlerce kasap dükkânları önünde beklemekteydi (Hür Söz, 27 Mayıs 1958: 2).

Dönemin koşullarında yaşanan bu hadiseler, şehirdeki halkın her iki açıdan da mağduriyet yaşadığını gösteriyordu. Alıcı konumundaki kişi ya ürüne ulaşamıyor ya da ulaşsa bile yüksek fiyat ödüyordu. Satıcı konumunda olan ise elinde olmayan sebeplerden ötürü bir türlü vatandaşı memnun edemiyor ve ekonomik açıdan kazanç da sağlayamıyordu (Hür Söz, 27 Mayıs 1958: 2).

Belirtilen bu olumsuz gelişmelerinin yanında bir takım müspet olaylar da meydana geliyordu. Geçmişi çok eskiye dayanan tarihi İspir Panayırı'nın yeniden açılması insanlara farklı bir motivasyon katıyordu. Bu panayırda, hayvan satışlarında en çok rağbet gören türü katırlar oluşturunuyordu. Panayırda 1 yaşındaki katır 500, ve koyunun çifti ise 60-70 liraya kadar satılabiliyordu (Hür Söz, 24 Eylül 1956: 2). Ayrıca canlı hayvan besleyip geçimini bu yolla temin eden vatandaşa yönelik birtakım gelişmelere imkân sağlayan kooperatifler de bu konuya kayıtsız kalmıyor ve bir dizi çalışmalar yapıyordu. Bu kooperatifler, kaçakçılıkla mücadele, ürün zayıyatını önleme, gelir sağlayan yeni işler gibi konularda çalışmalar yaparak halkı bilgilendirme yoluna gidiyordu. Ayrıca halkı bilinçlendirme yönünde katkı sunabilmek üzere geniş katılımlı İnekçilik-Sütçülük Kooperatifi Kongresi'nin 1958 yılında yapılmasını planlıyordu (Hür Söz, 7 Nisan 1958: 2).

3.2.3. Hayvan Hastalıklarıyla Mücadele Çalışmaları

Erzurum, hayvancılığın yoğun yapıldığı bir bölge olduğundan hayvan hastalıkları bu dönemde ciddi bir sorun oluşturunuyordu. Şap hastalığı, tüberküloz ve brusella gibi hastalıklar özellikle büyükbaş hayvanlar arasında yaygın görülmekteydi. Hayvan hastalıklarıyla mücadelede, DP'nin ülke genelinde yürüttüğü politikalar Erzurum'da da aynı şekilde uygulanmıştı (Tunca, 1961: 40-45).

DP Dönemi'nde “Şap Hastalığı Avrupa Mücadele Komisyonu Kuruluş Anlaşmasına Türkiye'nin Katılması Hakkında Kanun” (8970 Sayılı 01.04.1955 Tarihli Resmi Gazete) 1955'te kabul edilerek şap hastalığına karşı ulusal ve uluslararası önlemler almak için bir “Komisyon” kurulması kararlaştırılmıştır. Benzer şekilde Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) ile yapılan anlaşma gereğince (9011 Sayılı ve 21.05.1955 Tarihli Resmi Gazete) aşı üretim merkezi kurup, çalıştırmak için Türkiye'ye iki uzman getirilmesine karar verilmiştir (Genç ve Özgür, 2017: 42).

DP'nin, hayvan hastalıklarıyla mücadele konularında uluslararası kuruluşlara katılarak dünyadaki yeni gelişmeleri takip etme yönündeki bu çabaları, ülke içinde enstitüler, laboratuvarlar, araştırma merkezleri, hastaneler ve dispanserler şeklinde oluşturulan

kuruluşlarla da desteklenmiştir. Türkiye'nin dört bir yanında kurulan bu kuruluşlardan biri de Hayvan Hastanesi olarak 1954'te Erzurum'da ihdas edilmiştir. DP Dönemi'nde oluşturulan bu kuruluşlar kronolojik olarak şöyle sıralanabilir: 1950'de Konya Aşı ve Serum Enstitüsü, Samsun Bölge Laboratuvarı, Afyon Hayvan Dispanseri, 1951'de İzmir Bornova Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü, 1952'de Kastamonu Hayvan Dispanseri, Elazığ Veteriner Bakteriyoloji Enstitüsü, Çorum Hayvan Dispanseri ve Çanakkale Hayvan Dispanseri, 1953'te Diyarbakır Hayvan Hastanesi ve Van Hayvan Hastanesi, 1954'te Erzurum Hayvan Hastanesi, 1955'te Aydın Hayvan Dispanseri, 1956'da Urfa Hayvan Dispanseri, 1957'de Edirne Hayvan Dispanseri, 1959'da Denizli Veteriner Bölge Laboratuvarı, Diyarbakır Veteriner Bölge Laboratuvarı, Gaziantep Hayvan Dispanseri, Balıkesir Hayvan Dispanseri ve Tokat Hayvan Dispanseri. Adı geçen kuruluşların faaliyete geçmeleriyle birlikte ilgili dönem aralığında yaklaşık olarak 251.994 hayvanın tedavi edildiği belirtilmiştir (Genç ve Özgür, 2017: 42).

SONUÇ

Tek Parti yönetiminin 1923-1938 döneminde kaydettiği dikkate değer ve önemli gelişmeler, Cumhuriyet hükûmetlerinin modernleşme ve reform süreçlerine katkıda bulunmuştu. Ancak 1939-1950 döneminde meydana gelen bazı özel şartlar ve zorluklar, hükûmetlerin kitleler nezdinde değer kaybetmesine ve sosyolojik desteklerinin zayıflamasına yol açmıştır. 1939-1945 yılları arasındaki II. Dünya Savaşı sürecinde, Türkiye’de yaşanan ekonomik sıkıntılar halkın yaşam koşullarını olumsuz yönde etkilemiş ve bu durum, jandarma ve tahsildar baskısı ile birleştiğinde kitlelerin devlet ve resmî ideoloji ile olan bağlarının daha da zayıflamasına neden olmuştur. Savaş yıllarının getirdiği ekonomik zorluklar ve toplumsal baskılar, halkın memnuniyetsizliğini artırmış ve Hükümet’e olan güveni sarsmıştır.

Bu sosyoekonomik ve politik koşullar altında, 1946 yılında Türkiye’nin çok partili siyasal hayata geçişi, halkın biriken rahatsızlıklarını ve değişim taleplerini gün yüzüne çıkarmıştır. İlk çok partili seçimlerde bu toplumsal huzursuzluklar belirginleşmiş ve 1950’ye gelindiğinde, CHP iktidarı sona ererek yerini DP’ye bırakmıştır. Bu geçiş, 27 yıllık Tek Parti iktidarının sona erdiği ve Türkiye’nin demokratikleşme sürecinde yeni bir dönemin başladığı anlamına gelmiştir. Sonuç olarak, Tek Parti Dönemi boyunca yaşanan gelişmeler ve ardından gelen sosyo-politik değişimler, Türkiye’nin siyasi tarihinde önemli bir iz bırakmış ve çok partili hayata geçiş süreci, halkın devlet ile olan ilişkilerinde ve siyasi tercihlerinde köklü değişikliklere yol açmıştır. Bu süreç, devletin ve ideolojinin merkezde olduğu yönetim anlayışından, halkın taleplerine daha duyarlı ve katılımcı bir siyasi yapıya geçişin başlangıcını simgelemiştir.

14 Mayıs 1950 Genel Seçimleriyle yönetime gelen DP, on yıllık iktidarı boyunca yaptığı siyasi, ekonomik ve sosyal faaliyetlerle Türkiye tarihinde önemli bir yere sahip olmuştur. DP, Türkiye’nin dışa açılmasına katkıda bulunmuş ve izlediği dış politikalarla uluslararası alanda aktif bir rol oynamıştır. Ekonomik politikalar alanında ise liberalleşme ve modernleşme yolunda önemli adımlar atılmıştır. Bu dönemde cesurca uygulanan liberalleşme ve modernleşme faaliyetleri, sonraki dönemler için değerli bir tecrübe oluşturmuştur.

Atatürk Dönemi’nde kısa bir süre denenen tarımda mekanizasyon, DP iktidarında ikinci defa dış yardımlarla başlamış ve bu çalışmalar hızla devam etmiştir. DP Dönemi’nde dış yardımların yanı sıra devlet kaynakları da seferber edilerek kredi imkânları artırılmıştır. Özellikle traktör başta olmak üzere tarım makinelerinin sayısının artması, tarım alanlarının genişlemesine ve tarımsal üretimin gelişmesine katkı sağlamıştır. Bu gelişme, aynı zamanda

tarımda iş gücü fazlası meydana getirmiş ve köylerden kentlere göçü hızlandırmıştır. Tarımda makineleşmenin beraberinde getirdiği yedek parça sıkıntısı ise ülkede tarım makineleri sanayisinin doğmasına neden olmuştur. Bu dönemde çeşitli markalarda traktörlerin ithal edilmesi ve yedek parça temininin yetersiz kalması, bir süre sonra bazı traktörlerin kullanılamaz duruma gelmesine yol açmıştır.

Tarımda modernleşme, yalnızca mekanizasyon ile sınırlı kalmamış, gübreleme, ilaçlama, tohum ıslahı ve sulama alanlarında da gözle görülür ilerlemeler kaydedilmiştir. DP Dönemi'nde özellikle suni gübre sanayisi önemli ölçüde gelişmiştir. Tarımda makineleşme ve tarım ürünlerinin artışı, devlet kurumlarının katkısı büyük olmuştur. Kredi imkânlarının artırılması, destekleme alımlarının yapılması, tarım makinelerinin ithalatı, satışı ve üretimi, kaliteli tohumların üretilmesi, damızlık hayvanların çoğaltılması, sulama sistemlerinin geliştirilmesi gibi faaliyetler büyük ölçüde devlet kurumları tarafından hayata geçirilmiştir. Devlet Üretme Çiftlikleri de bu dönemde önemli miktarda tarımsal üretim yapmıştır.

DP'nin liberal ekonomiyi benimsemiş olmasına rağmen tarım sektöründe devletin bu kadar aktif rol oynaması bir çelişki gibi görünse de bu faaliyetler devletçiliği geliştirmek amacıyla değil, çiftçiyi kalkındırmak için yürütülmüştür. Bu dönemde çiftçilerin ekim alanları önemli ölçüde artmıştır. Ancak büyük çiftçiler, üretim alanlarını küçük çiftçilere oranla daha fazla büyütmüşlerdir. DP Dönemi'nde yapılan toprak reformu ile başta toprak adaleti sağlanması hedeflenirken bu uygulama, topraksız köylüye kamu topraklarının dağıtılması şekline dönüşmüştür. Bu politika, küçük çiftçi oranının artmasına yol açmıştır. Sonuç olarak DP'nin on yıllık iktidarı boyunca gerçekleştirilen politikalar, Türkiye'nin tarım sektöründe önemli değişimlere ve gelişmelere yol açmıştır. Tarımda makineleşmenin hız kazanması, devletin destekleyici rolü ve tarımsal üretimdeki artış, Türkiye'nin ekonomik yapısını değiştirmiş ve gelişme sürecine fayda sağlamıştır. Bu dönemde yaşanan tecrübeler, Türkiye'nin ilerleyen yıllardaki tarım politikalarına da ışık tutmuştur.

Yurt genelinde seçimleri kazanan DP Genel Başkanı Adnan Menderes, başbakan sıfatıyla ilk gezisini 2 Ekim 1950'de Erzurum'a yapmıştır. Menderes'in bu ziyareti, DP'nin iktidara geldiği dönemde bölgesel kalkınmaya verdiği önemin bir göstergesi olmuştur. Bu kapsamda topraksız köylüye toprak dağıtımı yapılmış, arazi sulama, yol yapımı ve selektör makinelerinin yurtdışından getirilmesi için Marshall Planı'nın bütçesinden yararlanılmıştır.

DP, iktidara geldikten sonra Erzurum'da birçok faaliyette bulunulmuş ve bu faaliyetler arasında köy yollarının yapımı öne çıkmıştır. Erzurum halkının yaşadığı birçok sıkıntıya çözüm

getirilmiş, tarıma yönelik yatırımlar yapılarak çiftçilerin kalkınması sağlanmıştır. Bu dönemde, tarım sektörüne yapılan yatırımlar ve verilen destekler, bölgenin ekonomik yapısında olumlu değişikliklere yol açmıştır.

DP iktidarının on yıllık sürecinde, Türk siyasal ve toplumsal yaşantısında büyük dönüşümler yaşanmıştır. Bu dönemde köylüler, siyaseti etkileyerek ona yön verme, kendi geleceklerini tayin etme ve devlet dairelerine girerek sorunlarını dile getirme imkânlarına kavuşmuşlardır. Bu gelişmeler, yıllarca ezilmiş olan benliklerinde bir güven duygusu meydana getirmiştir.

DP Dönemi'nde toplum hizmetine sunulan tesisler sayesinde de Erzurum için önemli kazanımlar elde edilmiştir.

Bu tesislerin başında gelen Erzurum Şeker Fabrikası, geniş bir iş istihdamı sağlamıştır. Bir yandan bünyesinde çalıştırdığı işçiler ile halka çalışma imkânı sunmuş, diğer taraftan da hammadde kaynağı olan şeker pancarı ekimi dolayısıyla da Erzurum çiftçisine geniş bir sahada üretim fırsatı sağlamıştır. Böylece şehirde işsizlik sorununun çözümünde büyük mesafe alınmış ve çiftçinin aktif tarıma kazandırılması adına önemli bir başarı elde edilmiştir.

Bir başka önemli kurum olan Erzurum Et Kombinasının kuruluşu ile de şehrin et ihtiyacı giderilerek hayvancılık teşvik edilmiştir. Bu sayede vatandaş, ucuz ve kolay bir şekilde et temin etmiş ve çiftçi ise kendi imkânları doğrultusunda zarara uğramadan hayvan satışını yapmıştır. Bu dönemin en temel sorunlarının başında gelen hayvan yemi problemine çözüm üretmek amacıyla 1959' da Erzurum Yem Fabrikası işletmeye açılmıştır.

DP Dönemi'nde hayvan hastalıklarına çözüm üretmek amacıyla da ciddi uğraşlar verilmiştir. Bu bağlamda Erzurum Hayvan Hastanesinin açılışı çok önemli olup bu gelişme, Atatürk Üniversitesi bünyesinde yapılan çalışmalarla da desteklenmiştir. Böylece söz konusu hastalıklara çözüm sağlanmış ve hayvan zayıflığı dolayısıyla çiftçinin mağdur olmasının önüne geçilmiştir.

Sonuç olarak, DP'nin on yıllık iktidarı, Türkiye'nin siyasi ve ekonomik yapısında önemli değişimlere yol açmış ve özellikle tarım sektöründe köklü dönüşümler yapılmıştır. Ancak bunlar, uzun vadeli ve kalıcı bir değişimin temeli olamamış, dış yardımlara bağımlılık ve yapısal sorunlar nedeniyle zamanla zayıflamıştır. Erzurum özelinde yapılan değerlendirmeler, DP'nin yerel kalkınmaya verdiği önemi ve tarım politikalarının etkilerini gözler önüne sermiştir. Bu dönemde elde edilen tecrübeler, Türkiye'nin gelecekteki tarım

politikalarına ışık tutacak nitelikte olup, tarım sektöründe daha sürdürülebilir ve yerel dinamiklere uygun stratejilerin geliştirilmesi gerekliliğini ortaya koymuştur.

KAYNAKÇA

Arşivler

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)
BCA. 030.01.100.616.1.
BCA. 030.10.66.441.18.
BCA. 030.10.77.509.15.

Kitaplar ve Makaleler

- Ahmad, Feroz (1992), **Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)**, Çev. Ahmet Fethi, İstanbul: Hil Yayınları.
- Ahmad, Feroz ve Ahmad, T. Bedia (1976), **Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi (1945-1971)**, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Akkerman, Naki Cevat (1950), **Demokrasi ve Türkiye’de Siyasi Partiler Hakkında Kısa Notlar**, Ankara: Ulus Basımevi.
- Aksoy, M. (2019), “Kore Savaşı’nın Türkiye’de Demokrasinin Gelişimine Etkisi”, **Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi**, 3(1), s. 1-12.
- Akşin, Sina (2004), **Ana Çizgileriyle Türkiye’nin Yakın Tarihi (1789-1980)**, Ankara: İmaj Yayıncılık.
- Akşin, Sina (2008), **Kısa Türkiye Tarihi**, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Albayrak, Mustafa (2004), **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti 1946-1950**, Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Anker, Desmond L. W. (1956), “Ziraatın Makineleşmesinin Neticeleri”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, 11(1), s. 20-40.
- Apuhan, Recep Şükrü (2007), **27 Mayıs’tan Yassıada Mahkemelerine Menderes**, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Armaoğlu, Fahir (1991), **Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri**, Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Armaoğlu, Fahir (2017), **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)**, İstanbul: Alkım Yayınları.

- Ataşağun, Yusuf Saim (1940), **Türkiye’de Ziraî Kredi Kooperatifleri: 1929-1939**, İstanbul: Kenan Basımevi ve Kiliş Fabrikası.
- Ateş, Turan (2007), **Demokrasi, Siyasi Partiler ve Seçim**, İstanbul: Beta Yayınları.
- Aydemir, Şevket Süreyya (1998), **Menderes’in Dramı (1899-1960)**, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Aydemir, Şevket Süreyya, (1999), **Menderes’in Dramı**, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Aydoğın, Metin (2003), **Yeni Dünya Düzeni Kemalizm ve Türkiye**, İstanbul: Kum Saati Yayınları.
- Aydoğın, Metin (2006), **Türkiye Üzerine Notlar (1923-2005)**, 30. Baskı, İzmir: Umay Yayınları.
- Balcı, Meral ve Karadeniz, Yeşim (2018), “1945 Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu Tartışmalarının Siyasetteki Muhalif Oluşuma Etkisi ve Demokrat Parti’nin Kuruluşu”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 57, s. 271-279.
- Barutçu, Faik Ahmet (1977), **Siyasi Anılar (1939-1954)**, İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Birand, Mehmet Ali (1991), **Demirkırat**, İstanbul: Doğan Kitap,
- Boratav, Korkut (1969), **Gelir Dağılımı**, İstanbul: Gerçek Yayınları.
- Boratav, Korkut (2009), **Türkiye İktisat Tarihi 1908-1985**, Ankara: İmge Yayınevi.
- Bozdağ, İsmet (2007), **Darağacında Bir Başbakan**, İstanbul: Truva Yayınları.
- Bülbül, Bilgehan (2006), **Marshall Planı ve Türkiye’de Uygulanışı 1948-1957**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Cevdet Nasuhi (1934), “Kooperatif Nedir?”, **Karınca**, 1(1), s. 1-12.
- Çavdar, Tevfik (2003), **Türkiye’nin Demokrasi Tarihi**, 5. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi.
- Çavdar, Tevfik (2004), **Türkiye’nin Demokrasi Tarihi**, 6. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi.
- Çavdar, Tevfik (2006), **Küresel Kapitalizmin Girdabında Türkiye**, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Çınar, Yusuf (2018), “Modernleşme ve Bağımlılık Teorisi Ekseninde Marshall Yardımı ve Türkiye”, **Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 16(2), s. 325-350.

- Çolak, Filiz (2002), “Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş ve Demokrat Parti (1945-1950)”, Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek ve Salim Koca (Ed.), **Türkler Ansiklopedisi Cilt 16**, içinde (769-782), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Çufalı, Mustafa (2004), **Türkiye’de Demokrasiye Geçiş Dönemi (1945-1950)**, Ankara: Babil Yayınları.
- Çufalı, Mustafa (2005), **Türkiye’de Demokrasiye Geçiş Dönemi (1945-1950)**, İstanbul: XYZ Yayınları.
- Demir, Nesrin ve Tekir, Osman (2018), “Marshall Planı, Yeni İpek Yolu Projesi ve Çin-ABD Rekabeti”, **İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 7(1), s. 32-45.
- Demiral, Cafer (1973), **Türkiye’nin 42 Hükümeti**, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Yayınları, Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Demokrat Parti-DP (1949), **Demokrat Parti Tüzük ve Programı**, Ankara Doğu Matbaası.
- Dernek, Zeynep (2006), “Cumhuriyet’in Kuruluşundan Günümüze Tarımsal Gelişmeler”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi**, 1(1), s. 1-12.
- Dikilitaş, Osman Sait (2007), **Demokrat Parti Hükümetlerinin Sosyo-Ekonomik Alandaki İcraatları (1950–1960)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dinler, Zeynel (1996), **Tarım Ekonomisi**, 1. Baskı, Bursa: Ekin Kitabevi.
- Emiroğlu, Ahmet, Koçyiğit, Necmettin ve Kesici, Süleyman (2012), “Demokrat Parti yönetiminde ekonomik politikalar”, **Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 8(1), s. 73-92.
- Erdoğan, Ziya, (2008), **1950-1960 Döneminde Türkiye’de İzlenen İktisat Politikalarının Analizi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erer, Tekin (1963), **Türkiye’de Parti Kavgaları**, İstanbul: Ticaret Postası Matbaası.
- Eroğul, Cem (1990), **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, Ankara: İmge Kitabevi.
- Eroğul, Cem (1998), **Demokrat Parti, Tarihi ve İdeolojisi**, Ankara: İmge Kitabevi.
- Eroğul, Cem (2013), **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, İstanbul: Yordam Kitabevi.

- Ertem, Barış (2009). “Türkiye-ABD İlişkilerinde TRUMAN Doktrini ve Marshall Planı”, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 12(21), s. 377-397.
- Eryılmaz, Hamza Gökhan (2019), “Türkiye’de 1954-57 Dönemi İktidar-Muhalefet İlişkileri”, **Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 7(1), s. 72-88.
- Geçikli, Recep Murat, (2010), **1946-1960 Yılları Arasında Erzurum’da Siyasi Hayat**, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Genç, Savaş Volkan ve Özgür, Atilla (2017), “Demokrat Parti dönemi Hayvancılık Politikaları ve Veteriner Hekimliği Hizmetleri”, **Veteriner Hekim Der Dergisi**, 88(2), s. 38-50.
- Gimbel, John (1976), **The Origins of The Marshall Plan**, Virginia: Stratford University Press.
- Gökgöl, Mehmet (1935), **Türkiye Buğdayları**, Ankara: Tarım Bakanlığı Yayınları.
- Gönlübol, Mehmet ve Ülman, Haluk (1969), **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1965)**, Ankara: Ankara Üniversitesi SBF Yayınları.
- Günçel, Sabahattin ve Ayarko, Mehmet (1954), “Erzurum kılavuzu”, Fuad Muhasiboğlu (Ed), **Türkiye Almanca Külliyyatı Vilayetler Kılavuzu (A) Serisi Hususi Nüsha**, içinde (70-112), İstanbul: Basın ve Yayın Limited Ortaklığı Matbaası ve M. Sıralar Matbaası.
- Hale, William (1996), **Türkiye’de Ordu ve Siyaset**, Çev. Ahmet Fethi, İstanbul: Hil Yayınları.
- Hatemi, N. (2010), **Mareşal Fevzi Çakmak ve Günlükleri**, 2. Cilt, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- İlbeyi, Özer (2015), **Demokrat Parti Dönemi Siyasi ve Sosyal Hayat**, İstanbul: İskenderiye Kitap.
- İloğlu, Asım. Süreyya, (1964), “Türkiye’de Ziraî Kredi ve T. C. Ziraat Bankası”, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, 15(1), s. 89-111.
- İnan, Süleyman ve Haytoğlu, Ercan (2006), **Yakın Dönem Türk Politik Tarihi**, Ankara: Anı Yayıncılık.
- İnci, İbrahim (2022), “Tarihsel Süreç İçinde Türkiye’de Tarımsal Makine ve Ekipmanların Modernizasyonu 1948-1960”, **MECMUA Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi**, 7(13), s. 142-154.
- Kara, Mustafa (2003), **Kooperatifçilik**, Ankara: Poyraz Ofset.
- Karpat, Kemal H. (1967), **Türk Demokrasi Tarihi**, İstanbul: Timaş Yayınları.

- Karpat, Kemal H. (2015) **Kısa Türkiye Tarihi 1800-2002**, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kazgan, Gülten (2003), **Tarım ve Gelişme**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kazgan, Gülten (2008), “Cumhuriyet Tarihinde Yaşanan Yapısal Dönüşümler”, **Kuruluşunun 85. Yılında Cumhuriyet’in Projeleri Sempozyumu, Siyaset-Hukuk-Toplum-Ekonomi Bildiriler Kitabı**, (34-45). Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İstanbul.
- Kazgan, H. (2006), **Galata Bankerleri**, Ankara: Orion Yayınları.
- Keyder, Çağlar (1988), **Türk Tarımında Küçük Meta Ürünlerinin Yerleşmesi (1946–1960)**, Ankara: Maya Matbaacılık.
- Kıvılcımlı, Hikmet (1989), **Türkiye’de Kapitalizmin Gelişimi**, İstanbul: Biblotek Yayınları.
- Köroğlu, Semiha (2003), **Avrupa Birliğinde ve Türkiye’de Tarımsal Örgütlenme**, Yayınlanmamış AT Uzmanlık Tezi, T. C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Dış İlişkiler ve Avrupa Topluluğu Koordinasyon Dairesi Başkanlığı.
- Küçükkuşurlu, Murat (2012), **Türk Siyasi Tarihinde Erzurum (1923-1950)**, İstanbul: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Küçükkuşurlu, Murat (2018), **Sorularla Erzurum Tarihi**, Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Lewis, Bernard (2007), **Modern Türkiye’nin Doğuşu**, 10. Baskı, Çev. Metin Kırıatlı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Makal, Ahmet (2001), “Türkiye’de 1950-1965 Döneminde Tarım Kesiminde İşgücü ve Ücretli Emeğe İlişkin Gelişmeler”, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi**, 56(3), s. 103-140.
- Mülayim, Ziya Gökalp (1975), **Genel ve Tarımsal Kooperatifçilik**, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Mülayim, Ziya Gökalp (2003), **Kooperatifçilik**, Ankara: Yetkin Yayınları.
- Nasuhi, Cevdet (1934), “Kooperatif nedir?” **Karınca**, 1(1), s. 1-5.
- Oktar, Suat ve Varlı, Arzu (2010), “Türkiye’de 1950-54 döneminde Demokrat Parti’nin Tarım Politikası”, **Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi**, 28(1), s. 1-22.
- Oran, Baskın (2002), **Türk Dış Politikası (1919-1980)**, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Öçal, Tezer (2005), **Türkiye Ekonomisi**, 2. Basım, Ankara: Savaş Yayınevi.

- Özdeğer, Mehtap (2001), “Osmanlı İmparatorluğu’nda Hububat Üretimine Devletin Himaye Edici Müdahalesi”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, 51(1), s. 25-47.
- Özdurğun, Y. (2021), “Türk Siyasi Hayatında 1957 Seçimleri: Beyanatlar ve Tartışmalar”, **Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 51, s. 465-480.
- Özer, Mehmet Halis (2014), “The Effects of The Marshall Plan Aids to The Development of The Agricultural Sector in Turkey, The 1948-1953 Period”, **International Journal of Economics and Financial Issues**, 4(2), s. 427-439.
- Özer, Sevilay (2014), “Demokrat Parti Dönemi Zirai Makineleşme Hareketi ve Sonuçları”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2014(31), s. 61-80.
- Özgüven, Ali (1977), **Tarım Ekonomisi ve Politikası**, Bursa: Bursa Üniversitesi Yayınları.
- Öztürk, Kazım (1968), **Türkiye Cumhuriyeti Hükûmetleri ve Programları**, İstanbul: Ak Yayınları.
- Pala, H. (2010), **İsmet İnönü Dönemi İktisat Politikaları 1938-1950**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Pamuk, Şevket (2023), **Türkiye’nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi**, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Parasız, İlker (1998), **Türkiye Ekonomisi 1923’den Günümüze İktisat ve İstikrar Politikaları**. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.
- Polat, Mert Can (2021), **Erzurum’da Ticari Hayat (1945-1960)**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Polatoğlu, Mehmed Gökhan (2021), **Cumhuriyet Dönemi’nde Erzurum’da İmar ve Kalkınma Faaliyetleri (1930-1980)**, Erzurum: Fenomen Yayıncılık.
- Ronnie, Margulies ve Yıldızoğlu Ergin (2006), **Tarımsal Değişim**, İstanbul: Belge Yayınları.
- Serdar, Turgut (1991), **Demokrat Parti Döneminde Türkiye Ekonomisi: Ekonomik Kalkınma Süreçleri Üzerine Bir Deneme**, Ankara: Adalet Matbaacılık.
- Sertoğlu, M. (2016), **Mareşal Fevzi Çakmak Açıkıyor**, İstanbul: Derin Tarih Kültür Yayınları.

- Seyhan, Dünder, (1966), **Gölgedeki Adam**, İstanbul: Uycan Matbaası.
- Soral, Erdoğan (1980), “Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri Üzerine Bir İnceleme”, **Ekonomik Yaklaşım**, 1(1), s. 15-28.
- Şahin, Erdal ve Tunç, Berna (2015), “Demokrat Parti’nin Kuruluş Süreci ve DP–CHP Siyasî Mücadelesi (1945-1947)”, **Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi (SKAD)**, 1(2), s. 31-69.
- Tekeli, İlhan., ve İlkin, Selim (1988), “Devletçilik Dönemi Tarım Politikaları: Modernleşme Çabaları”, Şevket Pamuk ve Z. Toprak (Ed.), **Türkiye’de tarımsal yapılar: 1923-2000**, içinde (37-89), İstanbul: Yurt Yayınları.
- Temizgüney, Firdes (2019), **Üç Devirde Bir Muhalif Fuat Arna**, Ankara: Hitapevi Yayınları.
- Timur, Taner (1994), **Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş**, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Toker, Metin (1990), **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları, 1944-1973, Tek Partiden Çok Partiye-1944-1950**, 2. Basım, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Toker, Metin (1991), **DP Yokuş Aşağı 1954-1957**, 3. Baskı, İstanbul: Bilgi Yayınları.
- Tolga Tören (2006) **Yeniden Yapılanan Dünya Ekonomisinde Marshall Planı: Türkiye Örneği**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tunaya, Tarık Zafer (1998), **Türkiye’de Siyasal Partiler**, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tunca, Y. (1961), **Tıbbi İstatistik Yıllığı 1956-1959**, Ankara: Ankara Gürsoy Basımevi.
- Tuncer, Erol (2008), **1946 Seçimleri**, Ankara: Toplumsal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı Yayınları.
- Tunçkanat, Haydar (1996), **27 Mayıs 1960 Devrimi Diktadan Demokrasiye**, İstanbul: Çağdaş Yayınları.
- Turgut, S. (1991), **Demokrat Parti Döneminde Türkiye Ekonomisi**, Ankara: Adalet Matbaası.
- Turhan, Mümtaz (1991), **Siyasal Elitler**, Ankara: Gündoğan.
- Turhan, Reşat (2006), “Yeni Partiler ve Demokrat Parti’nin Seçim Başarısı”, **Sosyoloji Dergisi**, 3(12), s. 41-47.

Türkiye Büyük Millet Meclisi-TBMM (2010), **Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü (1920-2010)**, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No: 1, Ankara: Gökçe Ofset.

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (1973), **Türkiye’de Toplumsal ve Ekonomik Gelişmenin 50 Yılı**, Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları.

Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası (1973), **Cumhuriyetimizin 50. Yılında T.C Ziraat Bankası, 1923-1973**, İstanbul: Bilmen Basımevi.

Türkiye İstatistik Kurumu-TÜİK (2012), **Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011**, Ankara.

Türkiye Ziraat Odaları Birliği (1999), **Zirai ve İktisadi Rapor 1999-2000**, Yayın No: 204, Ankara.

Tütengil, Cavit Orhan (1969), **Türkiye’de Köy Sorunu**, 1. Baskı, İstanbul: Kitaş Yayınları.

Tütengil, Cavit Orhan (1977), **Kırsal Türkiye’nin Yapısı ve Sorunları**, İstanbul: Gerçek Yayınları.

Us, Asım (1966), **Asım Us’un 1930-1950 Hatıra Notları**, İstanbul: Vakıf Matbaası.

Yalman, Ahmet Emin (1970), **Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim**, 4. Cilt, İstanbul: Yenilik Yayınevi.

Yazıcı, Serap, (1997), **Türkiye’de Askeri Müdahalelerin Anayasal Etkileri**, Ankara: Yetkin Yayınları.

Yılmaz, D. (2012), **Demokrat Parti’nin Tarım Politikasının Aydın Ölçeğinde Değerlendirilmesi (1950-1955)**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yılmaz, Şiir (1998), “1923’ten Bu Yana Ekonomi Politikaları: Devletçilikten Devletin Tasfiyesine”, **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, 22 (213), s. 2-35.

Yücel, Mehmet Serhan (2002), **Menderes Dönemi (1950-1960)**, 9. Cilt, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Zerrin Çivi Özkan (1999), **Tarım Kesiminde Üretici Birlikleri-Dünyadan Örnekler**, Yayımlanmamış Doktora Semineri, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Sürelî Yayınlar

Dergiler

Tarım Satış Kooperatifleri, **Lebib Yalkın Mevzuat Dergisi**, (Ağustos 2008), s. 1-2.

Türkiye Büyük Millet Meclisi-TBMM, **Kanunlar Dergisi**, Dönem 2, Cilt 52, (24.04.1969), s. 450.

Türkiye Büyük Millet Meclisi-TBMM, **Tutanak Dergisi**, Dönem 7, Cilt 17, (24.12.1945), s. 59-84.

Gazeteler

Akşam Gazetesi

“Erzurum”, **Akşam Gazetesi**, (13 Ağustos 1945), s. 3.

Cumhuriyet Gazetesi

“Hükûmet Neler Vadediyor?”, **Cumhuriyet Gazetesi**, (30.05.1950), s. 1

“Meclis, Arapça Ezan Yasağını Kaldırdı”, **Cumhuriyet Gazetesi**, (17.06.1950), s. 1.

Demokrat Doğu Gazetesi

“Erzurum’umuz Yeni Bir Un Fabrikası Daha Kazandı”, **Demokrat Doğu Gazetesi**, (19.05.1952), s. 2-3.

Doğu Gazetesi

“Soğuk Hava Deposunun Kurulmasının Gerekliliği Belirtili”, **Doğu Gazetesi**, (28.12.1949), s. 2.

Erzurum Ticaret Gazetesi

“Un fabrikası”, **Erzurum Ticaret Gazetesi**, (09.08.1956), s. 2.

Hür Söz Gazetesi

“Küçük Celepçiler Cemiyeti Hayvan Meydanının Mahalle Başından Kombinaya Gitmesine Taraftar Değiller”, **Hür Söz Gazetesi**, (28 Aralık 1955), s. 1.

“Et Kombinasından Borsa ve Belediyemizin Satın Alacağı Tesisler”, **Hür Söz Gazetesi**, (28.12.1955), s. 1.

“Belediye Meclisinin Fevkalade Toplantısında Et Kombinasından Elektrik Enerjisi Alınmasına, Şehirde Otobüs Seferleri İhdasına Canlı Hayvan Pazarının Kombine Civarına Nakline Karar Verildi”, **Hür Söz Gazetesi**, (30.12.1955), s. 1.

- “İlica Şeker Fabrikası’nda Çiftçilere İzahat Verildi”, **Hür Söz Gazetesi**, (18.01.1956), s. 2.
- “Başvekil Adnan Menderes Erzurum Gazeteciler Heyetini Kabul Etti”, **Hür Söz Gazetesi**, (30.01.1956), s. 1.
- “Gazeteciler Et Kombinasi Fakir İşçi ve Ailelerine Yardım Derneğinde”, **Hür Söz Gazetesi**, (17.02.1956), s. 1.
- “Ovacık İspir Yolu Açılıyor”, **Hür Söz Gazetesi**, (02.04.1956), s. 1.
- “Yem Darlığı Felaket Halini Alıyor”, **Hür Söz Gazetesi**, (05.04.1956), s. 2.
- “İspir Halkının Örnek Hareketi”, **Hür Söz Gazetesi**, (07.04.1956), s. 1.
- “Belediyemizin Hayvan Yemi İçin Çalışmaları”, **Hür Söz Gazetesi**, (07.04.1956), s. 1.
- “43 Vagon Saman Geldi”, **Hür Söz Gazetesi**, (09.04.1956), s. 1.
- “Çatta Yem Buhranı”, **Hür Söz Gazetesi**, (09.04.1956), s. 1.
- “Yem Darlığını Mahallinde İncelemek Maksadıyla Profesör Kadaster Şehrimize Geldi”. **Hür Söz Gazetesi**, (10.04.1956), s. 2.
- “30 Kuruşa Hasankale’de Saman Satılıyormuş”, **Hür Söz Gazetesi**, (11.04.1956), s. 1.
- “Oltu’da Ot 120 Kuruşa Satıldı”, **Hür Söz Gazetesi**, (12.04.1956), s. 1.
- “Erzurum-İspir Yolu Açılıyor”, **Hür Söz Gazetesi**, (13.04.1956), s. 1.
- “Şeker Fabrikasının Faaliyeti”, **Hür Söz Gazetesi**, (26.05.1956), s. 2.
- “Canlı Hayvan Pazarı Et Kombinasi Civarına Nakledildi”, **Hür Söz Gazetesi**, (29.05.1956), s. 2.
- “Pancar Fiyatlarına Zam Yapılmasına Karar Verildi”, **Hür Söz Gazetesi**, (05.06.1956), s. 1.
- “Şeker Fabrikasının Faaliyetleri”, **Hür Söz Gazetesi**, (03.07.1956), s. 2.
- “İspir ‘de Çiftçi Mallarını Koruma Derneği Faaliyetleri”, **Hür Söz Gazetesi**, (18.08.1956), s. 1.
- “Tarihi Kıymeti Olan İspir Panayırı Açıldı”, **Hür Söz Gazetesi**, (24.08.1956), s. 1.
- “30 Eylül Pazar Günü Bir Merasimle Şeker Fabrikası Açılacak”, **Hür Söz Gazetesi**, (25.08.1956), s. 1.
- “Et Balık Kurumu Umum Müdürü Ekrem Barlas”, **Hür Söz Gazetesi**, (24.08.1956), s. 2.

“Şeker Fabrikamızın İkinci Ocağı da Dün Yakıldı”, **Hür Söz Gazetesi**, (31.08.1956), s. 1.

“Ziraat Aletleri Kursu Bitti”, **Hür Söz Gazetesi**, (01.09.1956), s. 1.

“Ziraat Müdürlüğünce Yetiştirilen Kursiyerlere Diplomaları Törenle Verildi”, **Hür Söz Gazetesi**, (04.09.1956), s. 1.

“Zirai Donatım Kurumu Erzurum Şubesinin Faaliyetleri”, **Hür Söz Gazetesi**, (05.09.1956), s. 1.

“Toprak Tevzi Yapıldı”, **Hür Söz Gazetesi**, (06.09.1956), s. 1.

“Tarımda yapılan modernleşme faaliyetleri”, **Hür Söz Gazetesi**, (11.09.1956), s. 3.

“Bir Tetkik Gezisinden Notlar”, **Hür Söz Gazetesi**, (12.09.1956), s. 1.

“Zirai Donatım Müfettişleri İspir’de Tetkik Yapacak”, **Hür Söz Gazetesi**, (13.09.1956), s. 1.

“İllica’da Bir Tören Yapıldı”, **Hür Söz Gazetesi**, (17.09.1956), s. 1.

“Şeker Fabrikası”, **Hür Söz Gazetesi**, (01.10.1956), s. 2.

“Kombina Sahasında Bir Sergi Tertip Edilmiştir”, **Hür Söz Gazetesi**, (06.10.1956), s. 2.

“29 Nolu Toprak Komisyonu’nun Faaliyetleri”, **Hür Söz Gazetesi**, (17.12.1956), s. 1.

“50 Ton Un İspir’e Gidemedi”, **Hür Söz Gazetesi**, (14.01.1957), s. 2.

“Şeker Şirketinin Büyük Mükâfatı”, **Hür Söz Gazetesi**, (02.01.1957), s. 1.

“Şık Köylülerin Tapuları Dün Merasimle Verildi”, **Hür Söz Gazetesi**, (08.02.1957), s. 2.

“İspir Kavak Yetiştirme Statüsü”, **Hür Söz Gazetesi**, (07.03.1957), s. 2.

“Tortum Kazası Ağaçlandırılıyor”, **Hür Söz Gazetesi**, (11.05.1957), s. 2.

“İspir ve Tortum’da Kooperatifler Kuruldu”, **Hür Söz Gazetesi**, (21.05.1957), s. 1-2.

“Buğdaya Yapılan 10 Kuruşluk Zammın Neticesinde Fırıncılar da Ekmek Fiyatlarının Arttırılmasını İsteyecek”, **Hür Söz Gazetesi**, (24.05.1957), s. 2.

“İspir Kavak Yetiştirme Statüsü”, **Hür Söz Gazetesi**, (25.05.1957), s. 1.

“Halk Et Satış Mağazalarının Önünde Kuyruklar” **Hür Söz Gazetesi**, (25.05.1957), s. 2.

“Toprak Mahsulleri Ofisi Tarafından İspir’de 1200 Tonluk Buğday Alacak Çelik Silolar İnşa Edilecek”, **Hür Söz Gazetesi**, (14.06.1957), s. 1.

- “Şehrimizde 500 Bin Liralık Bir Pastırma hane yapılıyor”, **Hür Söz Gazetesi**, (26.06.1957), s. 2.
- “Bir Yem Fabrikası Kuruluyor”, **Hür Söz Gazetesi**, (25.06.1957), s. 2.
- “Yem Fabrikasının Açılış Merasimi Bugün Yapılıyor”, **Hür Söz Gazetesi**, (13.08.1957), s. 2.
- “Ağaçlar Aşılıyor”, **Hür Söz Gazetesi**, (16.08.1957), s. 1.
- “Un Fiyatlarında İndirme Yapıldı”, **Hür Söz Gazetesi**, (19.08.1957), s. 1.
- “Et Kombinası Kamyonla Et Satışı Yapıyor”, **Hür Söz Gazetesi**, (25.09.1957), s. 2.
- “Hayvancılığın Gelişimi İçin Yem Fabrikalarının Kurulması Şart”, **Hür Söz Gazetesi**, (14.11.1957), s. 2.
- “Fırıncılar Dün Zor Un Temin Edebildiler”, **Hür Söz Gazetesi**, (15.11.1957), s. 2.
- “Şehir Üç Günden Beri Etsiz”, **Hür Söz Gazetesi**, (15.11.1957), s. 2.
- “Bereketli Yağmurlar Yağıyor”, **Hür Söz Gazetesi**, (15.11.1957), s. 2.
- “Palandöken Un Fabrikasının İlave Tesisleri Faaliyete Başladı”, **Hür Söz Gazetesi**, (22.01.1958), s. 1.
- “Doğu Kavakçılık Bağcılık Arıcılık ve Kümes Hayvanları Yetiştirme Kooperatifi Kuruldu”, **Hür Söz Gazetesi**, (30.01.1958), s. 1.
- “Vilayet Ziraat, Veteriner ve Ormancılık Kongresi Yapıldı”, **Hür Söz Gazetesi**, (06.03.1958), s. 1.
- “İnekçilik Sütçülük Kooperatifinin Kongresi”, **Hür Söz Gazetesi**, (07.04.1958), s. 1.
- “Pancar Ziraatında Kullanılmak Üzere Zirai Aletler İthal Edilecek”, **Hür Söz Gazetesi**, (15.04.1958), s. 1.
- “Erzurum’ da Sığır Eti Kayıplara Karıştı”, **Hür Söz Gazetesi**, (08.05.1958), s. 1.
- “Erzurum’ da Et Sıkıntısı Yoktur”, **Hür Söz Gazetesi**, (10.05.1958), s. 1.
- “Muamma Çözüldü”, **Hür Söz Gazetesi**, (27.05.1958), s. 1.
- “Pancar ve Köspe Naklettirilecek”, **Hür Söz Gazetesi**, (05.07.1958), s. 3.
- “Erzurum Et Kombinasının Kuruluşunun 6. Yıldönümü Münasebetiyle”, **Hür Söz Gazetesi**, (12.07.1958), s. 3.

“Erzurum Şeker Fabrikası”, **Hür Söz Gazetesi**, (10.09.1958), s. 1.

Çoruh, Kemal, “Pancar Ekme Merakı”, **Hür Söz Gazetesi**, (19.09.1958), s. 1.

“Erzurum Şeker Fabrikası 3. Kampanyaya Bugün Başlıyor”, **Hür Söz Gazetesi**, (20.09.1958),

“Şeker Fabrikası Kampanyayı Açtı”, **Hür Söz Gazetesi**, (22.09.1958), s. 1.

“Erzurum Şeker Fabrikası Şeker İstihsaline Ekimde Başlıyor”, **Hür Söz Gazetesi**, (29.09.1958), s. 1.

“Hayvancılıkta Verimlilik”, **Hür Söz Gazetesi**, (05.02.1959), s. 1.

“İllica D.P. Şeker Ocağı Kongresi”, **Hür Söz Gazetesi**, (09.02.1959), s. 1.

“Şeker Fabrikası Dün Çiftçilere Mükâfat Verdi”, **Hür Söz Gazetesi**, (09.02.1959), s. 1.

“Fenni Arıcılar Cemiyeti Kongresi Bugün Yapılacak”, **Hür Söz Gazetesi**, (14.02.1959), s. 1.

“Şeker Fabrikasının Şeker Tesellümüne Dün Başlandı”, **Hür Söz Gazetesi**, (22.09.1959), s. 1.

“Şeker Fabrikasının Pancar Tesellümü”, **Hür Söz Gazetesi**, (24.09.1959), s. 1.

“Şeker Fabrikası Kampanyaya Başladı”, **Hür Söz Gazetesi**, (02.10.1959), s. 1.

“İllica Şeker Fabrikası 100 Bin Ton Şeker İşledi”, **Hür Söz Gazetesi**, (27.11.1959), s. 1.

“İspir Yolu Açıldı”, **Hür Söz Gazetesi**, (01.01.1960), s. 1.

“İyi Pancar Yetiştirme ve Geliştirme Mükâfatı”, **Hür Söz Gazetesi**, (02.01.1960), s. 1.

“Tohumluk Islahı İçin Tasarı Hazırlanıyor”, **Hür Söz Gazetesi**, (08.01.1960), s. 1.

“Horasan da Sebze Hali ve Gaz Deposu Yapılacak”, **Hür Söz Gazetesi**, (29.02.1960), s. 1.

Milliyet Gazetesi

“Refik Koraltan Çukurova’da”, **Milliyet Gazetesi**, (15.10.1950), s. 5.

Star Gazetesi

Üstel, Aziz, (05.01.2012), “Öküz Anadolulu Sen Nerden Benim Efendim Oluyorsun!”, **Star Gazetesi**, s. 2-3.

Ulus Gazetesi

“Et Kombinaları ve Silolar İçin Alacağımız Krediler”, **Ulus Gazetesi**, (30.11.1949), s. 2.

“Erzurum’da Et Kombinasyonunun Temeli Dün Atıldı”, **Ulus Gazetesi**, (17.08.1949), s. 3.

Çağlar, Kerim Ömer (18.09.1950), “Köye giden yol”, **Ulus Gazetesi**, s. 2.

Zafer Gazetesi

Tuna, Bekir (11.09.1951), “Ziraat Bankası’nın Bir Yıllık Faaliyeti”, **Zafer Gazetesi**, s. 1-2.

Resmî Gazete

Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri Hakkında Kanun, **T. C. Resmî Gazete**, 3146, 2 Teşrinisani 1935.

Varlık Vergisi Kanunu, **T. C. Resmî Gazete**, 5255, 11 Kasım 1942.

Toprak Mahsulleri Vergisi Kanunu, **T. C. Resmî Gazete**, 5423, 7 Haziran 1943.

Et ve Balık Kurumu Teşkiline Mütedair Koordinasyon Kararı, , **T. C. Resmî Gazete**, 8221, 1 Ekim 1952.

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, **T. C. Resmî Gazete**, 6032, 11 Haziran 1945.

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Teşkilâtı ile Türkiye Hükümeti arasında mezkûr Hükümete yapılacak teknik yardım hakkında Ek 6 No Anlaşma, **T. C. Resmî Gazete**, 9011, 21.05.1955.

Şap Hastalığı Avrupa Mücadele Komisyonu Kuruluş Anlaşması, **T. C. Resmî Gazete**, 8970, 1 Ocak 1955.

İnternet Kaynakları

Atatürk Ansiklopedisi, (2024), “Hasan Saka (1885-1960)”, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/hasan-saka>, (03.10.2024).

Erzurum Portalı, (2024), <https://erzurumportali.com/>, (03.10.2024).

Hukuk Medeniyeti, (2024), “Yarıcılık Nedir?”, <https://www.hukukmedeniyeti.org/yaricilik/nedir>, (03.10.2024).

Mynet, (2024), “Padok ne demek?”, <https://www.mynet.com>, (03.10.2024).

Taskobirlik, (2023), “Taskobirlik 1958’den Günümüze”, <http://www.taskobirlik.com/index.php/home-3>, (16.08.2023).

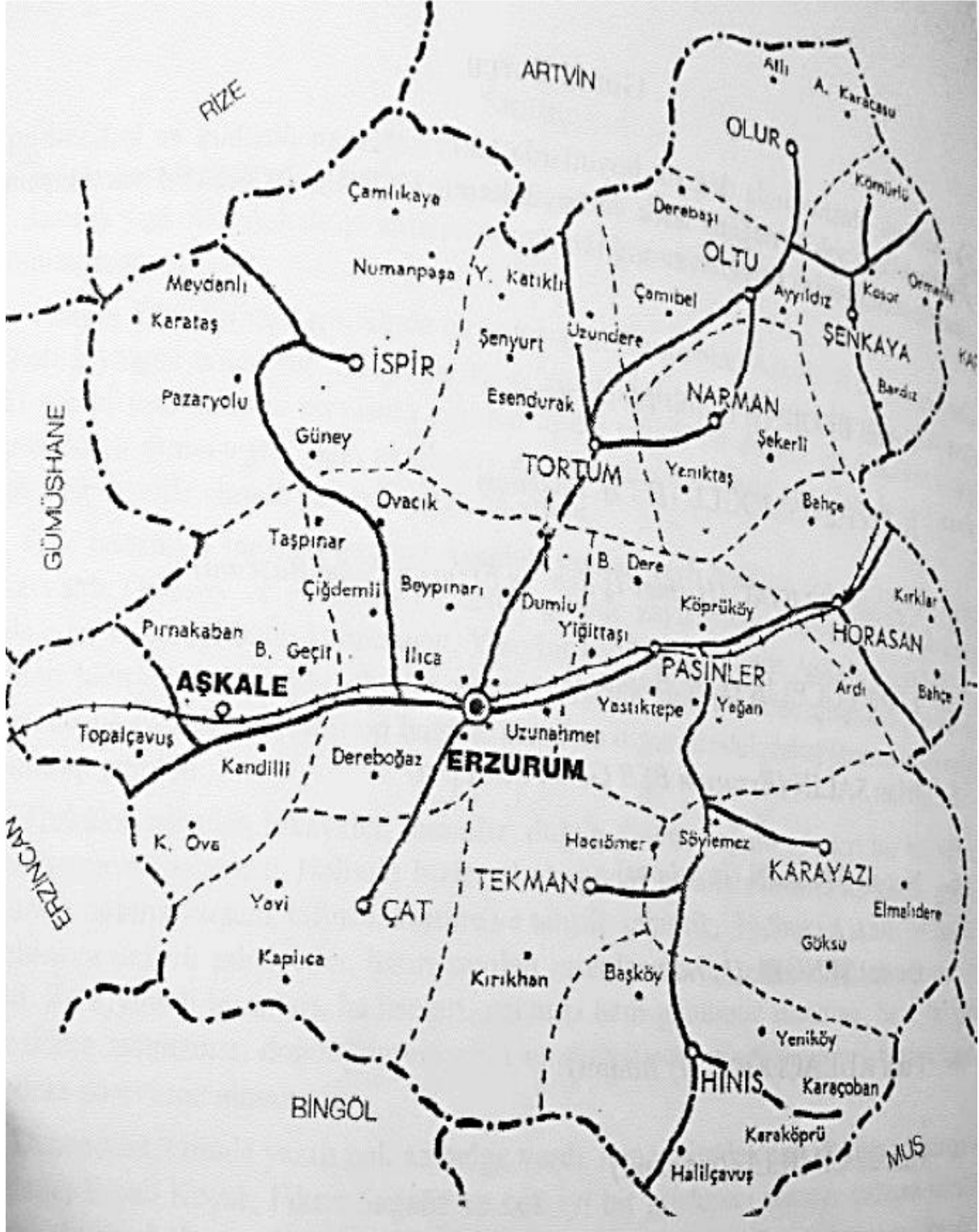
Türkiye Cumhuriyeti Erzurum Büyükşehir Belediyesi, (2024), <https://www.erkurum.bel.tr/>, (03.10.2024).

Türkiye Cumhuriyeti Erzurum Valiliği, (2024), <http://www.erkurum.gov.tr/>, (03.10.2024).

EKLER

EK-1

Erzurum İli Haritası

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Erzurum Valiliği-2024.

Hür Söz gazetesinin DP Döneminde Erzurum'un tarımsal hayatına yönelik manşet sayfalarından bazıları

Sahip ve Yazı İşleri Müdürü
AHMET POLAT

Dışlidiği Yer Polat
Mürettiphanesi

Idarehane ve Basıldığı Yer
Tek Matbaa TL 731

Hürsöz

Devlet Nüshası

ILÂN TARİFESİ
Resmî ilânların santimi
3 Lira. Hususî ilânlar
1 liradır

ABONE FİYATLARI
Senelik 30 Lira
Altaylık 15 ..

Yıl: 1 Sayı: 116 Fiyatı 10 Kurusuz
ERZURUMDA ÇIKAR GÜNLÜK SİYASİ MÜSTAKİL GAZETE
5 Nisan 1956 Perşembe

Irak'ın Parsal Barajı işletmeye Açıldı

Açılış merasiminde Nafia Vekili Muammer Çavuşoğlu ve Türk basın hey'eti hazır bulundular

Nisanın ilk haftası Irak'ta kalkınma haftası ilân edildi

Bağdad (A.A.). Die-
le nehrinin fezeyanları-
nı ölemek için Bağda-
da 70 kilometre şimal-
de inşa edilen ve birin-
ci kısmı tamamlanmış

olan Parsal barajı Irak
kralı Faysal ile Altas
Pren Abdullahın huzur-
ları ile ve büyük bir
merasimle açılmıştır.
Türkiyeyi temsilen

Nafia vekili Muammer
Çavuşoğlu ile Türk ba-
sın heyeti de bu töre-
ne iştirak etmiştir. Die-
lonin taşkın sularını Par-
sal vadisine sevk ede-
cek olan 6 kilometre
uzunluğunda 150 kilo-
metre genişliğinde 17
metre derinalığındaki ka-
naldan inşasına 5 sene

evvel başlanmış. Diele-
nin sularını 4 metre yük-
seltmek ana mecrasını
değiştiren baraj ve te-
sislerine 3 sene evvel
başlanarak birinci kıs-
mı bu yıl tamamlanmış-
tır. Yalnız kanal için
6 milyon 700 bin İn-
giliz lirası sarf edilmiştir.
Açılış merasiminde Tür-

kiye Nafia vekilinden
başka İran ve Pakistan
heyetleri bütün Arap
Devamı Sayfa 2 de

Bir köylü düşmanına cevap

H. Mustafa Sipahi

Elimde yeni basın hayatına atılan Çakmak Mecmuasının üçüncü sayısı. Gözlerimle başlıkları okuyor, parmaklarımla sayfaları çeviriyorum. Ma dalyon - Haftadan çizgiler - Mithat Şükrü Tan- nin ve Hüseyin Cahit... "daha birçok değişik başlıklı yazılar. Hepsinden ayrı bir fikir fıskır- yor. Hepsi birbirinden güzel. Tekrar sayfaları çeviriyorum: "Kim bu köylü düşmanı.. Bütün dikkatimi bu başlığa topluyor ve yazıyı merakla okuyorum: Vaktiyle Yugoslavya'dan gelip, İstan- bul'da yerleşen bir köylü çocuğuna, insanıyet için yüz karası teşkil edecek yazısına verilen ce- vap. Köylüden doğup, köylülüğü beğenmeyen bu züppenin yazısını herâber okuyalım:

"İstiklâl caddesinde bile sık sık rastlanan or- talıkla avare avare dolaşan ve giyim inkilâbıyla alay edeceğine şalvarlı, poturlu bilmem ve kö- yünün sakinleri ne ararlar İstanbul'da? .. Genç aynı zatı muhterem! buyuruyor ki aksi halde aynı köylüler şehirlerden kovulmazsa) fırınlarda de- secek, yol kesmeler artacak, velhasıl; refah ve paraya karşı düşman bir zümre, bilhassa büyük bir şehir için başlı başına bir tehlike olacaktır.. Muhakkak ki bu satırları sizde, enaz benim kadar, nefret ve tiksintiyle okudunuz: Nasıl o- lursa, asırların çil-sini düşkün omuzla- rında taşıyan, yoksulluk ateşiyle bağlarını ka- vurtan, savaşta herkesten önce koşan ve milletin velinimetini olan bu şahıslara böyle mi hitap edil- meli? Evet köylü fakirdir, köylü modern! şekil de giyinmez, köylü gördüğü en ufak şeye dahi merakla bakan bir insandır. Fakat, yazı sahibi züppe kırması gibi, asla ekmeğini yediği in- sanlara tekme atmaz.

Bazı büyük şehirli vatandaşlarımızın bu şe- kilde terbiyesizliklerine çok şahit oldum. Biraz incelenecek olursa, hemen hepimizin sülâlesinde

Devamı S. 2 de

Yem darlığı felâket halini alıyor

OT'IN KILOSU 40 KURUŞ ET KOMBİNASI
12 KURUŞTAN OT VERİYOR

Kışın ağırlığı zama- nında alınmayan tedbir- ler hayvan sahiplerini müskül durumunda bırak- mıştır.

Et kombinasi 12 kuruştan ot veriyor fa- kat miktar az olduğun- dan karaborsada otun 40 kuruşa satıldığını öaliyemiyor. Trenle ge- tirtilen samanlar yollar kapalı olduğundan ka- zalara gidemiyor. Hay- van telefeti başlamıştır bazı yerlerde hayvanla- ra ekmek verildiği söy- lenmektedir. Köylerden

şehir satış için getirilen hayvanlar yarı yolda kalmıştır. Tekmanın ba- zı köylerinde hayvan telefeti başlamıştır. Sa- manın kilosu 15 kuruş- tan satışı ilgililerce tes- bit edilmesine rağmen karaborsada 20 kuruşa satılmaktadır. Hasanka- leden vagonla sıcak ve otu samanı bol olan vilayetlerimize hayvan sevkıyatı başlamıştır. Kazaların yolları açıl- mazsa hayvan telefeti- nin ağır olacağı söy- lenmektedir.

P T T Baş müdürü geldi

Şehrimiz PTT Baş müdürlüğüne tayin edi- len Konya PTT Baş müdürü Cemal Berkan dünkü Ekspresle şehri- mize gelmişlerdir. İst- tasyonda PTT Merkez müdürü Cevdet Aydın ve PTT mensupları ta- rafından karşılanmıştır. Yeni gelen Baş müdü- re muvaffakiyetler dile- ri.

Becki kadroları takviye ediliyor

Memnuniyetle öğren- digimize göre Emniyet müdürlüğü becki kadro- larını takviye etmek için yeni den becki ve becki başı alacaktır.

Gazeteler ve gazetiniz

Gazete hayatı mücadeleli çetin yıpratıcı günler, haftalar ve yıllar hep millet uğrunda çalışır.

Gazeteler, Dergiler ve kitaplar bize fikir veren hayatıyetlerini ne- silden nesile götüren en mühim ve en değerli varlıklardır. Bu var- lığın durdukça yıpranmayan bir ze- kâsı, duyan bir kulağı, ören bir gözü, yüz yıllar ötesi ile konuşan bir dili vardır. Bu varlığı meydana getirmek veyahut yazı yazmanın çok güç olduğu bilindiği halde, ba- zılarının fikirlerine göre çok kolay olduğunu iddia ederler.

Etrafınızda öyle kimselere tesa- düf edersiniz ki gerek tavır gerek se sözleriyle hiç bir şeyi beyen- mezler, hakikat olan bir şeyi bil- dikleri halde inkara kalkışmadan zevk alırlar. Hakikatin ortaya çık- masını sağlamak için fikirlerin çar- pışması lazımdır. fakat söz söylenir ken bir fikir ileri sürülürken saçma di- ye hüküm vermek hiçte doğru de- gildir?

Çünkü bazı defa öyle saçma zannedilen fikirler vardır ki ara- dan zaman geçtikçe kıymet ve

Devamı S. 2 de

OKUYUCU MEKTUBU

Sahip ve Yazı İşleri Müdürü
AHMET POLAT
Dünyada Polat
Mürettiphanesi
İdarehane ve Basıldığı Yer
Tek Matbaa Tl. 731

Hürsöz

Devlet Nüshası

İLAN TARİFESİ
Resmî ilânların santimi
3 lira. Hasusî ilânlar
1 liradır.
ABONE FİATLARI
Senelik 30 Lira
Altaylık 15 ..

Yıl: 1 Sayı: 119 Fiyatı 10 Kuruş

ERZURUMDA ÇIKAR GÜNLÜK SİYASİ MÜSTAKİL GAZETE

9 Nisan 1956 Pazartesi

43 Vagon Saman Geldi Valimizin azimkâr çalışmaları yem buhranını önlüyor

Valimiz Niyazi Akı
nın gayretle yem buh
ranı biraz olsun hafifle
miş alinan tedbirler ne
ticisi samanın kilosu
15 kuruştan satılmakta
dır. Karala bir mukaye
se yaparsak hakikat
meydana çıkar Karsda
samanın kilosu 50 ku
ruş ekmekle musavi gi
diyor dün istasyona 43

vagon saman gelmiş
21 vagonu Horasana
6 vagon Aşkaleye 2 va
gon Ilıcaya 3 vagon
Kandilliye 5 vagon Köp

rüküyüne 4 vagon Ha
sankaleye 1 Vagon Sap
trana gönderilmiştir.
Ayrıca Erzurum is
stasyonundan direk ola

rak gelen samanlardan 5
vagon Hasankaleye 8
vagon Köprüköyüne
15 vagon Horasana gön
derildiğini memnuniyet

le haber almış bulunu yoruz.

İki Birleşmiş Milletler komisyonu insan haklarına ait tetkiklerde bulunacak

Birleşmiş Milletler

USIS İnsan haklarına
saygı gösterilmesi ve
sosyal sahada kazanç
ların temin edilmesi saha
larında çalışan iki Bir
leşmiş Milletler komis
yonu dünyanın birçok
kısımlarındaki insanla
rın hayatlarına tesiri
olabilecek tetkiklerde
bulunulmasına karar ver
dikleri senelik oturum
larını tamamlamışlardır.
Newyorktaki Birleş
miş Milletler merkezinde
de insan hakları komis
yonu 12 ncı oturumun
da bütün hükümetler

den insan hakları saha
sında elde edilen iler
lemeye dair senelik ra
porlar talep etmiştir.
Komisyon bundan baş
ka muayyen insan hak
larının inceden inceye
tetkik edilmesini de tek
lif etmiştir.

Birleşik Amerika
tarafından ileri sürül
müş olan bu iki plân
bazı memleketlerde tat
bikten ziyade lâfla ka
lan insan hak ve Hür
riyetlerine hürmet edil
mesini sağlamak gaye
si ile meydana getiril
miştir.

Belediyemizin tanzifat ekibi kar temizliğine devam ediyor

Belediye tanzifat e
kibi faal çalışmalarına
devam ediyor. Her se
ne haziran ayında cad
delerden kalkan buzlu
karlar bu sene kışında
ağırlığına rağmen cad
delerin karları temizle
miş sıra parklara gel
miştir.

Bu arada Ramazan
dolayısıyla Lâle Paşa
camii önlerinde biriken
karları temizliyorlar.
Lâle Paşa camii önün
deki karların temizlen
mesi halkımız arasında
büyük memnuniyet u
yandırmıştır.

den insan hakları saha
sında elde edilen iler
lemeye dair senelik ra
porlar talep etmiştir.
Komisyon bundan baş
ka muayyen insan hak
larının inceden inceye
tetkik edilmesini de tek
lif etmiştir.

Birleşik Amerika
tarafından ileri sürül
müş olan bu iki plân
bazı memleketlerde tat
bikten ziyade lâfla ka
lan insan hak ve Hür
riyetlerine hürmet edil
mesini sağlamak gaye
si ile meydana getiril
miştir.

Birleşik Amerika
tarafından ileri sürül
müş olan bu iki plân
bazı memleketlerde tat
bikten ziyade lâfla ka
lan insan hak ve Hür
riyetlerine hürmet edil
mesini sağlamak gaye
si ile meydana getiril
miştir.

Oltu Belediye reisi Şehrimizde

Oltu Belediye reisi
Mustafa Kamacı ve Be
lediye azası Suphi Kap
tanoglu dün şehrimize
gelmişlerdir. Belediye
ye ait işleri takip et
mek için Ankara'ya gi
decekleri öğrenilmiştir.

MESUT KAKI ŞEHİRİMİZDE

Palandöken umumi
kaptanı Mesut Kaki ta
kımdaki yerini almak
üzere dün kayakçılarla
beraber şehrimize gel
miştir.

Yem darlığını gidermek
için büyük gayret gös
teren Valimiz
Niyazi Akı

İŞ BANKASI MÜDÜRÜ MURAT SUSMUŞ BALIKESİR İŞ BANKASI MÜDÜRLÜĞÜNE TAYİN EDİLDİ

4 seneye yakın bir
zamandan beri şehrimiz

Devamı S. 2 de

Çatta yem buhranı

Yol kapalı olduğundan hayvan zayıyatı başladı

Dün Çattan gelen
bir vatandaşımızın ifa
desine göre hayvan te
lâfati başlamıştır. Yo
lun kapalı oluşu yalnız
yem sıkıntısı değil Buğ
day yokluğunda sebep
oluyor geçen sene az
olan mahsul kışın er
ken geliş kaza halkını
sıkıntıya sokmuştur.
Karayolları Çat yolunu
açmaya başlamış isede
Karakaya dağında tele
fon direkleri karla ade
ta kapamış vaziyette
imış fırtına yolların bir

kısmında 10 metre kâr biriktirmiş vaziyettedir.

B. Özyılmaz geldi

Şehir meclisi azası,
Esnaf Kefalet Koopera
tifi idare meclisi azası
arkadaşımız Bahattin
Özyılmaz bazı işlerini
takip etmek için bir
ay evvel İstanbul'a git
mişti.

Şansı iyi olan arka
daşımız Rıza Avcıoğ
lunun hususi taksisile
dün akşam şehrimize
gelmişlerdir.

Şehir Meclisi Azası
Bahattin Özyılmaz

Kayakçılarımız geldi

Türkiye Birinciliğini
gerek ferdi gerek ta
kım halinde kazanan
şehrimiz kayakçıların
dan İhsan Çınar, Gün
düz Gözümoğlu, Akdo
ğan Kitapçı, Ali Çınar
ve Özcan Çınar dünkü
Ekspresle şehrimize gel
mişlerdir. Tebrik eder
hoş geldiniz deriz.

Bekçi kadrolar, takviye ediliyor

Emniyet müdürlüğü
bekçi kadrolarını tak
viye ediyor. Mevcut
kadroya ilâveten 12
bekçi, 3 bekçibaşı ye
niden alınacaktır. Bek
çilere 150 lira ücret
Devamı s. 2 de

Balıkesir İş bankası müdürlüğüne tayin edilen
Sayın Murat Susmuş

Sahip ve Yazı İşleri Müdürü
AHMET POLAT
Dizildiği Yer
Mürettiphanesi
İdarehane ve Basıldığı Yer
Tek Matbaa TL 731

Hürsöz

Devlet Nüshası

ILAN TARİFESİ
Resmî ilanların santimi
3 lira. Hususî ilanlar
1 liradır
ABONE FİYATLARI
Genclik 30 Lira
Altı aylık 15 ..

Yıl: 1 Sayı: 120 Fiyatı 10 Kuruştur

ERZURUMDA ÇIKAR GÜNLÜK SİYASİ MÜSTAKİL GAZETE

10 Nisan 1956 Salı

C. H. P Gençlik Kolunun Toplantısı Belediye Salonunda Yapıldı

Kongre başkanlığına Avukat Selçuk Erverdi ittifakla seçildi

Pazar günü Belediye salonunda C. H. P Gençlik kolu idare he yeti adına Selim Eken yoklama yaparak ekseriyet olduğundan kongre Başkanlığına Avukat Selçuk Erverdi, ikinci başkanlığa Avukat Adnan Şenyurt, kâtipliklere Turgut Pekcan, Neftün Eken seçildiler. Kongre başkanı gösterilen tevecçühe teşekkür ederek, Atatürk ve Şehitler için bir dakika ihtiram sükûtuna davet etti. Müttekiben idare heyeti raporunu Yıldırım Özalp okudu. Raporda Müzik kolunun ve basın bürosunun faaliyete geçtiğini ve gelirler kısmından 571 lira Cerze felâket zedelerine verildiğini memnuniyetle müşahade ettik. Kongreye Kasım Gülek ve Cevat Dursunoğlu'nun başarı temenni eden teltleri okundu ve allışlandı. Dilekler faslında

Gültekin Çapan:

Bizler susan kimseler değiliz. Eğer sussak bütün İnönü meydanları dile gelir. Maddi ve manevi zorluklar içerisinde Lozan'dan bu memleketin tapusunu getirmiştir. Demokrat parti, sallanma devri geçiriyor. Sallandıktan sonra devrilecek. Onlar muhalefette iken sigaray 5 kuruşa içireceklerini söylüyorlardı.. Bugün görüyoruz kil tanesini 5 kuruşa içiyorlar.

Genel sekreter Kasım Gülek, radyoda, Menderesi münazaraya davet etti. Niçin gelmiyor? Bizde davet ediyoruz.

D. P yalnız birşey

yaptı. Radyo evlerini kendisine tapu etti. Bu arada yapılan bir teltif ittifak kabul edilerek İsmet İnönü'ye, Cevat Dursunoğlu'na, Kasım Gülek'e bağışlık teltleri verildi.

Turgut Pekcan:

Sözüne İnönü'nün gençlike hitabesiyle başladı. Asırlardan beri dertli üzüngen bir milletin elinden tutmuş ve yaşama hevesini aşılamıştır. Mustafa Kemal bir kahramandır diyenlere, hayır! O bir kahraman değil bir dahidir.

Yapılan Anadolu inkılabının ismini, Kemala bir "izim", eki ta karak Kemalizm inkılabı denmiştir. Atatürk fesli, çarşafı, çarık şark medeniyetini kaldırarak yerine beşeriyetin kabul ettiği garp medeniyetini (Kemalizm) memleketle getirdi. Türkiye Cumhuriyeti, sınıfsız hür bir kütledir. Kemalizmin siyasi bünyesi halkçılıktır. Bundan sonra C. H. P nin sembolü olan Altı Okun manalarını saydık sonra sözlerine son verdi.

Selim Eken:

D. P bizim elimizden halkevlerini, kütüphane

lerimizi, spor yurtlarını aldı. Erzurum gençliğinin oturacağı ve toplanacağı bir yer kalmamıştır. D. P ne üniversite muhtariyetine, ne hakim teminatına, ne işbat hakkına ehemmiyet vermiyor. Acaba Menderes evine kendi eliyle çarşıya çıkıpta birşey aldı mı. Tavsiye ederiz çarşıya çıksın bir defa alış veriş yap-sın, memleketle pahalılık olup olmadığını, o zaman anlar. Bunlar 2800 lira alan adamlardır. Sözlerine devam eden hatip: — çalışacağımız günler gelmiştir. Her ne pahasına olursa olsun durma yok. Önümüze barikat yap-salar bile durmuyacağız. Kitaplardaki manasiyle Demokrasi mürakabe rejimidir. Bizim anladığımız manada da budur.

Şimdi başka yarayı açmak istiyorum. Zonguldak konuşmasında başbakan 40 yerde miting yapıyorlar. Kendisine hatırlatınız ki, 1946 dan 50 ye kadar miting yapamadıkları günün gecesi uyuyamıyorlardı. Şimdi değişen sadece roller olduğuna göre, tahammül ve samimiyet yalnız rollerin kostümündemi bırakıl-

dı?

Tarih, yıllar sonrası bu günden bahsettiği zaman muhakkak ki iyi bir not vermiyecektir. Bizden sonrakiler, bu sahifeleri okuduk-ları zaman herhalde bi zi rahmetle anmiyacak-tır. Çünkü, Türk mün-evverleri bu günkü kadar hiçbir zaman gaye-siz olmamış. Her hangi bir mevzuun yalnız de-mogoc ellerde bırakılma-sı yalnız miting hatip-le-rinin merhametine terk edilmesi akademik fikirlerin susmasıdır. İşte bunun en acı mi-sali üniversite profesör-le-rinin susmasıdır. İl-mi-nin hatta hudutlarının susması doğru olmaz. Düşüneye tesir edile-mez düşünen insan bir gün realiteyi söyler. Şi-kâyet ettiğimiz husus-lar D. P nin şikâyetçi olduğu hususlardır.

D. P bunları halletmek şöyle dursun, bilâkis aksini icra etti. İş-te seçim kanunu tadilâtı, işte raftan indirilen içtimaatı umumiye kanunu. Karabük nut-kunda memleketin her tarafının şantiye oldu-ğunu söylüyorlar. Mil-le-t artık anlamıştır ki! bu şantiyeler seçim şan-tiyeleridir. Samimi de-mokratlar bu devrin günahlarına iştirak et-mesinler. D. P teşkilâtı içinde büyük insanlar var. Bunlardan rica edi-yorum. Memleket için, D. P için susmasınlar. D. P başkanının otorite-sine bile kaydı-şart boyun eğenleri tenvir etsinler.

D. P meclis gurubı Hür. P nin kuruluşun-dan sonra sustu. Res-mî ilânlar meselesine temas eden hatip, nasıl

taksim edildiğini bili-yorsunuz. Dünya tari-hinde euder rastlanan gazeteci hapsedme re-koru 85 lik Hüseyin Cahit'in hapsedilmesiyle kırıldı.

Birgün iktidar kendi kalemlerini aleyhle-rinde görürse hayret etmesinler. Köylüye ya-pılan yardımların randı-man vermediğini parça-sızlıktan traktörlerin ça-lışmadığını söyleyerek sözlerine son verdi.

Dursun Pekcan:

Kürsüye geldiğim za-man elimde bir kırmızı bez vardı. Merak etti-nizse söyleyelim. Bölük-başının çantası gibi bu bezde D. P nin günahıdır. C. H. P devrinde Erzurumda kırmızı paket arasından çıkardı-ğı sebzelerle malka yese yaparak 80 tane kahve vardı. Şimdi ise kahve adedi 180 e çıkmıştır. Bunun birtek sebebi var o da işsizlik Bende Erzurum millet vekillerini arıyorum ne-re-deler? bulan insani-yet namına bana bildir-sin. Ben burada daha fazla konuşmak isterdim fakat, ağızımdaki kilit buna mani oluyor. Eğer fazla konuşsam beni tanırlar iş bula-mam.

Şevket Açıklı:

Milli selâmet kanununu ele alarak bu kanunun daha ziyade muhalefe-te teşmil edildiğini, bu kanunun antidemokratik kanunların bir başlangıcı olduğunu iddia ederek radyodan şikâ-yetle garp memleketle-rinde uçaklarla tarlala-ra tohum serildiğini bizde ise askeri uçakla-rın sadece D. P lileri kongrelere taşıdıklarını söyleyerek sözlerine son verdi.

Süreyya Şarman:

Alkışlar arasında sayın Avukat Süreyya Şarman kürsüye geldi. Ben sadece C. H. P gençlik kolunun bu gün zel toplantıya takip etmek için gelmişim. Te vecçih gösterip söz verdiler. Bu toplantı C. H. P nin temeli olan gençlik kolunun toplantısıdır. Gençlik kolunda vazife almak sadece gençler için de-ğidir. Onun içindir ki, diğer partili arkadaşla-rımız ve bizlerde aranı za katlıyoruz. Fikirleri idealleri taze olanlar gençlik kolunda vazife alabilir. Gençlerimiz fev kalede güzel bir kong-re yaptılar. Bu kongre

Devamı S. 2 de

Yem darlığına mahallinde incelemek maksadıyla Profesör Kadasterin şehirimize geldi

Yem darlığıyla ilgili olarak Pazar günü E-kspresle Profesör Kada-sterin şehirimize gel-miştir. İstasyonda Valimiz Niyazi Akı, Belediye Reisi Dr. Edip Somun-

oğlu, Veterine Müdürü Ziraat Mühassısı tara-fından karşılanan sayın Profesör şehirimize te-tkiklerine devam ede-cektir.

56 Vagon saman geldi

Yem darlığına gi-dermek için bütün im-kânlar seferber edil-miştir. Bu cümleden olarak Pazar günü şehirimiz İstasyonuna 56 vagon saman gelmiştir. Yem

darlığı Merkez Kazada halledilmiştir. Yapaca-ğımız iş, kaza yollarını biran evvel açmak ve kaza halkının imdatla-rına yetismektir.

Sahip ve Yazı İşleri Müdürü
AHMET POLAT
Düdüğüyer Polat
Mürettiphanesi
İdarehane ve Basıldığı Yer
Tek Matbaa Tl. 731

HÜRSÖZ

İLAN TARİFESİ
Resmî ilanların santimi
3 lira. Hususî İlanlar
1 liradır
ABONE FİYATLARI
Santimlik 30 Lira
Altı aylık 15 ..

Yıl: 1 Sayı: 158 Fiyat: 10 Kuratır

ERZURUMDA ÇIKAR GÜNLÜK SİYASİ MÜSTAKİL GAZETE

26 Mayıs 1956 Cumartesi

Cami hizmetleriyle niçin layık olduğu şekilde alakalanılmıyor?

Bir kaç gün önce gazetemizin yaptığı bir neşriyattan sinirlenen, bir imam efendinin tarz ve itina maruz kalmıştı.

Ne yapalımki camileri olsun, halk hizmetine tahsis edilmiş resmi veya hususi müesseseleri olsun mürakabe vazifesinin dışı sayamayacak ve buralarda gördüğümüz en küçük aksaklıkta dahi, gücümüzün çatıp, dilimizin döndüğü kadar tenkit edip asırlar boyunca acısını çektiğimiz ve mağeri büyümüş için çok zararlı olduğuna kana bulduğumuz "Nemelenimci ve adam sende", bir zihniyetin içimizde meydan bulup cirit oynamasına inşallah müsaade etmeyeceğiz.

Cami hizmetleri ihmale uğramış camilerimizden birisi; Tebriz kapusu gibi şehrin en işlek bir semtinde bulunan Emir Şeyh Mescidi şerifidir. Bu mescidin imamı muhterem Hafız Cemil Efendi bir seneye yakın bir zamandanberi basta olup vazifesine devam edemediği halde bugüne kadar aradan aylar geçmesine rağmen, buraya bir imam tayin edilmediği gibi, müezzinelik vazifesinde gelip geçici ve başka camilere ait müezzinelikle tedvir olunmaktadır.

Nitekim: Bayram akşamı yatış namazını kıldırarak imam olmadığı gibi sabah ve bayram namazlarında da imam bulunmadığı için bu vazifeyi müezzine, müezzinelik ise camie namaz kılmak üzere gelen 10-11 yaşlarındaki bir çocuk yapmıştır.

Bayramdan sonra mâlesef bu hal devam etmiş ve ekser vakit namazlarını mescidin müezzinelik vekâletini yapan Camii Kebir müezzini arkadaş kıldırarak zorunda kalmıştır son olarak 25-5-956 cuma namazında camide yise imam yoktu. Hutbeyi müezzine efendi okudu ve namazda keza müezzine tarafından kıldırdı.

Gücenip darılmaya mahal yok; şehrimizin Tebriz kapusu gibi en işlek bir semtinde Emir Şeyh mescidi şerifinin aylarca imamsız ve müezzinsiz bırakılması, müsaadenizle en hafif tabiriyle alâkasızlıktır.

Sayın müftülüğümüzden en kısa bir zamanda bu noksanın telafisini bekleriz..

Hürsöz

Şeker fabrikası nın faaliyeti

fabrika eylül sonunda işletmeye açılacak

Erzurum şeker fabrikası iki sene önce yapılmaya başlanmıştır. Baştaki çalışkan amirleri sayesinde vilâyetten de kışık kışık ihtiyacı temin edilerek yaz kış diilenmeden çalışılmış ve bugünkü muazzam geldeci almıştır. Bununla hem fabrikasının yapılmasına hemde yüzlerce insanın kışın boş kalmalarının önüne geçilmiştir. Bu vatani bir vazife olmakla beraber aynı zamanda da insani bir borçtur. Şu halde idare amirleri her ikisinde muvaffakiyetle yapmışlardır.

Fabrikeyi bir Alman firması yaptırmaktadır. Baş makinist ve montajcıların çoğunda Almanıdır. Eksoriyetle 6-nemli işlerin başında Alman ustaları bulunmaktadır. Alman firma şinde fabrikasına diğer işlerini Türk müteahhitlerine vermişlerdir.

Fabrikada çalışan işçi sayısı 1500 le ikibin arasındadır.

İşleri daha kısa bir zamanda bitirmek için bu miktar dahada fazlalaştırılacaktır.

Şeker pancarı ekmek için Hasankalede, Ilıcada, Erzurum ovasında ve toprağı elverişli olan yerlerde otuzbin hektarlık toprak ayrılmıştır. Pancar ekimine mayıs ayının başından itibaren başlanmıştır. Pancar ekimi bu ayın sonunda bitecektir. Umumiyetle bir ton pancardan ortalama

olarak 150-16 kg. şeker elde edilmektedir.

Fabrika Eylül ayı içerisinde tecrübe kampanyasına girecek ve Eylülün sonlarına yakın şeker ihtisaline başlanacaktır.

Fabrika hem toz hem de kesme şeker yapmakla beraber daha ziyade kesme şeker yapımına yer verilecektir.

Şekerin şekli Turhal ve Kayseri fabrikalarının çıkardıkları şeker şekline farklı olacaktır.

Şeker fiyatı yalnız vesait ücreti bakımından ucuzlayacak. Malû matina müracat ettiği miz amirler bizlere gösterdikleri kolaylıktan dolayı teşekkürü bir borç biliriz.

Ticaret Vekiline Açık Mektup

Sayın

Zeyyad Mandalinci
İhtisad ve Ticaret vekili

ANKARA

Muhterem efendim:

İş sahasının başladığı şu günlerde, 6 aydan beri garajlarda yatan vasıtalarımız, 6 ay daha yatmak mecburiyetinde olduğundan, zatiâlinize bu güne kadar Erzurum'a tahsis edilen lastiklerin miktarını arzedeceğim.

750/20 ebadında 276 adet lastik verildiğini arzederken, 215 adet, yukarıda yazılı ebadda lastik kullanan vasıtaların ne miktar lastik aldıklarını hesap etmeye bilmemki lâzım var mı?

Muhterem efendim:

Bu güne kadar yaptığımız şikâyetlerden bir notice alamadık. Baklemeye tahammülümüz yok. Mağduriyetimizin bir an evvel giderilmesi hususuna, ilgililere emirlerinizi iltirham ederiz.

Hürmellerimizle
Vasita sahipleri adına

Şüreyya Polat

Muharrir arkadaşımız Mustafa Sipahi askere gidiyor

Yazı alemizden,

yüksek ticaret mevzuu arkadaşımız H. Mustafa Sipahi vatani vazifesini yapmak üzere pazartesi günü gelirmizden ayrılacaktır.

Arkadaşımıza tatlı yazılarından ti. müddet mahrum kalacak olan okuyucularımızdan özür dilerken arkadaşımıza vatani vazifesinde başarıyla görevini tamamlamasını temenni ederiz.

Hürsöz

Güreşte dört galibiyet aldık

İstanbul Spor ve Sergi Sarayında dünya birinciliği serbest güreş şampiyonasında 52, 57,

62, 67 kiloda 4 galibi yet aldık. Tafsilatını vereceğiz.

İkibin teneke gaz geliyor

Çarşamba günü tevzi edilen 10 ton gaz, gaz sekantısını kısmen olsun önemiştir. Ayrıca bin teneke gaz Yücel müessesesine gelmiş, bin teneke gazda yoldadır.

Gelen bu gazlar te

nekeli olduğundan 1500 tenekeşi kazalarımıza tevzi edilecek 500 teneke ise merkeze kalacaktır.

Tevziatta kazalarımızın nüfusu göz önüne alınacaktır.

Muharririmiz Mustafa Sipahi

Defile yapılmış

Akşam Kız San'at enstitüsünün Defilesi ordu evi salonlarında dün yapıldığına haber aldık.

Gazetemiz ve gazeteci arkadaşlarımız davetli olmadıkları için tenkit, temenni, veya teşekkürümüzü yazuyoruz.

Aşkale ceza evi hizmete girdi

Dün saat 10 da Valimiz Niyazi Akı Aşkalede yeniden inşa edilen ceza evinin açılış töreninde bulunmak üzere Aşkaleye gitmişler, töreni müteakip şehrimize dönmüşlerdir.

305

Sahip ve Yazı İşleri Müdürü
AHMET POLAT
Düldüğü yer Polat
Mürettiphanesi
İdarehane ve Basıldığı
Yer Tek Matbaa Tl. 731

HÜRSÖZ

İLAN TARİFESİ
Resmî ilanların santimi
3 lira. Hususî ilanlar
pazarlığa tabidir
ABONE FİATLARI
Senelik 30 lira
Altı aylık 15 lira

Yıl: 1 Sayı: 231 Fiyatı 10 Kuruştur ERZURUMDA ÇIKAR GÜNLÜK SİYASİ MÜSTAKİL GAZETE 24 Ağustos 1956 Cuma

VALİMİZ NİYAZİ AKI'NIN Kaymakam ve Daire Mü- dürleriyle yaptığı toplantı

Meb'uslarımızın da iştirak ettiği bu toplantıda Et Balık Kurumu Umum Müdürü ve Gazeteciler hazır bulundu

Sayın Valimiz Niyazi Akı kaymakam ve daire müdürlerinin iştirakile Vilâyet umumî meclis salonunda bir toplantı yapmıştır. Bu toplantıda Sayın mebuslarımızdan Abdul-kadir Eryurt, Sabri Erduman ve Et balık kurumu umumî müdürü Ekrem Barlas ile gazeteciler hazır bulunmuşlardır.

Valimiz Sayın Akı kısa ve çok veciz bir konuşma ile toplantıyı açmış ve geçirmiş hayvancılık ve ekonomî alanda çok önemli olduğuna işaret ederek bu toplantıya lütfen iştirak etmiş bulunan sayın Ekrem Barlas kürsüye davet etmiştir. Ekrem Barlas derhal bu davete iştirak ederek başta Valibeye daire müdürlerine kaymakamlara gazetecilere teşekkür ederek Et balık kurumu ve kombineler hakkında geniş izahatta bulunmuş ve bu arada Türkiye'de 60'a yakın tesis bulunduğunu işaret ederek bizzat köyümüzün diğer meclislerle meclislerin modern olduğunu anlatmıştır.

Hayvancılığın önemi üzerinde duran Barlas 80-100 milyon liralık mübayaaya yapılabileceğini işaret ettikten sonra şeker şirketine satışlarının mübayaaya gideceğini de ilave etmiştir. Tesislerin tam faaliyete geçmemiş olduğu halde Hükümetin verdiği devrim 20 mîli fazlasını Hükümete iade ettiklerini de anlatmıştır.

Bundan sonra kürsüye gelen şeker şirketi müdürü:

Şirketin 26 Eylül'de pancar alımına başlayacağını ve bir kaç gün sonrada Erzurum şekerini yiyeceklerimizi müjdeliyerek şirket hakkında izahatlarda bulunmuşlardır.

Mebusumuz Abdulkadir Eryurt sulama mevzuunda bir konuşma yaparak Şenkayamın sulama işinin pek yakın aride halledileceğini müjdelemiştir.

Mebus Sabri Erduman kürsüye gelerek:

Kaymakamlarında kazalarda memurları toplayarak bu şekilde toplantı yapmalarının faydalı olacağına işaret ederek:

Eskiden kalma fena itiyadların tahaddüsüne katıyken meydan verilmemeli demıştır.

Bundan sonra kürsüye gelen sayın Valimiz toplantıyı kapatarak şöyle den sonraya bırakmıştır.

(Kaymakamlar toplantısının devamı yarın)

Sayın Valimiz Niyazi Akı

Açık teşekkür

Sanelerden beri şarkın Paris'i diye vasıflandırılan Erzurum asfalt hayalleriyle avunuyordu. Harikâde görüldüğü, tatbikine baş-

layan Sayın reisimize muaffakiyetler temenni ederek en derin şükranlarını arz ederim.

Sahap Özyılmaz

ET BALIK KURUMU UMUM MÜD. EKREM BARLAS

Et Kombinasında Celepcilerle Dün Akşam Bir Toplantı Yaptı

Et Balık Kurumu Umum müdürü Ekrem Barlas sayın mebuslarımızdan Abdulkadir Eryurt Sabri Erduman ve Basın mensuplarının da iştirakile Erzurum kombinasi lokalinde celepcilerle bir toplantı yapmıştır.

Bu toplantıda Ekrem Barlas: Sizlerle tanışmayı ve memleket

in hakiki iş adamları olan sizlerin hayvancılık mevzuunda yükses fikirlerinden istifade etmeyi düşünüyordum. Bana bu fırsatı bahşeden muhterem mebusumuz Abdulkadir Eryurt'a teşekkürü bir borç bilirim. Sizler yani müstahsil, tüccar ve iş adamları memleketi hükümet kadar iş kazandıran

insanlarıdır. Kurumumuz 1953 de faaliyete girerek ilk iş sahamız Erzurumda kurulmuş ve en büyük tesisimiz burada tesis edilmiş bulunmaktadır. Bu müna-sebetle burada bir de yem fabrikası kurmayı düşünmekteyiz Burada 750 bin keyun, 120 bin sığır mübayaaya açacağız Şimdiye kadar 62 tesis kurduk. Erzurum'daki arkadaşlarımızın feragatli çalışması neticesi rekor kırılmış durumdadır.

Sebze ve balık işiyle meşgul oluyoruz. Ve bunları dış meclislerle de satmaktayız. Mesnemimiz hakiki iş adamlarından istifade eder. Şimdi sizlerle teker teker ve çok açık olarak konuşalım.

Her yerde, her zaman fikirlerinizden istifade etmek isterim. Şimdi teker, teker müracaat şikayet, tenkit ve temennilerinizi dinliyeceğim.

Bundan sonra İhsan Köstek, Halil efendi, İsmail Efendioğlu ve bütün tüccarlar fikirlerini izah ettiler. Netice üç konu üzerinde mütalaa edilebilir.

Randmana iç yağının da dahil edilmesi haline ve fiatların ayarlanması bilhassa fiatların mevsimlere göre sabit bir şekilde ayarlanması. Besi hayvanı ile diğer hayvanlar arasında fark gözetilmesi korumaları idi.

Bunların hepsinin yakın bir zamanda düzeltilileceği cihetini anlatan Barlas dan sonra Abdulkadir Eryurt ve Sabri Erdumanın konuşmalarını müteakip toplantıya son verildi.

Ziraat Bankasının faaliyetleri

Haber aldığımız göre Ziraat Bankasının şube ve ajans teşkilatı yıldıan yıla genişlemektedir.

1954 yılında (213) ü bulunmuş olan şube ve ajans sayısı 1956 yılının ilk aylarında (529) a çıkmıştır.

Banka genişleyen ajans ve şubeleri sayesinde teşkilatlı zirai kredi sistemini memleketi hemen her tarafında yayarak zirai istihsalı artırmasına büyük ölçüde yardım etmektedir. Bu yüzden bazı mantıklarda kooperatifler ile iktisadi çerçevesinde yaşayan köylülerimiz piyasa ekonomisi olan alekaları büyütmek ve kuvvetli bir müstahsil ve müstahlik halini almaktadırlar.

Bankanın geniş teşkilatı aynı zamanda her nevi banka hizmet ve muamelelerinin yurdun her tarafında görülmelerini mümkün kılmaktadır.

Ziraat Bankası memur kadrosunu iyakath elemenlerle takviyesi bakımından da bazı tamamlamalı tedbirler almıştır.

Vazifeli bulundukları yerlerde evlatlarına ortaokul, lise ve yüksek

tahsil vermek imkanından mahrum olan banka memurlarının çocukları çşidli tahsil kademelerinde okutulmaktadır. Bu gençlerin sayısı ha en (227) dir Bunların büyük bir kısmı liselerde, (50) si de yüksek tahsil müesseselerinde okunmaktadır. Yüksek tahsil talebelerinin (28) i İstanbul Üniversitesi İktisad Fakültesinde, (18) i İstanbul Yüksek Ekonomi ve Ticaret okulunda, (2) ü Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesinde, (1) i de Ankara Tıp Fakültesinde tahsillerini yapmaktadır. Banka Türk Eğitim Derneğinin Maarif Kolejinde de (37) talebe okutmaktadır. 1956-1957 ders yılı için tahsilleri burslu olarak Ziraat Bankasınca deruhde edilecek talebelere ait hazırlıklar devam etmektedir.

Ziraat Bankasının son zamanlarda üzerinde ehemmiyetle durduğu mevzulardan biri de köylülerimiz tasarruflaştırmak gayesiyle ihdas edilmiş olan "Çiftçi Tasarruf Hesapları" dır. Bir çok ikramiyelerle teşvik olunan bu hesaba "köy-

Devamı Sayfa 2 de

Şahip ve Yazı İşleri Müdürü
AHMET POLAT
Dizildiği yer Polat
Mürettiphanesi
İdarehane ve Basıldığı
Yer Tek Matbaa Tl. 731

HÜRSÖZ

İLAN TARİFESİ
Resmî ilanların santimi
3 lira. Hususî İlanlar
pazarlığa tabidir
ABONE FİYATLARI
Senelik 30 lira
Altı aylık 15 lira

Yıl: 1 Sayı: 237 Fiyatı 10 Kuruştur GÜNLÜK MÜSTAKİL SİYASİ GAZETE 31 Ağustos 1956 Cuma

ŞEKER FABRİKAMIZIN

Devlet Nüshası

İkinci Ocağı da Dün Yakıldı Bu kazana 'DADAŞ KAZANI' ismi verildi

Şeker Fabrikasının
inşaatı bütün hızı ile
devam etmektedir.
26 Eylülde halkın
tam hizmetine girecek

olan şeker fabrikasının
2 numaralı Dadaş oca-
ğı dün merasimle açıl-
mış ve dadaşın uğurlu
elile ve merasimle ateş

lenmiştir.
Merasmeye meb'usu-
muz Abdulkadir Eryurt-
vali Niyazi Akı, Bele-
diye reisi Dr. Edip So-

manoğlu, Belediye mec-
lis azaları, Basın men-
supları ve bar ekibi iş-
tirak etmiştir.

Şeker Fabrikası mü-
dürü kimyager Süley-
man Gençer şu konu-
şmayı yaparak:

Fabrikamızın ikinci
kazanına ilk ateşin ve-
rileceği günün, memle-
ketimiz ve milletimiz
için unutulmaz kahr-
manlık günlerinden biri

ne tesadüf ettirebilme-
mizden ayrıca büyük
bir zevk duymaktayız.

Bu günde yakaca-
ğımız kazana en haklı
olarak menkibelerini
büyük gururla göğüs-
müzde taşıdığımız Er-
zurum dadaşlarından il-
ham alarak "Dadaş ka-
zanı", ismini vermekle
iftihar duyuyoruz.

Dadaş kazanımızın
memleketi, Erzurum'a
ve çalışmalara hayırlı
olmasını dilerken ilk a-
teşin uğurlu elleriyle sa-
yın Valimiz Tarafından
verilmesini şahsım ve he-
pimiz adına rica ede-
rim.

Sözü sayın Niyazi
Akı'ya bırakmıştır.

Niyazi Akı çok ve-
ciz bir konuşma yapı-
rak dadaşın uğurlu eli
Devamı S. 2 de

Terfi eden Generallerimiz arasında

N. Tacan Orgeneral oldu

Ordu terfi listesi
yüksek tasdikle
iktiram etmiş ve tastik
ten çıkmıştır.

Albayı Osman Kunter
Personel Albayı Hilmi

İris Tuğgeneralliğe ter-
fi etmişlerdir.

3. Ordudan bir de-
rece yükselen aşağıda
isimleri yazılı genaral-
lere ait liste gelmiş ve
ilgililere tebliğ edilmiş-
tir.

Korgeneral 3. Ordu
müfettişi Necati Tacan
Orgeneralliğe terfi et-
miştir.

Tümgeneral
K. Hüseyin A-
taman, Korgeneralliğe
Tuğgeneral Şerafettin
Alkoç ile Kemal Yü-
kep Tümgeneralliğe
Kurmaya Albay Kemal
Tanca, Hıfzı Tümer
Rasim Atakan, Hakkı
Özgenç, Zekeriye Men-
deres Generalliğe terfi
etmişlerdir.

Tank Albayı Tahir
Ertan, Süvari Albayı
Cevat Kula, Levazım

Vakıflar Umum Müdürlüğü Cami yaptırma derneklerine yardım edecek

(Ankara telefonla)
Vakıflar Umum Müdür-
lüğü bütün vilayetlerde
ki cami yaptırma der-
neklerine yardımı esas
kabul etmiş ve bütün
vilayetleri programına
almıştır.

Bu-cümleden olarak
Erzurum vilayetinin Aş-
kale kazasına 750 lira
Horasan kazası camiine
5 bin lira, Narman ka-
zası 5 bin lira, Hasan
kale kazası 3 bin lira
Mescitli 5 bin lira, Ye-
kabek köyü 1500 lira
ve ayrıca muhtelif köy
lerede lüzumu kadar
yardımda bulunmuştur.

Vakıflar Bankasının
bu sene Erzurumda açıl-
ması için karar alınarak
hazırlıkları ikmal edil-

miş bulunmaktadır.

Vakıflar idaresinin
yaptıracağı cami ve ha-
mamlardan başka cami

yaptırma derneklerine
de yardımı kararlaştır-
mıştır.

TÜRKİYEYİ TEMSİLEN

BAR EKİBİMİZ ALMANYAYA GİDİYOR

Türk Milli Oyunlar-
ından tercih edilen Er-

zurum barlarını Alman-
Devamı S. 2 de

Almanya'ya giden bar ekibimiz

463

Sırrı Dondurmacı vefat etti

Belediye yazışların
de 15 yıldan daha uzun
bir müddetten beri va-
zife gören ve daka ev-
velde Vilayet matbaasın-
da çalışmış olan tanın-
mış hemşehrimiz ve mes-
lektaşımız Sırrı Dondur-
macı dün anı beyin ka-
naması neticesi vefat et-
miştir. Dondurmacıya, Al-
lahtan mağfiret diler
ailesine baş sağlığı te-
mennî ederiz.

Sahip ve Yazı İşleri Müdürü
AHMET POLAT
Dizildiği yer Polat
Mürettiphanesi
İdarehane ve Basıldığı
Yer Tek Matbaa Tl. 731

HÜRSÖZ

İLAN TARİFESİ
Resmi ilanların santimi
3 lira. Hususi İlanlar
pazarlığa tabidir
ABONE FİYATLARI
Senelik 30 lira
Altı aylık 15 lira

Yıl: 1 Sayı: 242 Fiyatı 10 Kuruştur GÜNLÜK MÜSTAKİL SİYASİ GAZETE 6 Eylül 1956 Perşembe

HİNİS KAZASINDA VATANDAŞLARA

Toprak Tevzii Yapıldı

Üç Köyde 852 aileye 3600 parselde 4400 dönüm arazi 4500 dönüm mer'a dağıtıldı

Vali Niyazi Akı Mebusumuz Abdulkadir Eryurt Zonguldak mebusu Avni Yurda bayrak Toprak komisyonu Başkanı Salih Ural ve ziraat müdürü Talip Alpaskan olduğu halde Hınıs kazasının Aziz güvendik kasper komu ve ovak ozlu köylerine gidilerek topraksız vatandaşlara toprak tevzii yapılmış ve tapuları me rasimle verilmiştir.

Merasime İstiklâl Marşı ile başlanmış olup 59 Nolu toprak tevzi komisyonu Başkanı Salih Ural şu konuşmayı yapmıştır.

Muhterem Valimiz, Aziz misafirlerimiz ve kıymetli köylü vatandaşlar.

Bu gün yapılacak olan tapu senetlerinin dağıtımı için zahmet buyurup buraya kadar teğrif ettiğinizden dolayı sizlere minnet şükran ve teşekkürlerimi arz ederim.

Aziz büyüğüm arkadaşlarımız ve köylü vatandaşlar.

1950 yılından beri komisyonumuz Hınıs kazasının muhtelif köylerinde çiftçiyi topraklan

dırma kanununu uygulayarak çiftçi vatandaşlarımızdan hiç topraksızlarla yeter miktarda toprağı olmayanlara arazi vererek ortaklık yarıtlık veya mağraba cılık yapan ve kopmaz bağlara vatanına ve toprağına bağlı bulunan köylerimizi kurtarıp müstahsil bir duruma getirmek: keza her köye, hayvanatının mer'a ihtiyacını sağlayacak şekilde mer'a tahsis ederek köylü vatandaşlarımızın hayat standardının ileri götürülmesini temin etmek maksadile çalış

maktadır.

Zaten güzel yurdumuzun nüfusunun yüzde 82 sini teşkil eden köylü vatandaşlarımızın refah ve saadete kavuşmasının toprağına sahip olmakla mümkün olacağı keyfiyeti açıkardır.

İşte Toprak kanununun ana prensibi olan bu dava okadar ehemmiyetli ve okadar şumul lüdürki bunun hal yoluna getirmek veya düzeltmek bile bütün gönülleri ferahlatır.

Nitekim bu gün az dahi olsa:

Güvendik köyünde

339 aileye 1501 parsel de 20140 dönüm Kasperkomu köyünde 92 aileye 288 parselde 6125 dönüm

Ovakozlu köyünde 421 aileye 1878 parsel de 18228 dönüm ki cem'an 3 köyde 852 aileye 3667 parselde 44493 dönüm arazinin dağıtıl dığını 45520 dönümde mer'anın tahsis edildiği ni görmenin sevinci i çerisindeyiz.

Bu güzel ve mutlu günümüzde bu yılki çalışmalarımızda da 4 kom şu köyünüzde toprak dağıtım muamelesinin ikmal edilmek üzere bulunduğunuzda ayrıca sizlere müjdelerim.

Aziz Güvendik, Kasperkomu ve Ovakozlu-

lar Köylerinizde komisyonumuzca toprak kanunu uygulanmış olup hakikaten araziye sahip olmaya layık olan sizlere arazi verilmiştir. İşte bu günde verilen arazilerin ve mülkiyetin asıl vesikası olan tapu senetlerini sayın ve kıymetli valimizin uğurlu ellerile almış olacağız.

Bu tapu senetlerini zın uğurlu, arazilerinizin verimli, mahsullerinizin bol ve bereketli olmasını temenni ederken sizleri, sayın büyüğüm ve arkadaşlarımızı sevgi, saygı ve hürmetle selamlarım.

Ova kozlu köyünden Yusuf erdem güvendik

Devamı S. 2 de

Et ve Balık Kurumu'nun Batı Avrupaya sebze ve meyve ihracatı

İzmir, 5 a.a. Et ve Balık kurumu tarafından Batı Avrupa memleketlerine daha ziyade bir sürgüler mahiyetinde yapılmakta olan yaş meyve ve sebze ihracatı tamamlanmıştır.

Şimdiye kadar 2 parti halinde ve büyük bir kısmı İngiltereye olmak üzere 44500 kilo çekirdeksiz üzüm ve şeftali gayet itina ile

hazırlanmış ve ambalajlar içinde sevk edilmiştir. Ümit edildiği gibi bu denemeden müsbet netice alınacak olursa yurdumuza zeni gelir imkânları sağlayacak ve milli servetlerimizi bir kat daha deyerlendirecek olan yaş meyve ve sebze ihracatına gelecek sene geniş mikyastada vâm edilecektir.

Krondiokis tevkif edildi

Lefkoşe, 5 a.a. Kıbrıs kilise konseyinin ileri gelen üyelerinden biri daha bu sabah tevkif edilmiştir. Nikos Krontiokis adındaki bu şahıs nüfuzlu dini siyasi bir teşkilât olan konseyin sekreteridir.

Krivontiokis EOK. lideri Kikenis'in birmüddet önce ele geçirilen hatıralarına müstemiden tevkif edildiği zannedilmektedir. Krontiokis derhal sorguya çekilme ye başlanmıştır.

Basım ve Yayı İşleri Müdürü
AHMET POLAT
Dizildiği yer Polat
Mürettiphanesi
İdarehane ve Basıldığı
Yer Tek Matbaa Tl. 731

HÜRSÖZ

İLAN TARİFESİ
Resmî ilanların santimi
3 lira. Hususi ilanlar
pazarlığa tabidir
AYONE FİATLARI
Senelik 30 lira
Altı aylık 15 lira

Yılı 1 Sayı: 251

Fiatı 10 Kuruştur

GÜNLÜK MÜSTAKİL SİYASİ GAZETE

17 Eylül 1956 Pazartesi

YENİ PANCAR MAHSULÜNÜN TESLİMİ MÜNASEBETİYLE

İlıcada Bir Tören Yapıldı

İdrak edilen yeni pancar mahsulünün şeker Fabrikasına mustahak vatandaşlar tarafından teslimi münasebetiyle şehrimizde bir tören yapılmıştır. Bu törene sabahın erken saatlerinde vatandaşlar otomobil, kamyon ve arabalarla davul zurna çala çala sokaklarda

pancarlarını gezdirdikten sonra evvela dar hattaki bir numaralı kantarın önünde büyük bir gurur ve sevinçle toplanmış bulunuyorlardı.

Valimiz Niyazi Akı Elâzığ mebusu Süphi Ergene mebusumuz Rıza Topçuoğlu Fabrika Müdürü Süleyman Gen

cer Fabrika ziraat müdürü Necati Şentur a Emniyet müdürü Hilmi Soleyman Basın mensupları ve kalabalık bir halk kitlesi merasime iştirak etti.

Şeker Fabrikası müdürü Süleyman gençler bir konuşma ile merasimi açtı pancarı ilk defa fabrikaya teslimi muvaffak olan, İbrahim Katkat, Salim Hakkı Mehmet Umut, Tufan Yıkıcı, Tufan Tarık, birer pulluk ve birer dirmik hediye edildi kurbanın ile ilmesini müteakip kantarın birinci kordelasının kesilmesini Valimiz Niyazi Akı Mebusumuz Rıza Topçuoğlundan rica etti ise de Rıza Topçuoğlu Şehrimizde müsafir bulunan Elâzığ mebusu Süphi beyefendiden rica etmesi üzerine uğurlu

ellerile memleket ve millete hayırlı olmasını temenni ederek kurdelayı kesti.

Kurbanlarında ke-

silmesini müteakip Valimiz Niyazi Akı pancarın ve Fabrikasının mem Devamı S. 2 de

Valimiz Niyazi Akı

İLİCA KAPLICALARIDA SİHHİ BİR ŞEKLE SOKULAMAZMI

Şehrimizde Turistik bakımdan kıymet arzeden yerlerimizden biriside İllica bucağıdır.

Sıcak su Kaplıcaları ile bir çok turist celbede bilecek istidatta yegâne mesire yerlerimizden birisidir.

Transit yolu tam ortasından geçtiyi içi nakıl vasıtaları bu güzelim yeri toz deryası haline sokmakta ve büyüden kaplıcalara gitmek isteyenler arzularından vaz geçmektedirler.

Karayolları Erzurum bölge müdürlüğüne tayin edilen kıymetli hemşehrimiz ve idealist arkadaşımız Sakıp Hatunoğlu vazifeye başlamış ve ilk iş olarak şeker fabrikası ile İllica arasında 4 kilometre asfalt yapmağa başlamıştır.

Belediyemizde İllica kaplıcalarını sihhî bir şekilde yaptıracak olursa bu rahiye Türkiye'nin Turistik belceğinin birisi olacağı muhakkaktır.

Bu durumu muvaceshinde Sakıp Hatunoğluna tebrik ve teşekkür ederken Sayın Belediyemizin de nazarı dikkatini celbetmeyi bir vazife biliriz.

Müftüoğlu

Mebusumuz Sayın Rıza Topçuoğlu

H. Mustafa Sipahi gitti

Gazetemizin yazarı ailesinden H. Mustafa Sipahi, Ankara Topcu Yedek subay okulundan mezun olduktan sonra mutad izni kullanmak üzere şehrimize gelmiş ve kitadaki hizmetine başlamak için bugün şehrimizden ayrılmıştır.

Kıymetli arkadaşımıza hayırlı yolculuklar temenni ederiz.

H. Mustafa Sipahi

Sahip ve yazışleri Müdürü
AHMET POLAT
Teknik sekreter
SADREDDİN MÜFTÜOĞLU
Dizildiği yer Polat
Mürettiphanesi
İdarehane ve Basıldığı
Yer Tek Matbaa Tl. 731

HÜRSÖZ

Devlet Nüshası İLAN TARİFESİ

Resmî ilânların santimi
3 lira Hususî ilânlar
pazarlığa tabidir
ABONE FİATLARI
Senelik 30 lira
Altı aylık 15 lira

Yıl: 1 Sayı: 262

Fiatı 10 Kuruştur

GÜNLÜK MÜSTAKİL SİYASİ GAZETE

29 Eylül 1956 Cumartesi

MUHTEREM REİSİCUMHUR C. BAYAR VE A. MENDERES YARIN ŞEHRİMİZDE

Ilıca Şeker Fabrikasını

UĞURLU ELLERİYLE İŞLETMEYE AÇACAK

1- Ezurum şeker fabrikasının açılış töreni 30/9/1956 pazar günü sabah saat 9 da Fabrika sahasında yapılacaktır. Bu münasebetle vilayetimize teşrif buyuracak olan Reisicumhurumuz Sayın Celal Bayar, Başvekilimiz Sayın Adnan Menderes

ve vekillerimizle diğer misafirleri hamil olan tren Ilıca istasyonuna aynı gün sabah saat 7 40 da muvasalat edecektir.

2- Sayın reisicumhurumuz teşrifleri sırasında merasim yapılmasını buyurduklarından karşılama özel surette

hazırlanacak programa göre yapılacaktır.

3- Şeker fabrikasının açılış merasimini hazırlamağa Şeker fabrikası Umum Müdürlüğü memurdur.

4- Öyle yemeği şeker fabrikasında verilecek ve mütakiben saat 14 de şehir otomotik

telefon tesisleri halkın hizmetine açılacaktır.

5- Muhterem halkımızın Ilıcadaki merasime katılmasını teminen D.D. yolları bu güne mahsus olmak üzere 30-9-1956 pazar günü sabah saat 4 de Horasan istasyonundan özel bir yolcu katarı

tahrik edecektir. Bu katarın Erzuruma muvasalatı sabah saat 7 sıralarında olacak buradanda yolcularını aldık tan sonra 7.15 de Ilıca ya hareket edecektir. Ayrıca şoförler cemiyeti tarafından Ilıca-Erzurum arası sefer ihdas edilmiştir.

günümüzde 8 Erzurum istasyonundan Malatya istikametine hareket edecektir. Muhterem halkımızın iltihallarına arz ederim.

Vali
Niyazi Akı

DEVLET REİSİMİZ MUHTEREM CELAL BAYAR GEÇEN SENE ŞEHRİMİZE TEŞRİFLERİNDE ERZURUM GARINDA VALİ NİYAZİ AKI, SABIK 3. ORDU KUMANDANI İLE BİRLİKTE

İ. HAKKI TUNABOYLU VE NUREDDİN AKNOZ ŞEHRİMİZDE

Genel Kurmay başkanı Orgeneral İ. Hakkı Tunaboylu, Orgeneral Nuredin Aknoz 28-9-1956 günü hususî uçakla Erzuruma gelmişlerdir.

Gazetemiz muhterem generallerimize hoş geldiniz der.

Sahip ve Yazarları Müdürü
AHMET POLAT
Dizildiği yer Polat
Mürettiphanesi
İdarehane ve Basıldığı
Yer Tek Matbaa Tl. 731

HÜRSÖZ

İLÂN TARİFESİ
Resmî ilânların santimi
3 lira Hususî ilânlar
pazarlığa tabidir
ABONE FİATLARI
Senelik 30 lira
Altı aylık 15 lira

Yıl: 1 Sayı: 258 Fiyatı 10 Kuruştur

GÜNLÜK MÜSTAKİL SİYASİ GAZETE

25 Eylül 1956 Salı
Devlet Nüshası

30 EYLÜL PAZAR GÜNÜ BİR MERASİMLE

Şeker Fabrikası açılacak

**Merasime Ankaradan Gelecek Olan Devlet
Büyüklerimiz iştirak edeceklerdir**

**İki sene evvel bugün Şeker Fabrikasının
temeli atılmıştı**

Şehrimiz Şeker Fabrikasının Temelini Sayın Adnan
Menderes Parlak bir Merasimle At
mıştı Yukarıdaki Resim Şeker Fabrikasının Temelina
Merasimin den Bir Parça Göstermektedir

Abdulkadir Eryurt Ağrıya Gidiyor

Ağrı, Kars Artvin
vilayetleri parti müfetti
şi kıymetli mebusumuz
Abdulkadir Eryurt'ın

tıkasındaki tetkik ve tef
tışını bitirip şehrimizde
iki gün istirahat tet

tikten sonra yarın tek-
rar Ağrıya gidecekler-
dir.

**Dün Lise salonunda öğret-
menler toplandılar**

Dün yapılan İlk
okul öğretmenleri top-
lantısında bütün şehir
ve köy öğretmenleri ha-
zır bulundular.

Toplantıyı Sayın Va-
limiz Niyazi Akı veciz
bir konuşmasıyla açtı.
Öğretmenlerin derdleri-
ni dinledi. Valimiz g-
reken yardımlarda bul-
nacağını vadederek ye-
ni ders yılının hayırlı
olmasını temenni etti.
Valimizin konuşmasın-
dan sonra Maarif Mü-
dürümüz Kemal Tun-
coku bugünkü toplantı-
nın ehemmiyetini
belirten bir konuşma
yaptı.

Mütrakiben müfettiş

Kemal Tuncoku

lerin başkanlığı altın-
da gündem okundu ve
gündemin birkaç n ad-

Valimiz Niyazi Akı

desi üzerinde müne-
kasalar yapılrken, top-
lantıya Erkek Sanatoku-
mülü Tahir Leyli-
li ile Lise Edebiyat öğ-
retmeni ve meslek ders
leri hocası Osman Gü-
ney geliler, aynı zamanda toplantıda söz ala-
rak birer konuşma yap-
tılar.

Öğle tatilini müte-
Devamı S. 2 de

553

DUYUŞLAR

Kalbim bir zalimin olmuş hastası
Bakidir zavallı gönlümün yası
Beni şair etti başım belası
Yazdığın şiirler hep garip garip

Bir mektubu geldi oda sitemli
Derki ruhum senden daha elenli
Baktıkça satırlara gözlerim nemli
Süzülür yaşları hep garip garip

Zehirdir hayatın zerre-i havası
Bu küçük başımın koca belası
Yok ki bu gönlümün bir aşınası
Yanayım derdini hep garip garip

Böler o uykunu tatlı rüyalar
Canlanır hayalde şen hatıralar
Geceler bitmese mahşere kadar
Görsem rüyaları hep garip garip

Tanrım yalvardım ettim el aman
Rüyalar hakikat olsa bir zaman
Gelse baş ucuma O nazlı Canan
Yansam derdlerimi hep garip garip.

Cemil Çağlar

GÜZEL İSPİR

Güzel bğlarımla ey cennet İspir.
Açarsın ma'eni ruhları tek tek
Hastaya şifadır derlere bir bir
Gül kokulu zümrüt bağları tek tek

Cennetten bir koku bahar havası
Kokladıkça gider gönlümün yası
Bir sensin ruhumun tek aşınası
İstemem verseler cihanı tek tek

Mizareler değer göklerde aya
Ezan sesi yükselir erer semaya
Bağlıyım esirin böyle silaya
Tek arzum bu cennet diyarda ölmek

Çoruh senin için inleyip akar
Bakımsızlık seninde kalbini yakar
O cennet bağların hep yaşlı kokar
Şarkta unutulmuş istersin emek

Londra Parisi verseler olmaz
Gönlüme muhabbet ateşi dolmaz
Bağların güllerin nedense solmaz
Bakıma muhtaçsın Ey canım İSPİR

Cemil Çağlar

BASVEKİLİMİZ SAYIN ADNAN MENDERES İKİ SENE EVVEL
ŞEKER FABRİKASININ TEMELİNE İLK HARCİ KOYARKEN

Reisicumhurumuz Celal Bayar ile Başvekilimiz Adnan Menderesin şehri- mize teşriflerinde hazırlanan program

30/9/1956 Pazar

1- Saat 7.46 İlçe
istasyonuna muvasalat
2 Saat 8.00 9.00
fabrika misafirhanesinde
istirahat.

3- Saat 9.15 fabri-
kanın açılış mesasını.

4 Saat 12 fabrika-
da öğle yemeği.

5- Saat 14 de Erzu-
rum şehri otomatik te-
lefon tesisi rinin açılışı

6- Saat 15 18.45
şehre kadar serbest arzu
üzerine Atatürk Üniver-
stesi' Tortum Hidro e-
lektrik tesisleri Et köm-
binası dondurma tesis-
leri betonarma ve çelik
silolar vilâyetin hayvan
cılık Ziraat Nafia, Maa-
rif, Sağlık konularıyla
şehrin imarı ve ticari

gelişmeler üzerinde iza-
hat

7- Saat 19 özel tre-
nin uğurlanması

ORDU EVİNDEKİ KONFERANS

(Baştarafı s. 2 de-)

Tümen günlük et
ihtiyacını Akfa konser-
vesinde karşılamak du-
rumunda olursa her gün
1620 kgr. et nakletmek
mecburiyetinde kalacak-
tır. Bu vaziyete göre
soğuk et naklinde di-
ğerine nazaran günde
350 kgr. yük taşımama-
mış olacaktır. Bu da
bir Tümen için trans-
prot bakımından kü-
çümsemeyecek bir a-
vantajdır. Harp esna-
sında bu kadar yük
yerine harp sahasına
caphane nakletmek
daha hayırlı bir iş olur
benzinden ve sair işler
den yapılan tasarrufta
hesaba katılacak olursa
bu soğuk etin daha üs-
tün bir vasıf taşıdığı
açıkça anlaşılmış olur.

Bütün bu mülhaza-
larla kurumumuz soğuk
et üzerinde dikkatle
durmakta ve preparatı
mükemmelleştirmek için
devamlı çalışmalar ya-

pılmaktadır. aynı pre-
part içinde ve muhtelif
ambalajlarda hazırlana-
rak kahrman ordumu-
zun komuta makamlarına
takdim edilecektir
Manevra ve tatbikatlar
için sizlere bir miktar
soğuk et hazırlamaya
ve takdime amade bu-
lunuyoruz Maliyet fiya-
ti bu günkü rayice gö-
re 500 kuruş ve satış
fiyatımız ise 550 kuruş
civarında olacaktır. İma-
latı çok kolay ve her
hangi bir konserve
Fabrikasının imkanları
içinde yapılabilecek va-
sıftadır adı şartlar al-
tında uzun müddet bo-
zulmadan muhafazası ka-
bil olduğu gibi Mehmet
çiğin seve seve yiyebi-
leceği bir preparattır
Gönderdiğimiz nümune-
yi bir de sizin deneme-
nizi saygı ile rica ede-
riz.

SON

Sahip ve yazışları Müdürü
AHMET POLAT
Teknik sekreter
SADR-EDDİN MÜFTÜOĞLU
Dizildiği yer Polat
Mürettiphanesi
İdarehane ve Basıldığı
Yer Tek Matbaa Tl. 731

HÜRSÖZ

Devlet Nüshası
Resmî ilânların santimi
3 lira Hususî ilânlar
pazarlığa tabidir
ABONE FİATLARI
Senelik 30 lira
Altı aylık 15 lira

Yıl: 1 Sayı: 263

Fiah 10 Kuruştur

GÜNLÜK MÜSTAKİL SİYASİ GAZETE

1 Ekim 1956 Pazartesi

ELLİ BİN NÜFUSLU KAZANIN TELEFON DERDİ...

SÜREYYA POLAT

Elli bin nüfuslu İspir kazamızın şehrimizle olan telefon konuşmaları çift saatlarda on'ar dakikaya göre ayar edilmiş bulunuyor. Telefonla konuşmak için saat 10 da İspir postahanesine gittim. Önümde bekleyen bir vatandaşın konuşması, muhabatı cevap verinceye kadar 7 dakika oldu. Bu bahs ettiğim 7 dakika konuşma değil, arama dakikasıdır. Zira bir evvelki yazımızda da belirttiğimiz gibi, telefon konuşmaları Bayburt kanalıyla yapılmaktadır. 3 dakikada konuşan vatandaş işini bitirince, bizim konuşmamızın saat 14 e kaldığı anlaşıldı.

Saat 14 de gazetemize yazdırmak istediğim havadisın 15 kelimesini bitirince yine seans tamam... Bu durum karşısında, vereceğim havadisi tamamlamak için saat 16 ya kaldım. Konuşmamızın başlaması için İspir postahanesinden Erzurum'u aradılar. Bu arama faslı tam 6 dakika sürdü. Takdir edersiniz ki 4 dakika bir havadis yazdırılmaz Onun için havadisi tel ile bildirmek mecburiyetinde kaldım.

Elli bin nüfuslu İspir kazamızın, şehrimizle yapacağı telefon konuşmalarının güçlüğüne göz önüne alarak; çift saatlarda devam eden (Devamı ikinci sayfa)

Reisicumhurbaşumuz Celal Bayar

Şeker Fabrikası

Devlet büyüklerinin iştirakiyle ve Parlak bir merasimle işletmeye açıldı

Muhterem Devlet reisimiz Celâl Bayar Başvekilimiz Adnan Menderes İşletmeler vekili Samet Ağaoğlu Adliye vekili Prof. Hüseyin Avni Gökçürk Baha Tekant Amasya Mebusu Mustafa Zeren Sıtkı Yırcalı Şeker şirketi idare meclisi reisi Turgut Nancı ve refakatlarındaki mebuslar

olduğu halde pazar günü saat 8 de Ilıca istasyonuna özel trenle teşrif etmişlerdir.

Ilıca Nahiyesi ve gar bir bayram havası içinde misli görülmemiş kalabalık vatandaş kitlesile tıklım tıklım doluydu.

Vatandaşların ellerinde dövizler yaşa varol sesleri ve alkışlarla karşılanan muhterem misfirlerimiz şeker fabrikası meydanındaki şeref türbinine yerleştikten sonra Bandunun çaldığı İstiklâl marşını müteakip 25 kişilik erkekli kadınlı millî oyunlar ekibi (Dadaşlar) Erzurum barı tutmuşlardır.

Kıymetli Mebusumuz prof. Rifki Salim Burçak kürsüye gelerek merasim için meydana toplanmış bulunan 15 bini mütevaciz vatandaş topluluğuna hitab ederek Erzurumumuza lütfetmiş oldukları bu kıymetli

eserlerden dolayı Erzurum namına muhterem reisi Cumhurbaşkanımız Celâl Bayara ve muhterem Adnan Menderese teşekkür

Başvekilimiz Adnan Menderes

kür ve şükranlarını arz etmiştir

Prof. Rifki Salim Burçakın konuşmasını müteakip şeker fabrikaları Umum müdürü Baha Tekant şeker fabrikaları hakkında geniş izahlarda bulunmuş tur.

Kürsüye gelen işletmeler vekili Samet Ağaoğlunun alkış ve tezahürata vesile olan konuşmasından sonra yaşa varol sesleriyle kürsüye Devamı 3. de

Amasya mebusu Mustafa Zeren şehrimizde

Amasya Mebusu ve Türk hava kurumu genel başkanı kıymetli hemşehrimiz Muhterem Mustafa Zeren reisi Cumhurbaşkanımız Celâl Ba

yar ve Adnan menderesle beraber şehrimize teşrif etmiş olup şeker fabrikasının açılış merasiminde hazır bulunmuşlardır.

Bir kaç gün şehrimizde Dost, akraba ve hemşehrileri ile görüş-tükten sonra Ankara'ya dönecektir. Gazetemiz Sayın Mustafa Zerene hoş geldiniz der.

Amasya Mebusu ve T. H. K Genel başkanı Mustafa Zeren

25 Kişilik İspir Hey'eti Şehremizde

İspir kaymakamı Cafer Eroğlu'nun başkanlığındaki 25 kişilik heyet Şeker Fabrikasının açılış merasiminde bulunuktan sonra

ra şehrimizde iki gün kalarak, ilgililerle temaslarda bulunduktan sonra, çarşamba günü İspire müteveccihen şehrimizden ayrılacaklardır.

567

İSPİRDEN NOTLAR

Yazan: HALİL SAMİ TEKİN

—7—

Çoruhtan geçmek için güçlükle kurulduğu belli olan bir köprü var ne yazık ki üç beş sene lik bakılmazsa ömrü kalmış, dillere destan olan kâna bu köprüden geçilerek gidiliyor Kâna çemenin bu kadar güzel olduğunu hiç bir yerde görmemişim bağların altı yeşil İran halılarıyla döşeli sanki: Allah dünyaya nazar dey mesin diye yem yeşil bir nazar boncuğuna ben zeyen kâna yaratmış Dağından taşına su fışkıyor. Hele o ceviz ağaçları, sarı erik, kara erik, bal erik ağ kızılcık yerlere döşenen muşmu la ağaçları pıtır pıtır dut ağaçları, Kânda yeşilden başka ben bir şey görmedim. Türkiyenin en temiz köylerinden birisi olduğunun söylersem doğrudur. Muhtarlığın aldığı bir kararla her ev bir tavuktan fazla beslemeyecekmiş, bu isabetli karar, her evin bir veya bir kaç bağı ve bir bostanı var. İspirin hemen ekseri yerlerinde merkepten başka nakil vasıtasına raslamak

pek güç. Bu hal kânda da aynı vaziyette, hele o merkepler, ova köyle rinden buralara merkep götürülse imkânımı var ki o yolda yürüyünler ya onlar, tıkr tıkr hiç bir şey düşünmeden öyle nazlı bir yürüyüş öyrenmişler ki; (Devamı var)

Şeker Fabrikası

Devlet büyüklerimizin iştirakiyle ve Parlak bir merasimle işletmeye açıldı

Baştarafı S. 1 de gelen Muhterem Başve kilimiz Adnan menderes Demokrat iktidarın daima ve daima vatandaş hizmetinde olduğunu abidelerle isbat dediliğini iki sene evvel atılan temelin yalnız Erzuruma 45 milyon lira sarfı ile muazzam bir eser sağlanmış olduğunu bir kaç gün içerisinde de bu eser gibi 4 eserin daha işletmeye açıl-

lacağını tebaruz ettirmiş ve bu Eserlerin memleket iktisadiyatında oynayacağı rolü misallerle bildirdikten sonra Muhterem reisicumhuruuz Sayın Celal Bayara şükranlarını bildirecek kürsüden ayrılmışlardır.

Sayın Adnan Menderesin hitabeleri misli

görülmemiş tezahürata vesile olmuştur.

Şeker fabrikasının kordelerleri Celal Bayarın uğurlu elleriyle kesildikten sonra fabrika tesisleri gezilmiş ve misafirlere şeker fabrikası işletmeye açılış merasimi hatırası olarak bir torba şeker hediye edilmiştir.

Şehir telefon tesisi

Otomotikleşti

Senelerden beri otomotikleştirilmesi için hasret çektiğimiz şehir telefonu dün bir merasimle otomotikleştirildi. Münakalat vekili Sayın A f Demirelin vezir bir konuşmasından sonra Devlet reisimiz Muhterem Celâl Bayar uğurlu elleriyle kurdela yı keserek otomatik

telefonda vatandaş hizmetine girmiş oldu. Muhterem Büyükrimiz ve misafirler san

tral tesislerini gezdikten sonra P.T.T. başmüdürlük binasından ayrıldılar.

Dünkü lig maçları

Şeker fabrikasının açılış merasimi dolayısıyla birisi cumartesi

günü oynanan Lig maçlarında P. Döken 8 kişi ile başlayan oyunda Kambinayı 6—2 yenmiştir.

Pazar günü yapılan Maçlarda ise Dağcılık D. Sporu 8—0 Karagücü 12 Martı 2—1 yenmişlerdir.

Lig Lideri şimdilik Dağcılıktır.

Dadaşlar Yurdu Erzurum!

Yazan: Vehbi ÖZBEK
YARINKİ GAZETEMİZDE
MUTLAKA OKUYUNUZ

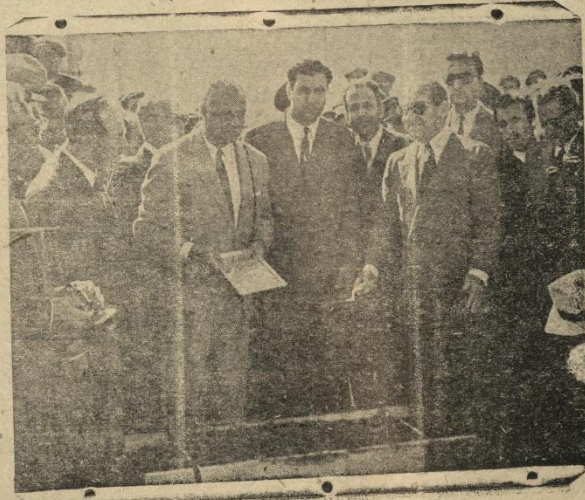
BİR SERİNLİK

Kalpler, kızgın güneşte,
Çupınıyor, geziyor..
İnsan sonsuz ateşte,
Bir serinlik seziyor.

Ruhlar derin duygulu;
Dimağlar çok kaygılı;
Bir ümit var saygılı
Bize iman veriyor...

Kızanoğlu Yaşar KARAKUŞ

14/7/1956—Van

Sahip ve Yazı İşleri Müdürü

AHMED POLAT
Teknik Sekreter

SADREDDİN MÜFTÜOĞLU

Dizgi: Polat Mürettephanesi
İdarehane ve baskı: TEK Matbaası

Hürsöz

GÜNLÜK MUSTAKİL SİYASİ GAZETE

Devlet Nüshası

2 ŞUBAT 1957
CUMARTESİ

YIL: 2 SAYI: 368 FİYAT: 10 KR.

Gönderilen yazılar neşredilmez veya
edilmesin diye edilmez

Şeker Şirketinin Büyük Mükâfatı

Sistemli ve randımanlı çalışan Bayburdun Aşukka köyü pancar ekicilerine altı bin liralık su motoru verildi

AYRICA DİĞER PANCAR EKİCİLERİNDE VALİ AKI HEDİYELERİNİ VERMİŞ BULUNMAKTADIR

Türkiye Şeker Fabrikaları Anonim Şirketi'nin her yıl kampanya sonunda bütün Fabrikalar kendi bölgelerinde Şeker pancarı yetiştiricileri arasında daha randımanlı çalışan ve bol pancar istihsal edenlere takdimname, ve mükâfatlar vermektedir.

Bu meydana Erzurum Şeker Fabrikamız da 1955 kampanyasında en iyi bol ve randımanlı pancar yetiştiricileri tesbit edecek dün merasimle Şeker Fabrikasında takdimname ve mükâfatlarını dağıtmıştır.

Merasime Valimiz Niyazi Aki, Vilâyet Daimi Encümen azaları Belediye Reis Vekili ve azaları, mükâfat kazanan pancar müstahsilleriyle Basın mensupları iştirak etmişlerdir.

Şeker Fabrikası Ziraat Müdürü Necati Şontuna'nın Şeker mevzuu bir konuşmasından sonra Vali Niyazi Aki, Vilâyet Ziraat, Müdürü Talip Alparslan ve Vilâyet daimi encümen azası Fazıl Başar aynı mevzuu etrafında birer konuşma yaptıktan sonra takdimname ve mükâfatlar Valimiz Niyazi Aki tarafından dağıtmaya başlamıştır. Mükâfatlar iki kısım olarak tevzi edilmiş, 1956 yılının toplu çalışma büyük mükâfatını Bayburt bölgesinin Aşukka köyü 6 bin lira değerindeki su motorunu kazanmıştır. Motor Aşukka köyü ihtiyar heyetince bir takdimname

ile verilmiştir. İkinci derecede ver-

rilen mükâfatları ise ferdî mükâfatlardır. Bunlar her mülkade en iyi ve bol pancar ye-

tiştirenlere verilmiştir. Bu mükâfatlarda araba puluk, çapa pancar sökme makinesi vesaire. Mükâfatlar dağıldıktan sonra Afrika tarafından davetilere ve mükâfat sahiplerine öğle yemeği verilmiştir. Maddî kıymetinden ziyade manevî çok büyük bir kıymet taşıyan bu mükâfatlar pancar ekicilerini memnun ve bahtiyar etmiş, köy ve kentlerine huzur ve neşe içinde dönmüşlerdir. Tebrik eder daha verimli mahsul elde etmelerini dileriz.

Piyasada bulunmayan malzemeleri öğretmenler talebelerden isteyemez

İsmi'nin açıklanması istemiyen iki talebe velisi, idarehanemize gelerek bize şu şikâyetle bulundular. Efendim mekteplerde hocalar talebelere piyasada bulunmayan kuruşun kalem ve resim kağıtlarını temin etmelerini ısrarla istiyorlar. Hatta, bazı hocalar, bu istenilen malzeme temin edilmediği takdirde notlarını düşük veriyorlar. Bu durum karşısında biz veliler ve bilhassa talebeler ne yapacağımızı şaşırdık. dediler.

Muhterem öğretmenler piyasadan çekilen bu gibi malzemeleri talebelerin temin etmeleri imkânsız bir vaziyettir.

Bunun içinde tale-

belerden böyle bir şey istiyemeyiz. Çünkü hiç kimse bu malzemeleri temin edemez. Bu isteginiz daha doğrusu şartınız üzerine talebeleri ve talebe velilerini müşkül duruma soktunuzun farkında değiliz misiniz?

Şimdilik elde olan malzemelerle iktifa ediniz. Zamanla bu istediğiniz malzemeler temin edilecektir.

Toprak Mahsulleri Ofisi Brezilyadan beş yüz ton KAHVE GETİRTİYOR

İstanbul (A.A.) Toprak Mahsulleri Ofisi Bölge Müdürlüğünden aldığımız malumata göre, Ofis tarafından Brezilya'dan ithal edilen 500 ton kahve Stuttgart şilesi ile yola çıkarılmış bulunmaktadır.

Kahveler, önümüzdeki ayın ilk haftasında memleketimize getirilmiş olacaktır.

Fas Sultanı kadın pabucunu satın aldı

Milano (B.Y.H.A) Fas sultanı Muhammed dön alış verişe çıkmış ve 100 çift kadın ayakkabısı olarak dönmüştür. Bunları sarayındaki kadınlar için almıştır.

Ayakkabıların hepsi pahalılar arasından seçilmiştir. Her birinin fiyatı 80 dolardır.

Bir Tıp talebesi devrilen ağacın altında kalarak öldü

Tıp Fakültesi 4. sınıf talebesi ve Tıp Talebe Cemiyeti ikinci başkanı Halil Nart adında 26 yaşında bir genç dün saat 10 raddelelerinde Dikimevi civarından geçerken, devrilen bir ağacın altında kalmış ve aldığı yaraların tesiri ile kısa bir müddet sonra kaldırıldığı Tıp Fakültesi hastanesinde ölmüştür.

Biçakla yaraladı

Perşembe günü Mahalle başı Şen kasap dükkânında Rahmi yelek adındaki bir şahıs

dükkanına et almak için gelen Fuat Üleba adındaki bir şahısla aralarında çıkan müsakasa yüzünden Rahmi Yelek eline geçirdiği Ağaç sapı ile geniş tek yüzü sivri uçlu 15 Cm. uzunluğundaki kasap bıçağı ile Fuat Ülebasını sırtından yaralamış ve suçlu Adaletle teslim edilmiştir.

Havalar çok fazla soğudu

İstanbul (B.Y.H.A) İstanbul ve havlisinde havalar çok soğudu, kar şiddetli bir tipi halinde devam ediyor. Rasthane'nin verdiği malumata göre yağış bütün yurtda şiddetle devam ediyor.

ŞAKA AMMA...

GAFLARIN BÜYÜĞÜ

Demokrat Erzurum gazetesi 1198 sayılı nüshasının dördüncü sayfasında, "Erzurum gazetelerinin yarıkları," sütununda bizim gazetemize aynen şöyle diyor: "Hürsöz Centilmen şoför.....Trabzon'dan geldi Bunda alay mevzuu ne olabilir. O şoför en az Demokrat Erzurum'un diplomalı kalemleri kadar tahsil yapmıştır.

Bir söz vardır. "Kendi gözündeki merteği görmeyen elin gözündeki çöplü görür," diye bir söz... Şimdide mekûr gazetesinin aynı nüshasının birinci sayfasında "Şamil Ağa vefat etti. başlığı altında neşrettiği bir haberde, göğsünde istiklal madalyası taşıyan bu zatla alay edencesine bahsediyor. İstiklal savaşı hatıralarını anlattığı içinde "Pallavracı," diyor. Acaba bu gazete, kendisinin imparatorluk devrinde yaşadığını zann ediyor ki? o zata Şamil ağa, diye hitap ediyor. Artık şunu bilmelidirlerki bu asırda ağa, bey diye bir şey yoktur. Ancak soyadı kenunu vardır. İşte bir gaf... Zaten diğer nüshalarında hep gaflarla dolmuş ya...

Bir misal: Bu gazetesinin 1197 nolu sayısının dördüncü sayfasında Taşra gazetelerinin yarıkları sütununda bizim gazeteden bir fıkrâ iktibas etmiş ve Hürsöz Erzurum demiş. Bu gafil refikimize şunu hatırlatırızki Erzurum taşra değildir. ve Hürsöz Erzurum da çıkmaktadır.

Yukarıdaki ata sözün bu gazeteyi ne güzel tarifetmiş değilmi?

Sakın danılma Demokrat Erzurum Nihayet buda bir şaka..

N. Mustafa Polat

8 Mayıs 1959

Devlet Binası

Hür Söz

Halkın namütenahi adı var, en başı Hak!
Ne büyük şey kul için Hakk'ı tutup kaldırmak — AKİF

PERŞEMBE

5

ŞUBAT 1959

Sahibi: Ahmet Poat
Yazı İşleri: M. Sabahattin Yılmaz
Sekreter Osman Yılmaz
Adres: Paşa Meydanı No: 52
Telefon: 1952 Erzurum
Yıl: 4 — Sayı: 960

Bence en büyük muvaffakiyet, mahkûm-ı meşellet olmamaktır. H. AVNİ

Fiyatı: 15 Kuruş

* GÜNLÜK MÜSTAKİL SİYASİ GAZETE *

İdare Md. N. MUSTAFA POLAT

Şoförler Cemiyeti Heyetinin Ankara'daki temasları

Bir müddet evvel şoförlerin mühim davalarını ilgililerle görüşüp halletmek için Ankara'ya giden şoförler cemiyeti heyeti Sabahattin Yanık-oğlu'nun başkanlığında, temaslarına devam etmek tedir.

Bir otomobili olanın, 1955 — 56 yıllarında defter tutmayan otomobillerin vergiden muaf tutulması, trafik suçlarının affı mevzuunda Erzurum mebuslar topluluğu ile görüşen hey'et, bu mes'eeleri federasyona da aks ettirmiştir.

Bu mühim davaların halli beklenmektedir. Heyet yakında şehrimize avdet edecektir.

Üniversite seminerlerini takip edenlerden bir grup

(Foto: A. Hür Söz)

«Hayvancılıkta Verimlilik»

DÜN BU MEVZUDA Prof. Dr. ORHAN DÜZGÜNEŞ BİR KONFERANS VERDİ

Üniversite seminerlerinin yedincisi dün saat 20 de Halk Eğitim (Hal-

kevi) salonunda, kalabalık bir dinleyici kitlesinin iştirakiyle yapılmıştır.

Semineri Üniversite Rektörü Prof. Dr. Sabahattin Özbek kısa bir konuşma yaparak açmış, müteakiben Prof. Dr. Orhan Düzgüneş, Erzurum ve Doğu Anadolu'nun kalkınmasında mühim amillerden biri olan «Hayvancılıkta verimlilik» mevzuunda bir konferans vermiştir.

Üniversitenin her Çarşamba günü muntazaman tertib ettiği seminerlere halk tarafından gösterilen yakın ve samimi alaka dolayısıyla Halk Eğitim binası erken saatlerde dolmakta ve semineri takip için sonradan gelenler geri dönmekte ve dolayısıyla halkın çoğu konferansları takip edememektedir.

Büyük bir konferans salonunun yapılmasını

veya temin edilmesini bekliyoruz.

«Cenup Yolu» İçin İstimlâke Başlanacak

İstanbul kapıdan gelip Demirevler ile Belediye otoparkı yanından geçen ve Kavak kapıya çıkan cenup yolunun yapılması için istimlakı başlanılacaktır.

Belediye ile karayollarının müştereken yapacağı bu yol için ilk olarak 500 bin lira ayrılmıştır. Yolun açılmasına inşaat mevsiminde başlanacaktır.

İşçi Sigortaları Hastahanesi İçin Belediyeden Arsa Alınacak

Şehrimizde kurulmasına kararlaştırılan işçi Sigortaları Hastahanesi için köşkün altında Belediyeden arsa alınacaktır.

Bu münasebetle yakında şehrimize işçi Sigortaları Umum Müdürlüğünden bir hey'et gelerek arsanın fiyat mes'ellesini Belediye ile görüş-

şecektir.

HENEK

Niyetleri ne?

Osman emiye sordum:
= Geçen gün D.P. ileri
= Menderes' ocağını açtırmadılar acaba neden?
= Neden olacak Menderes ocağını açtırmayanlar yakında «İnönü» ocağını tütürmek niyetindedirlerde ondan..

TİKÂN

SAHTE BAR EKİPLERİ

Ankara (Hususî) Son günler zarfında Ankara da kendilerine «Erzurum Bar Ekibi» süsü veren oyuncular çoğarmıştır. Bar, gazino, meyhane, saz ve benzeri yerlerde Erzurum Barlarını taklide yeltenen bu oyuncular bu sebeple pek fazla para kazanmakta, dolayısıyla Erzurum Millî Bar ekibinin prestijini sars-

maktadır. İlgililerin bu hususa dikkatlerini çekemiz.

Maarif Müdürlüğüne Bir Tayin

Aldığımız habere göre; Hasankale Orta Okul Müdürü Mahir Yücel, Şehrimiz Maarif Müdürü Muavinliğine tayin edilmiştir.

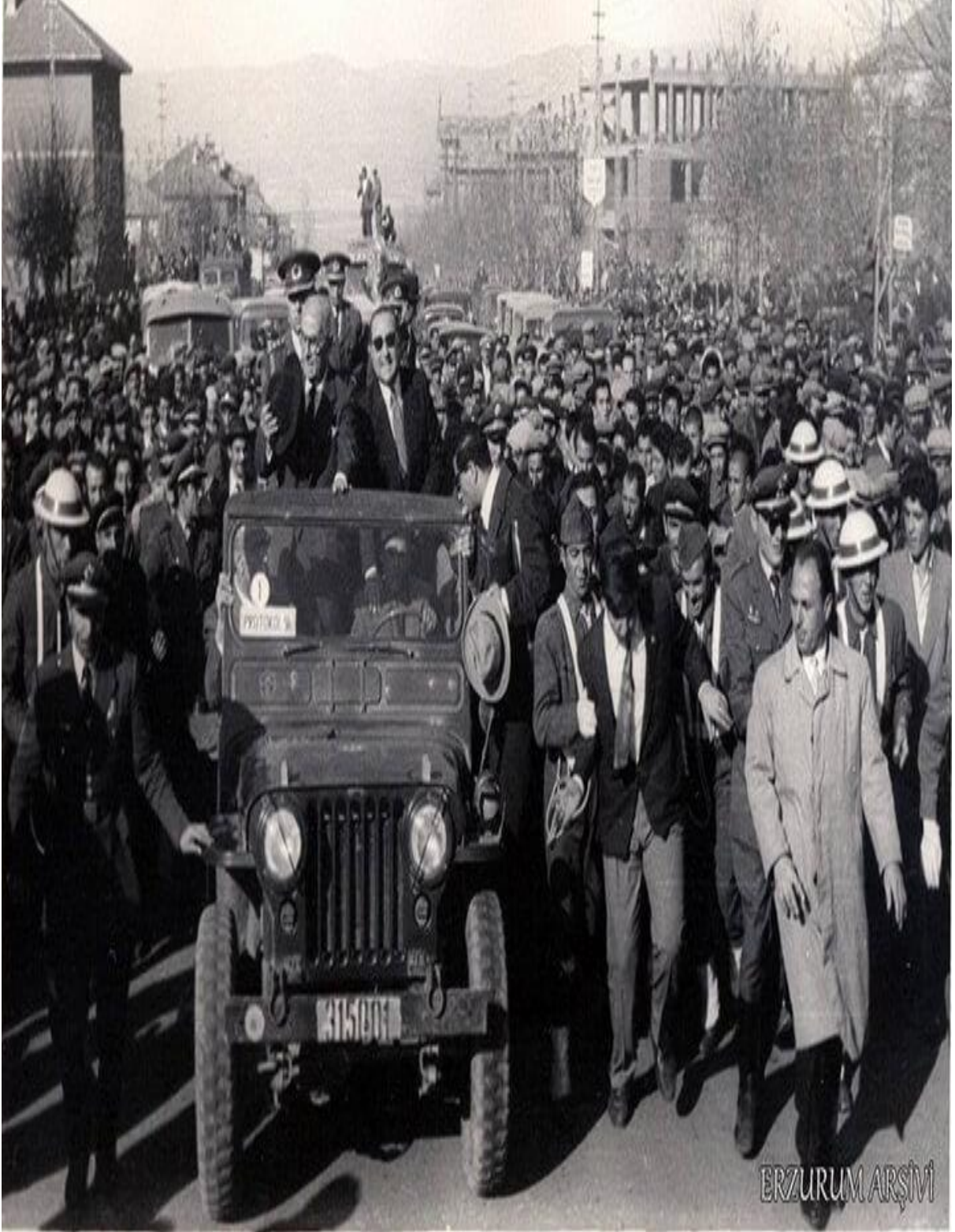
Erzurum Tarihinden Bir Yaprak

1-1877-1878 Muharebeleri hakkında «Başımıza gelenler» eserinin Müellifi konuşuyor.
2-Müftü Ömer Efendi ve arkadaşlarının hüsnüniyetle yaptıkları teklif nasıl tefsir edildi?..
Bu meraklı konular Arkadaşımız A. Necati Karabacak'ın «Tarih yolunda Erzurum adli dergi ve bir yazı» isimli makalesinde!

BEKLEYİNİZ!

EK-3

Başbakan Adnan Menderes'in, Erzurum ziyaretinden kareler

Kaynak: Erzurum Portalı-2024.

Kaynak: Erzurum Portalı-2024.

Kaynak: Erzurum Portalı-2024.

EK-4

Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın, Erzurum ziyaretinden kareler

Kaynak: Erzurum Portalı-2024.

EK-4

Başbakan Adnan Menderes, Erzurum Şeker Fabrikası'nın temeline ilk harcı atarken (22 Eylül 1954)

Kaynak: Polatoğlu, 2021:261.

EK-5

Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Erzurum Şeker Fabrikası'nda üretilen ilk kristal şekeri tadarken
(30 Eylül 1956)

Kaynak: Polatoğlu, 2021:263.

EK-6

DP Dönemi'nde Erzurum'da görev yapan valiler

NİHAT ŞENMAN

1950-1951

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Erzurum Valiliği-2024

CEMAL GÖKTAN

1951-1954

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Erzurum Valiliği-2024

MEHMET HİLMİ İNCESULU
1954-1955

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Erzurum Valiliği-2024

NIYAZI AKI

1955-1957

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Erzurum Valiliği-2024

NURETTİN AYNUKSA

1957-1960

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Erzurum Valiliği-2024

EK-7

DP Dönemi'nde Erzurum'da görev yapan belediye başkanları

ŞEVKET ARI

1938-1940/1950-1951

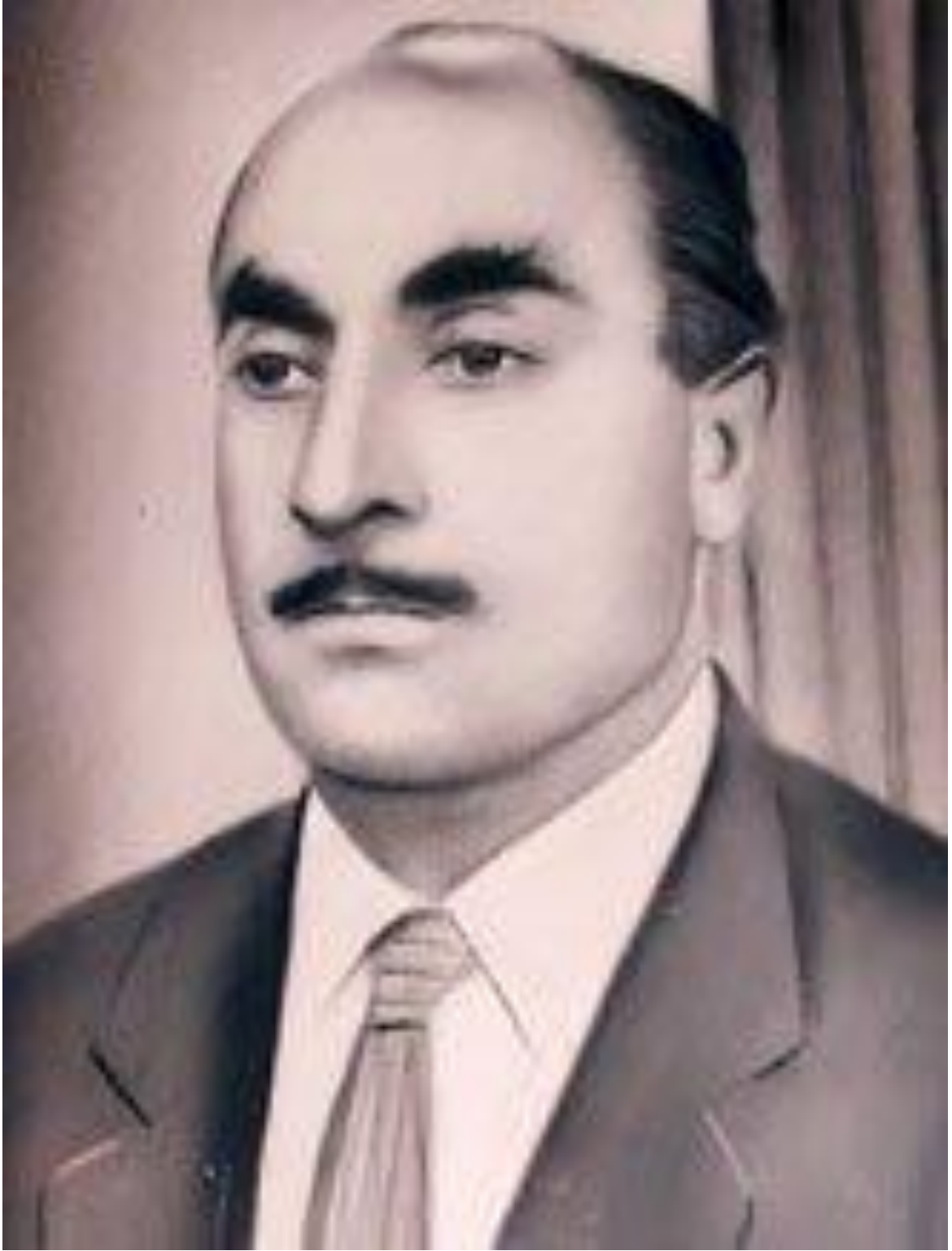
Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Erzurum Büyükşehir Belediyesi-2024

LÜTFÜ YALIM

1951-1953

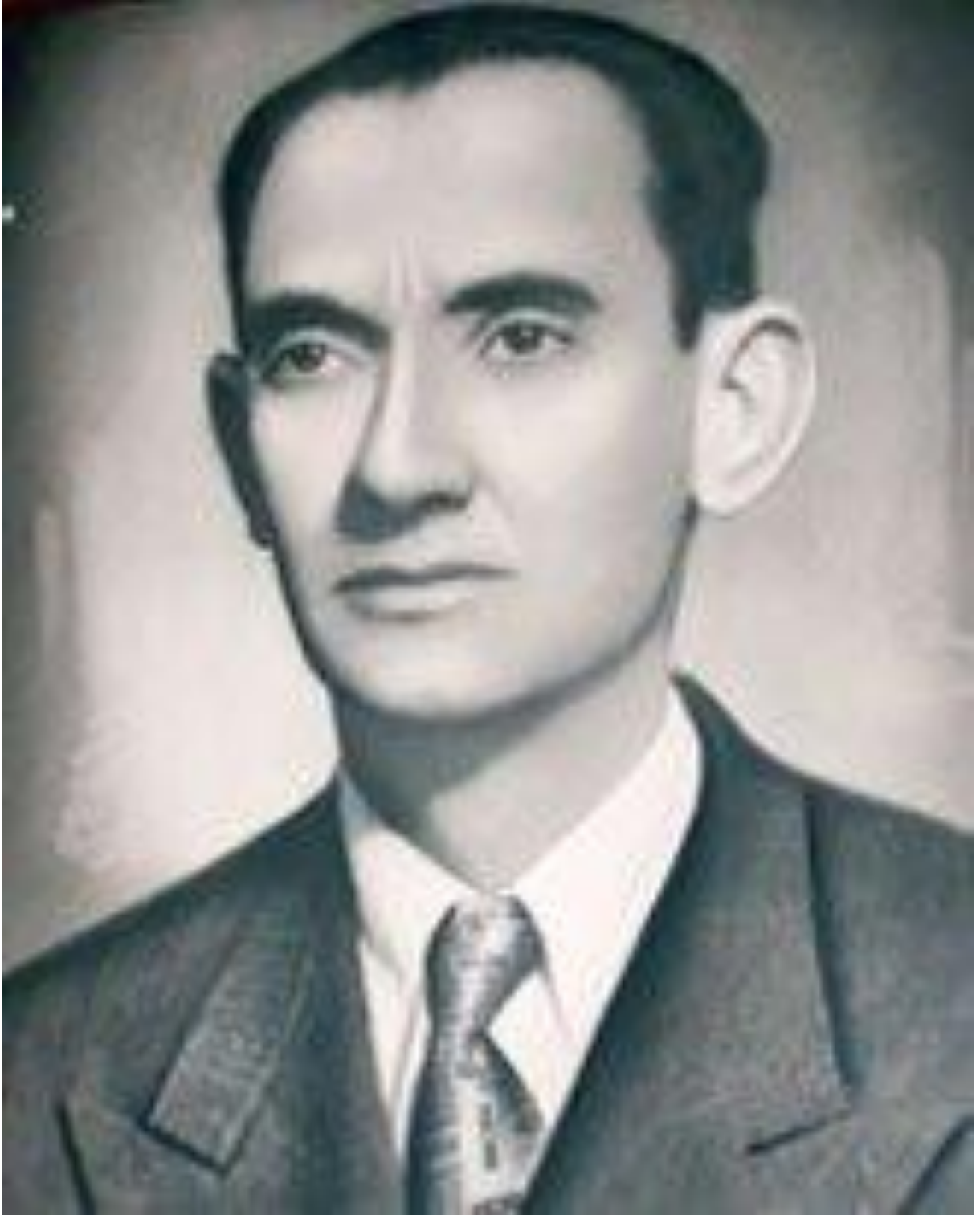
Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Erzurum Büyükşehir Belediyesi-2024

SEMİH KORUKÇU

1953-1955

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Erzurum Büyükşehir Belediyesi-2024

EDİP SOMUNOĞLU

1955-1960

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Erzurum Büyükşehir Belediyesi-2024